

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

JULIJA ŠADUIKYTĖ
TEISĖS PROGRAMOS CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJOS (STUDIJŲ PROGRAMOS
KODAS 62401S111) STUDENTĖ

**SĄŽININGUMAS IR SĄŽININGA DALYKINĖ PRAKTIKA: TEISĖS DOKTRINA IR
TEISMŲ PRAKTIKA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Doc. dr. S. Cirtautienė

Vilnius, 2010

TURINYS

IVADAS	3
1 SAŽININGUMO IR SAŽININGOS DALYKINĖS PRAKTIKOS PRINCIPAS DOKTRINOJE.....	7
1.1. Sažiningumo principo susiformavimo istoriniai aspektai.....	7
1.2. Lyginamieji aspektai – Vokietija, Prancūzija ir Anglija.....	10
1.2.1. Vokietija.....	11
1.2.2. Prancūzija.....	14
1.2.3. Anglija	15
1.3. Sutarčių teisės harmonizavimo įtaka Lietuvos sažiningumo principo turiniui.....	20
1.3.1. Sažiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos kombinacija	21
1.3.2. Sažiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas sutarčių teisės harmonizavimo dokumentuose ir Lietuvoje	22
1.3.3. Nesuderinamas elgesys	27
1.3.4. 2001 m. Civilinio kodekso 1.5 straipsnio ir 6.158 straipsnio santykis	28
1.3.5. Objektivus ir subjektyvus sažiningumo aspektai	29
1.3.6. Piktnaudžiavimas teise ir sažiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas.	32
2 SAŽININGUMO IR SAŽININGOS DALYKINĖS PRAKTIKOS PRINCIPAS TEISMŲ PRAKTIKOJE	37
2.1. Sažiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas arbitražų sprendimuose ir Vokietijos teismų praktikoje.....	37
2.2. Sažiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas kaip atvira norma	41
2.3. 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 ir 1.5 straipsnių santykis.....	51
2.4. Sažiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas ir sandorių negaliojimas.....	52
2.5. Neleistinumas piktnaudžiauti teise ir sažiningumo principas.....	58
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	64
SANTRAUKA.....	74
SUMMARY	76
PRIEDAI.....	78

IVADAS

Magistro baigiamojo darbo aktualumas ir mokslinis naujumas. Sąžiningumo principas yra vienas iš glaudaus teisės ir moralės ryšio įrodymų. Šis principas – ne tik teisinė, bet ir psichologinė bei moralinė kategorija.¹ Tai pagrindinis matas, naudojamas įvertinti konkrečius teisinius santykius. Sutartiniai teisiniai santykiai nėra statiški – keičiantis visuomeniniams santykiams, keičiasi ir sutartiniai teisiniai santykiai, taigi visuomeninių santykių raida skatina ir sutartinių santykių vystimąsi. Sąžiningumo principas, kilęs iš romėnų teisės, vis dar nepraranda savo aktualumo šiuolaikinėje teisinėje aplinkoje, galima teigti netgi priešingai – šis principas įgauna vis didesnę vaidmenį šiuolaikinėje sutarčių teisėje. Sutarčių teisės vienodinimas tarptautiniu, europiniu lygmeniu – Tarptautinės privatinės teisės unifikavimo instituto parengti Tarptautinių komercinių sutarčių principai² (toliau – UNIDROIT Principai), Europos sutarčių teisės principų³ (toliau – PECL) ir Europos civilinio kodekso⁴ kūrimas – daro didelę įtaką šiuolaikinei sutarčių teisei. Harmonizuojant Europos sutarčių teisę didelis dėmesys skirtas ir sąžiningumo bei sąžiningos dalykinės praktikos principui – jis įtrauktas į minėtus šaltinius kaip vienas pagrindinių bendrųjų sutarčių teisės principų. Taigi šiam principui skiriamas didelis dėmesys harmonizuotoje sutarčių teisėje. Nacionaliniu Lietuvos lygiu sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas taip pat tampa vis aktualesnis. Lietuvos teismų praktikoje matyti aiški rėmimosi šiuo principu padaugėjimo tendencija – iki 2007 metų šiuo principu buvo remtasi tik 28 bylose, tuo tarpu nuo 2008 metų iki dabar šis skaičius išaugo iki 110.⁵

Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinys nėra įtvirtinamas teisės normoje, taip pat nėra išskirta konkrečių pagrindinių aplinkybių, kurios Lietuvos doktrinoje bei teismų praktikoje būtų laikomos pažeidžiančiomis šį principą. Šis principas reikalauja detalesnės analizės – kai kuriose užsienio valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijos teisėje sąžiningumo principas yra labai svarbi kategorija, kuria vis dar yra remiamasi, harmonizuotoje sutarčių teisėje jam taip pat

¹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 193.

² International Institute for the Unification of Private Law. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: 2004. Prieiga internetu:

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-09-10.

³ Principles of European contract law / red. Lando O. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000-2002.

⁴ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR) / parengta Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), red. Bar Ch., Clive E. T. 1. München: Sellier European Law Publishers, 2009.

⁵ Paieška atlikta www.teismupraktika.lt sistemoje 2010-10-01.

skiriamas didelis dėmesys, nors sąžiningumo principo turinys ir yra įstatymo leidėjo paliktas apibrėžti teismų praktikai ar doktrinai.

Iki šiol Lietuvoje nebuvo atlikta gilesnė sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo analizė, nebuvo pakankamai atskleistas šio principo vaidmuo Lietuvos sutarčių teisėje. Sąžiningumo principas Lietuvoje buvo šiek tiek nagrinėtas Stasio Drazdausko daktaro disertacijoje „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei“, taip pat to paties autoriaus moksliniame straipsnyje „Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje“, dar vienas jau senokai publikuotas Rolando Balčikonio straipsnis „Sąžiningumas sutarčių teisėje“⁶, keletą fragmentinių pasisakymų apie bendrąjį sąžiningumo principą kaip pagrindinę maksimą civilinėje teisėje galima rasti ir kitų Lietuvos doktrinos atstovų moksliniuose kūriniuose. Minėtuose šaltiniuose yra koncentruojamasi į sąžiningumo principo lyginamąją analizę, tačiau visuose moksliniuose darbuose nėra detaliai analizuojama sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo kaip sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimų kombinacija, svarbi sutarčių teisėje, taigi nėra analizuojamas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinys, reikšmė teisės doktrinoje ir bei taikymo pobūdis teismų praktikoje, minėtas principas nėra atskiriamas nuo bendro visai civilinei teisei sąžiningumo principo, neatskleidžiamas šio principo ir sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo santykis, neanalizuojamas neleistinio piktnaudžiauti teise instituto ir sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo tarpusavio santykis. Šiame magistro baigiamajame darbe bus analizuojami minėti aspektai. Kadangi šie šaltiniai, kuriuose nagrinėjamas sąžiningumo principas, yra parašyti jau gana seniai, juose nėra nagrinėjama teismų praktika, kurioje būtų remiamasi šiuo principu – tokios praktikos, kaip jau buvo minėta, iki 2008 metų buvo labai nedaug. Tad šio darbo naujumą atspindės aktualios ir pastaraisiais metais pagausėjusios teismų praktikos analizė. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas kaip atskiras sutarčių teisės principas nebuvo nagrinėtas Lietuvos autorių.

Darbo reikšmė. *Teorinė* darbo reikšmė yra ta, kad šiame darbe išnagrinėjamas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, jo reikšmė bei taikymo pobūdis kai kurių užsienio valstybių teisėje, sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose bei pagal tai atskleidžiama šio principo reikšmė bei pobūdis Lietuvos sutarčių teisėje – doktrinoje bei teismų praktikoje, taigi šis darbas papildo Lietuvos teisės doktriną šio principo minėtų aspektų atskleidimu.

Praktinė reikšmė. Šiame magistro baigiamajame darbe pateikiamos išvados ir pasiūlymai galėtų padėti įstatymų leidėjams tobulinti teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias sąžiningumo ir

⁶ R. Balčikonis. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. 2003, Nr. 41 (33). P. 164-184.

sąžiningos dalykinės praktikos principą sutartiniuose santykiuose, teismams – aiškinti šį principą ir taikyti savo darbo veikloje.

Magistro baigiamojo darbo problema – esant literatūros stokai sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo neapibrėžtumas bei neaiški reikšmė Lietuvos teisės doktrinoje, taip pat principo turinio neaiškus identifikavimas bei taikymo pobūdis Lietuvos teismų praktikoje.

Darbo tyrimo objektas – sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo teisinis reglamentavimas, aiškinimas ir taikymas teismų praktikoje.

Hipotezės:

- 1) Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas Lietuvos teisėje yra teisės aiškinimo instrumentas, skirtas teisės normų turiniui atskleisti bei spragoms užpildyti;
- 2) Lietuvos teismai taiko sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą tik išimtiniais atvejais – kai nėra konkrečios teisės normos, reguliuojančios teisinį santykį.

Darbo tikslas – išanalizuoti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinį, reikšmę ir pobūdį kai kurių užsienio valstybių teisės doktrinoje, sutarčių harmonizavimo dokumentuose ir Lietuvos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje, nustatyti šio principo praktinio taikymo problemas Lietuvos teisėje, taip pat pateikti pasiūlymų dėl nustatytų problemų sprendimų būdų.

Uždaviniai:

- 1) išanalizuoti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo genezę, jo turinį ir reikšmę kai kurių užsienio valstybių doktrinoje, sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose;
- 2) atskleisti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinį, reikšmę ir pobūdį Lietuvos teisės doktrinoje išanalizuotų kitų užsienio valstybių doktrinos bei sutarčių teisę harmonizuojančių dokumentų kontekste;
- 3) išanalizuoti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinį, reikšmę ir taikymo pobūdį Lietuvos teismų praktikoje, taip pat identifikuoti, su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria Lietuvos teismai taikydami šį principą bei pateikti pasiūlymų dėl tokių problemų sprendimo.

Mokslinio tyrimo metodai. Magistro baigiamojo darbo rengimo metu buvo taikomi teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai. Kelių metodų taikymą nulėmė pasirinktas tyrimo objektas – sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas. Taigi buvo naudojami šie metodai:

- 1) **lyginamasis**. Šis metodas leido palyginti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą kai kurių užsienio valstybių ir Lietuvos teisės doktrinoje bei sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose;
- 2) **lingvistinis**. Šis metodas leido analizuoti teisės normų turinį atsižvelgiant į gramatinės išraiškas, sintaksės taisykles;
- 3) **istorinis**. Šis metodas buvo pasitelktas analizuojant sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo genezę;
- 4) **sisteminės analizės**. Šis metodas leido analizuoti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą įtvirtinančią teisės normą sistemiškai visų kitų Civilinio kodekso straipsnių, taip pat kai kurių užsienio valstybių šį principą įtvirtinančių teisės normų kontekste;
- 5) **dokumentų analizės**. Šis empirinis metodas padėjo empiriškai analizuoti dokumentus;
- 6) **apibendrinimo**. Šis metodas buvo pasitelktas darant išvadas, teikiant pasiūlymus.

Darbo struktūra. Šį magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, du pagrindiniai skyriai, smulkesni poskyriai, išvados bei pasiūlymai, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis ir vienas priedas.

1 SAŽININGUMO IR SAŽININGOS DALYKINĖS PRAKTIKOS PRINCIPAS DOKTRINOJE

1.1. Sažiningumo principo susiformavimo istoriniai aspektai

Analizuojant sažiningumo ir sažiningos dalykinės praktikos principus, kurie, atrodytu, labiausiai asocijuotusi su morale bei filosofija, būtina atsakyti į klausimą, kaip ir kodėl tai tapo svarbia teisės kategorija teisės doktrinoje. Sažiningumas nėra tik teisinė ar tik žmogiška savaimė suprantama kategorija, tai – susiformavusi specifinė koncepcija, turinti religinių, politinių ir filosofinių aspektų. Taigi viena vertus, sažiningumas yra moralinis standartas, teisinis-etinis principas⁷; sažiningumas reiškia garbingumą, objektyvumą, lojalumą ir t.t. Kita vertus, kaip teigia dauguma autorių, būtent sažiningumas yra tarsi vartai, per kuriuos moralinės vertybės patenka į teisę.⁸

Daugelyje šalių šiuo metu sažiningumo principas yra laikomas vienu pagrindinių sutarčių, prievolių ar visos privatinės teisės principų. Kai kurie autoriai, aiškinantis šio principo užuomazgas, nukreipia į Aristotelio (384-322 pr. m. e.) teisingumo koncepciją.⁹ Aristotelis nagrinėjo sažiningumo (ang. *equity*) ir teisingumo (ang. *justice*) skirtumus, apibūdino šių dviejų koncepcijų turinį ir atskyrė jas. Pagal Aristotelį sažiningumas yra teisingumo rūšis. Sažiningumas, pasak filosofo, yra skirtas įstatyminio teisingumo korekcijai. Įstatymai yra universalūs, o kai iškyla neaiški situacija ir įstatymo raidė jau nebepadeda išspręsti konkrečios problemos, tuomet pagelbsti sažiningumo principas. Tai būdas išspręsti tokią situaciją, kurioje nepadeda įstatymai arba kurios sprendimas pagal esamą įstatymą būtų nesuderinamas su tuo, ką galima laikyti teisinga.¹⁰ Konkretesnę sažiningumo apibrėžimą pateikia Markas Tulijus Ciceronas (106-43 pr. m. e.): „Šis žodis – sažiningumas – turi labai plačią prasmę. Jis išreiškia geros sąžinės garbingus jausmus, kurie be jokių skrupulų pakeičia nesavanaudiškumą į pasiaukojimą; padeda įstatymui atsiriboti nuo sutartinių gudrybių ir apsimetinėjimų.“¹¹

⁷ Gernhuber J. Bürgerliches Recht: ein systematisches Repetitorium. München: Beck, 1998. P. 106.

⁸ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code / red. Hartkamp A., Hesselink M., Hondius E. ir kt. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004. P. 472.

⁹ Aristotle. Nicomachean ethics // <http://socserv2.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/aristotle/Ethics.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-08-27.

¹⁰ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 472.

¹¹ European contract law: materials for a common frame of reference: terminology, guiding principles, model rules / red. Fauvarque-Cosson B., Mazeaud D. München: Sellier European Law Publishers, 2008. P. 152.

Šis principas (lot. *bona fides*) po užuomazgų graikų filosofų darbuose buvo žinomas bei suklestėjo romėnų teisėje. *Bona fides* doktrina romėnų teisėje buvo skirta tokiems atvejams spręsti, kurių nereguliavo įstatymai. Romėnų teisėje *stricti iuris iudicium* procesas buvo labai griežtai formalizuotas ir apribotas. Šiuos apribojimus bei šio proceso trūkumus padėjo įveikti *bona fides*.¹² Principas suteikė ginčą sprendžiančiam teisėjui diskreciją įvertinti visas reikšmingas bylos aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą, nustatyti, ar kiekviena šalis elgiasi pagal „sąžiningo žmogaus“ standartą. Taigi teisėjas galėjo įsiterpti į šalių teisinius santykius ypač nustatant nuostolių dydį bei kuriant naujas pagrįstas morale pareigas. Būtent romėnų teisėje buvo reikalaujama ieškinyje nurodyti ieškovo sąžiningą elgesį kaip sąlygą ieškiniui patenkinti. Toks sąžiningumo reikalavimas buvo perkeltas ir į sutartis. Teisėjui *bona fides* suteikė teisę nustatyti, ką šalys viena kitai yra skolingos. Šiuo pagrindu sutarčių teisėje atsirado pagrindinis principas – konsensualizmas. Kaip klasikinis praktinis sąžiningumo principo naudojimo romėnų teisėje pavyzdys dažnai yra pateikiama pirkimo-pardavimo sutartis, pagal kurią pardavėjas turi pareigą atskleisti pirkėjui daikto trūkumus ir galimus nuosavybės teisės ribojimus.¹³ Jeigu pardavėjas nuslepia daikto trūkumus, tuomet jis yra atsakingas už nekaltam pirkėjui atsiradusius nuostolius. Pardavėjui nekyla atsakomybė, jeigu sutarties sudarymo metu pirkėjui buvo žinoma apie esamus daikto defektus.¹⁴ Žymus romėnų teisininkas klasikas Aemilius Papinianus (142-212 m.) apibūdino sąžiningumo principą per tokias 3 funkcijas: 1) konkretizavimo bei interpretavimo (lot. *adiuvare*); 2) papildymo (lot. *supplere*) (daugiausia pareigų, pvz. pareigos bendradarbiauti, informuoti); 3) koregavimo bei ribojimo (lot. *corrigere*) (piktnaudžiavimo teise, visiško neproporcingumo draudimas).¹⁵ Ciceronas, labiau nagrinėjęs etinius sąžiningumo aspektus, visgi teigė, kad kiekviena nuostata, kilusi iš *bona fides*, tampa nelanksčia ir neteisinga, jeigu ji nėra nuolat tikrinama *bona fides* standartu. Tai reiškia, pasak filosofo, kad *bona fides* negali būti apibrėžtas konkrečia formule ar išpraustas į konkrečios procedūros rėmus su specialiomis taisyklėmis ir ribojimais. *Bona fides* yra principas, priklausantis nuo konkrečių aplinkybių ir pritaikomas konkrečiai kiekvienu atveju individualiai. Taigi Ciceronas traktuoja sąžiningumo (lot. *bona fides*) principą kaip *aequitas* išraišką, kuri yra reikalinga ištaisyti griežtai formalizuoto proceso trūkumus.¹⁶

Viduramžiais sąžiningumo principas tapo pagrindiniu nacionalinės ir tarptautinės komercinės teisės principu. Šiuo laikotarpiu sąžiningumas kaip *bona fides* suartėjo su sąžiningumo kaip *aequitas* sąvoka. Čia išsiskyrė Prancūzijos ir Vokietijos to meto teisininkų nuomonės –

¹² Good faith in European contract law / red. Zimmermann R., Whittaker S. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. P. 65.

¹³ European contract law: materials... P. 153.

¹⁴ Good faith in European contract law. P. 67-68.

¹⁵ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 478.

¹⁶ Good faith in European contract law. P. 69-70.

vokiečių teisės doktrinos atstovai iš pradžių griežtai skyrė, o vėliau visiškai sutapatino *bona fides* ir *aequitas*. Tuo tarpu prancūzų civilinės teisės atstovai teigė *bona fides* esant *aequitas* išraiška.¹⁷

Ilgainiui sąžiningumo principas buvo įtvirtintas daugelio kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisės aktuose, pavyzdžiui, Vokietijos civilinio kodekso 242 straipsnyje (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*)¹⁸, Prancūzijos civilinio kodekso 1134 straipsnio 3 dalyje (pranc. *Code Civil des Français*)¹⁹, Olandijos civilinio kodekso 6:2 straipsnyje (oland. *Burgerlijk Wetboek*)²⁰ ir kt.

Dar vienas svarbus sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo įsitvirtinimo tarptautiniu mastu įrodymas – šio principo įtraukimas į UNIDROIT Principus²¹, o Europoje – į profesoriaus O. Lando vadovaujamos komisijos sudarytus PECL²². Šiuo metu daug diskusijų keliančiame Europos civilinio kodekso projekte sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas taip pat įtvirtintas kaip vienas pagrindinių principų. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinį pagal UNIDROIT Principus, PECL ir Europos civilinio kodekso projektą aptarsime kitame skyriuje.

Kalbant apie sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo atsiradimą Lietuvos sutarčių teisėje, svarbu pažymėti, kad 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civiliniame kodekse²³ (toliau – 1964 m. Civilinis kodeksas) nebuvo jokios nuostatos apie sąžiningumo reikalavimą sudarant sutartis ar kituose sutartiniuose bei ikisutartiniuose santykiuose. Taip pat ir 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – 1964 m. Civilinio proceso kodeksas) iki 1994 m. lapkričio 8 d.²⁴ pakeitimų nebuvo jokios nuostatos, susijusios su sąžiningumo principu. Priėmus 1994 m. pakeitimus 1964 m. Civilinio proceso kodekso 11 straipsnis buvo papildytas 7 dalimi, kuri numatė, kad teismas, sprendamas jam šalių ar įstatymo pavestus klausimus, vadovaujasi teisingumo ir protingumo kriterijais. Taigi, kaip teisingai pastebi dr. Stasys Drazdauskas savo daktaro disertacijoje, sąžiningumo principo

¹⁷ European contract law: materials... P. 154.

¹⁸ Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland // http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_242.html; prisijungimo laikas: 2010-09-02.

¹⁹ Code Civil des Français // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm; prisijungimo laikas: 2010-09-02.

²⁰ Burgerlijk Wetboek // <http://www.wetboek-online.nl/wet/Burgerlijk%20Wetboek%20Boek%206.html>; prisijungimo laikas: 2010-09-02.

²¹ International Institute for the Unification of Private Law. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: 2004. 1.7 str. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-09-10.

²² Principles of European Contract Law (Parts I, II and III). 2002. 1.201 str. Prieiga internetu: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/portrait.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-04.

²³ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138 (negalioja).

²⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo // Valstybės žinios. 1994, Nr. 93-1809.

įtvirtinimas Lietuvos teisėje buvo viena iš esminių 2001 m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – 2001 m. Civilinis kodeksas) naujovių.²⁵ Lietuvos teismai rėmėsi sąžiningumo principu²⁶ ir iki 2001 m. Civilinio kodekso, tačiau tik keliose bylose. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad teismai buvo linkę remtis konkrečia įstatymo nuostata, taikytina konkrečioje byloje, o ne teisės normose neįtvirtintu, nelabai išplėtotu ir išaiškintu sąžiningumo principu. Žinoma, pagal teisės teoriją teisės principai yra pagrindiniai vadovaujantys teiginiai, idėjos, kurie kyla ar išplaukia iš teisės esmės ir kurie lemia teisės turinį bei požymius ir kurie nebūtinai yra įtvirtinti teisės normose. Tačiau šiuo atveju manytina, kad sąžiningumo principo įtvirtinimas teisės normoje jam suteikė konkretesnę išraišką formaliąja prasme. Turinio prasme šiam principui nebuvo priskirtas konkretus vaidmuo, jis ir toliau neaiškus.

Apibendrinant sąžiningumo principas buvo suformuluotas romėnų teisėje, tačiau suklestėjo ir įgijo svarbesnį vaidmenį jau vėlesniais laikais. IXX-XX a. dalis Europos valstybių įtraukė šį principą į savo civilinius kodeksus. Harmonizuojant sutarčių teisę tarptautiniu bei Europos lygiu šiam principui taip pat buvo skirta daug dėmesio ir jis, kartu su sąžiningos dalykinės praktikos principu, kaip sąžiningumo principo dalimi, buvo įtvirtintas Europos sutarčių teisės principuose (PECL), UNIDROIT Principuose bei Europos civilinio kodekso projekte. Lietuvos sutarčių teisėje sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas atsirado tik naujajame 2001 m. Civiliniame kodekse.

1.2. Lyginamieji aspektai – Vokietija, Prancūzija ir Anglija

Kadangi per visą sąžiningumo principo istorinę raidą, apžvelgtą 1.1 skyriuje, jam nebuvo priskiriamas vienodas vaidmuo bei iki šiol nėra aiškiai atskleistas ir vienodai traktuojamas principo turinys, šiame poskyryje analizuosime, kaip kontinentinės teisės tradicijos ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse, tarptautiniu mastu harmonizuojant sutarčių teisę yra suvokiamas bei aiškinamas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas ir išryškinsime pagrindinius skirtingų valstybių doktrinų šiuo aspektu skirtumus. Kad geriau atsispindėtų esminiai turinio skirtumai, buvo pasirinktos šios valstybės: atstovaujančios kontinentinės teisės tradicijas – Vokietija ir Prancūzija, o bendrosios teisės tradicijas – Anglija. Svarbu pabrėžti, kad šių valstybių teisinės sistemos turėjo įtakos harmonizuojant sutarčių teisę – tiek rengiant UNIDROIT Principus, tiek Europos sutarčių teisės principus (PECL), tiek ir Europos civilinio kodekso projektą. Todėl yra

²⁵ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei: daktaro disertacija. soc. mokslai: teisė (01 S)/ VU – V. 2007. P. 67.

²⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje *A.K.M. v. P.L., A.I., A.S. ir Panevėžio apskrities viršininko administracija*, Nr. 3K-3-670/1999, kat. 42.

svarbu išanalizuoti šių valstybių nuostatas, susijusias su sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo reglamentavimu bei doktrininio aiškinimu. Reikėtų pažymėti, kad tiek Vokietijoje, tiek Prancūzijoje sąžininga dalykinė praktika formaliai nėra įtvirtinta teisės normoje, tačiau šių šalių doktrinoje teigiama, kad šis elementas įeina į sąžiningumo principo apimtį. Todėl toliau nagrinėdami šių valstybių doktrinas ir minėdami sąžiningumo principą, turėsime mintyje kartu ir sąžiningos dalykinės praktikos elementą.

1.2.1. Vokietija

Vokietijoje pagal Vokietijos civilinio kodekso (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*) 242 straipsnį skolininkas įsipareigoja įvykdyti prievolę atsižvelgdamas į sąžiningumo principą (vok. *Treu und Glauben*) ir komercinius papročius.²⁷ Lietuviškai verčiamas tiesiog „sąžiningumas“, vokiškas terminas *Treu und Glauben* yra istoriškai susiformavęs dviejų žodžių derinys. Pasak Vokietijos teisės doktrinos atstovų, žodžiai šiame junginyje vartotini iš esmės kaip sinonimai.²⁸ Žodis *Treue*, vienas derinio *Treu und Glauben* elementas, pabrėžia pasitikėjimą, garbingumą, lojalumą, patikimumą. *Glaube* reiškia tikėjimą garbingumu, patikimumu. Taigi *Treu und Glauben* Vokietijos teisėje reiškia sąžiningumo, lojalumo ir apsvastyto elgesio standartą, veikimą atsižvelgiant į kitos šalies interesus ir šis standartas apima protingą pasitikėjimą.²⁹

Vokietijos teisės doktrinoje *Treu und Glauben* skiriamas nuo *treuer Glaube* – išskiriamas objektyvus ir subjektyvus (vok. *treuer Glaube*) sąžiningumo principo aspektas.³⁰ Objektyvusis sąžiningumas nustato standartą, pagal kurį turi būti vertinamas šalių elgesys.³¹ Tuo tarpu subjektyvusis sąžiningumas (vok. *treuer Glaube*) yra susijęs su asmens žinojimu tam tikrų aplinkybių, nuo ko priklauso jo teisinis vertinimas³², pavyzdžiui, asmuo, kuriam kitas asmuo pardavė daiktą, neturėdamas nuosavybės teisės į jį, neigis nuosavybės teisės į tokį daiktą, jeigu jis

²⁷ Bürgerliches Gesetzbuch // http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_242.html; prisijungimo laikas: 2010-09-02.

²⁸ Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2. Schuldrecht, allgemeiner Teil / red. Kurt Rebmann. München: Beck, 2007. Prieiga internetu: https://univpn.univie.ac.at/+CSCO+d0756767633A2F2F6F7270782D6261797661722E6F7270782E7172++/-CSCO-3h--?vpath=bibdata/komm/MuekoBGB_5_Band2/BGB/cont/MuekoBGB.BGB.p242.gIA.gII.gI2.gIb.htm; prisijungimo laikas: 2010-09-15.

²⁹ Good faith in European contract law. P. 30-31.

³⁰ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 471.

³¹ Good faith in European contract law. P. 30.

³² Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Rn. 10. Prieiga internetu: https://univpn.univie.ac.at/+CSCO+d0756767633A2F2F6F7270782D6261797661722E6F7270782E7172++/-CSCO-3h--?vpath=bibdata/komm/MuekoBGB_5_Band2/BGB/cont/MuekoBGB.BGB.p242.gIA.gII.gI2.gIb.htm; prisijungimo laikas: 2010-09-27.

žinojo, kad perka iš asmens, neturinčio nuosavybės teisės. Taigi pirkėjas bus laikomas nesąžiningu subjektyviuoju aspektu.³³

Vokiečių teisės doktrinos atstovai H. Broxas bei W. Wolkeris teigia, kad šis principas prarastų prasmę, jeigu jam būtų primestas „teisingumo normos“ vaidmuo, kuris suteiktų teisėjui galimybę nesivadovauti konkrečiomis teisės aktų nuostatomis ir pateisinti jam teisingu atrodantį sprendimą šiuo principu. Mokslininkai mano, kad tokiu atveju teisėjas pažeistų Vokietijos Konstitucijos nuostatas, pagal kurias teisėjas išipareigoja veikti tik pagal įstatymą ir teisę. Taip pat nebebūtų užtikrintas teisinis saugumas ir stabilumas, nes teisėjų sprendimai nebūtų nuspėjami ir teisingi.³⁴ Iš tiesų tokie mokslininkų teiginiai, vyraujantys vokiečių teisės doktrinoje, yra įtakoti situacijos, susidariusios po Pirmojo pasaulinio karo. Pasibaigus šiam karui pasireiškė Vokietijos markės hiperinfliacija. Vokietijos Imperijos teismas, remdamasis būtent 242 straipsniu, nusprendė netaikyti nustatytos nominalios vertės principo reichsmarkei ir pats nustatė naują valiutos kursą.³⁵ Taigi šiuo atveju teismas pasinaudojo *Treu und Glauben* principu kaip savo plačios diskrecijos užtikrinimu. Žinoma, toks teismo sprendimas buvo itin kritikuotas ir todėl atsirado jau anksčiau paminėti mokslininkų teiginiai apie ribotą diskrecijos teisę suteikiantį sąžiningumo principą. Išspręsti konkrečias teisės spragas turi teisę tik įstatymo leidėjas. Teisėjas taip pat yra įpareigotas, esant įstatymo spragai, taikyti įstatymo ar teisės analogijas. Kadangi remiantis *Treu und Glauben* konkrečiu atveju reikia jį konkretizuoti bei pagrįsti kitomis įstatymo normomis, jis nėra tinkama priemonė įstatymo spragoms užpildyti. Taigi sąžiningumo principas nėra skirtas kurti naujiems teisės institutams.³⁶ Po tokio teismo sprendimo doktrinoje, kadangi pačiame Vokietijos civilinio kodekso 242 straipsnyje nėra suformuluota konkrečių sąžiningumo principo taikymo sąlygų, buvo vis mėginama sudaryti konkrečias taisykles, kaip ir kada taikyti sąžiningumo principą, išprausti sąžiningumo principą į konkretesnius rėmus. Buvo sisteminiami ir apibendrinami teismų sprendimai bei išskirtos konkrečios sprendimų grupės (vok. *Fallgruppen*).³⁷ Taigi buvo suformuluotos tokios sąžiningumo principo funkcijos: prievolės vykdymo būdo nustatymas, sutartinių pareigų papildymas, sutartinių pareigų pakeitimas atsižvelgus į pasikeitusias aplinkybes, prieštaravimas teisių vykdymui neteisėtu būdu.³⁸ Reikėtų paminėti, kad iš tiesų toks konkrečių atvejų išskyrimas yra sąlyginis – skirtingi autoriai išskiria skirtingas grupes, atvejų skaičius varijuoja nuo dviejų iki keturių.

³³ Good faith in European contract law. P. 30.

³⁴ Brox H., Walker W.D. Allgemeines Schuldrecht. 30 Auflage. München: Beck, 2004. P. 73.

³⁵ Good faith in European contract law. P. 20-21.

³⁶ Brox H., Walker W.D. Allgemeines Schuldrecht. P. 74.

³⁷ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 474.

³⁸ Brox H., Walker W.D. Allgemeines Schuldrecht. P. 73-79.

Šis principas nėra teisinė taisyklė su konkrečiai nustatytu turiniu, bet yra vadinamas „atvirąja teisės norma“.³⁹ Tai tokia norma, kurios turinys negali būti nustatytas *a priori* – jis priklauso nuo konkrečios bylos konkrečių aplinkybių ir turi būti konkretizuojamas (vok. *Konkretisierung*). Vokietijos teisės doktrinoje konkretizavimas reiškia, kad teismas apibrėžia, ko reikalauja sąžiningumo principas esant konkrečioms bylos aplinkybėms. Tačiau tai nereiškia, kad teisėjas sprendžia tiesiog taip, kaip jam pačiam atrodo teisingausia. Jis turi būtinai taikyti sąžiningumo standartą ir nuspręsti kaip įmanoma objektyviau. Todėl Vokietijos teisės sistemoje, kuriai būdingas formalizmas ir normatyvizmas, sisteminant priimtus teismų sprendimus konkrečiais atvejais buvo sudarytos aukščiau paminėtos panašių sprendimų grupės, kuriais turėtų vadovautis teisėjai taikydami sąžiningumo principą. Taigi šitaip buvo sukurta vidinė sąžiningumo principo sistema (vok. *Binnensystematik*), kuri laikoma sąžiningumo principo turiniu. Šios vidinės sistemos sukūrimu buvo siekiama racionalizuoti bei objektyvizuoti sąžiningumo principo taikymą.⁴⁰ Vokietijos autoriai pažymi, kad visgi sukurtos konkrečios sąžiningumo principo taikymo taisyklės negali apimti absoliučiai visų įmanomų atvejų. J. Gernhuberis vienoje savo knygų teigia, kad „įsivaizdavimas, kad galima viską tiksliai konkretizuoti, yra tikra utopija“.⁴¹ Vidinės sistemos sukūrimas neturėtų išprausti sąžiningumo principo į visiškai ankštus ir konkrečius teisinius rėmus. Šis principas turėtų išlikti „atvira norma“, kuri užtikrina teisės lankstumą, prisitaikymą prie greitai pasikeičiančių aplinkybių.⁴²

Teisinėje literatūroje kalbant apie sąžiningumo principą, jo konkretizavimą, autoriai dažnai pabrėžia *Treu und Glauben* principo subsidiarumą. Remiantis Vokietijos civilinio kodekso 242 straipsniu taip pat yra galimybė priimti skubotą, jokiomis teisės normomis nepagrįstą sprendimą. Siekiant to išvengti, reikalaujama į sąžiningumo principą žvelgti subsidiariai – visų pirma konkrečioje byloje turi būti patikrinta, ar nėra specialios teisės normos, reguliuojančios tokių santykių. Tokiu atveju sąžiningumo principo taikymui būtų užkirstas kelias. Tik jeigu esamas teisinis reguliavimas dėl konkrečios situacijos ypatumų nėra tinkamas (t.y. pablogina šalių padėtį, aiškiai neteisingai išsprendžia ginčą), tuomet kaip *ultima ratio* yra naudotinas *Treu und Glauben* principas. Todėl sąžiningumo principas yra subsidiarus ir taikytinas tik išimtiniais atvejais.⁴³

³⁹ Good faith in European contract law. P. 31.

⁴⁰ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 474.

⁴¹ Gernhuber J. Bürgerliches Recht: ein systematisches Repetitorium für Fortgeschrittene. 3 Auflage. München: Beck, 1991. P. 167.

⁴² Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Rn. 3. Prieiga internetu: https://univpn.univie.ac.at/+CSCO+d0756767633A2F2F6F7270782D6261797661722E6F7270782E7172++/-CSCO-3h--?vpath=bibdata/komm/MuekoBGB_5_Band2/BGB/cont/MuekoBGB.BGB.p242.gla.gll.gll.htm; prisijungimo laikas: 2010-09-27.

⁴³ Brox H., Walker W.D. Allgemeines Schuldrecht. P. 74.

Jeigu šalių valia sutartyje yra aiškiai išreikšta ir lengvai nustatoma, tuomet nereikia teisėjo įsikišimo aiškinant sutartį bei iš jos kylančią šalių valią. Ši taisyklė išplaukia iš šalių valios autonomijos principo.⁴⁴ Tačiau ne visuomet įmanoma sutartyje aptarti visiškai visus galimus aplinkybių pasikeitimus. Taigi atsiradus pirminei sutarties spragai, pagal Vokietijos teisę ji yra pildoma remiantis Vokietijos civilinio kodekso 157 straipsniu, pagal kurį reikalaujama sutartis aiškinti sąžiningai. Esant antrinei sutarties spragai vadovaujamasi ne tik 157, bet ir 242 straipsniu – sprendžiama, kaip pasikeitusios aplinkybės įtakoja sutartyje numatytas šalių pareigas. Tad remiantis sąžiningumo principu kaip pagrindine maksima išaiškinama hipotetinė, galima šalių valia.⁴⁵

1.2.2. Prancūzija

Prancūzijos civilinio kodekso 1134 straipsnio 3 dalis numato, kad „sutartys turi būti vykdomos sąžiningai“.⁴⁶ Nors tiesiogiai sąžiningumo principas (pranc. *bonne foi*) Prancūzijos civiliniame kodekse yra įtvirtintas tik vykdant sutartis, tačiau netiesiogiai sąžiningumo reikalavimai yra išplečiami ir sutarčių sudarymo stadijai pasitelkiant sutarčių negaliojimo pagrindus – apgaule (pranc. *dol*), prievartą (pranc. *violence*), klaidą (pranc. *erreur*).⁴⁷ Prancūzų teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės, kas galėtų sudaryti sąžiningumo principo turinį, ar jį reikėtų vertinti kaip pareigą ar kaip standartą. Prancūzų teisininkų nuomonės išsiskiria. Viena vertus, J. Flouras ir J. L. Aubertas teigia, kad Prancūzijos civilinio kodekso 1134 straipsnio 3 dalį, įtvirtinančią sąžiningumo principą, reikėtų laikyti tiesiog technine nuostata, neturinčia didelės reikšmės ar turinio. Jie mano, kad sąžiningumo principas kelia grėsmę teisiniam tikrumui. Kita vertus, R. Demogue'as pabrėžia sutarties bendradarbiaujančią prigimtį ir mano, kad sutarties šalys sukuria mažą mikrokosmą. Sutartis yra maža partnerystė, kurioje šalys turi siekti bendrų tikslų, išreiškiančių individualių tikslų visumą. P. Jourdainas apibendrina, kad „sąžiningumo principas yra neaiški nuostata, kuri gali būti efektyviai išreikšta tik per kitų terminų, turinčių tikslų turinį, formą“.⁴⁸ Prancūzų teisininkai laiko sąžiningumo principą per daug neapibrėžtu, kad remiantis juo galima būtų išspręsti iš sutarties kylančią problemą.⁴⁹ Teismų praktikoje sąžiningumo principu nustatant sutarties šalių įsipareigojimus remiamasi retai, išplėtojant šalutinių pareigų, kylančių iš

⁴⁴ Burkert M. Der Einfluss von Treu und Glauben bei der Vertragsabwicklung: eine rechtsvergleichende Arbeit zum deutsch-schweizerischen und französisch-belgischen Recht. Dissertation, Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät – Münster, 1967. P. 11, 14-15.

⁴⁵ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European... P. 474.

⁴⁶ Code Civil des Français // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm; prisijungimo laikas: 2010-09-02.

⁴⁷ S. Drazdauskas. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje // Teisė. 2007, Nr. 65, P. 41.

⁴⁸ Good faith in European contract law. P. 38-39.

⁴⁹ Burkert M. Der Einfluss von Treu und Glauben...P. 193.

sąžiningumo principo, sistemą daugiausia yra koncentruojamasi į valios autonomijos principą (pranc. *autonomie de la volonté*).⁵⁰

Šalys jau sutarties sudarymo stadijoje turi pareigą derėtis sąžiningai. Taigi sutarties laisvės principas yra apribojamas sąžiningumo principu.⁵¹ Tačiau atsakomybė ikisutartiniuose santykiuose, kitaip nei Vokietijos doktrinoje, Prancūzijoje yra deliktinė – šioje stadijoje nesiremiam sąžiningumo principu kaip atsakomybės pagrindu.⁵²

Prancūzijos teisės doktrina kaip šalutines, iš *bonne foi* principo kylančias pareigas pripažino lojalumo pareigą (pranc. *obligation de loyauté*) ir pareigą bendradarbiauti (pranc. *obligation de coopération*).⁵³ Šios pareigos kyla šalims vykdant sutartis. Prancūzijos teisės doktrinos atstovai įprastai išskiria du lojalumo pareigos aspektus: *obligation de moyens* ir *obligation de résultat*. Pirmasis aspektas reiškia, kad skolininkas turi vykdyti savo prievolę rūpestingai, tai yra jis turi būti atsižvelgiant į visas aplinkybes tiek rūpestingas ir atidus, kiek atitinkamomis sąlygomis tai yra būtina (pranc. *bon père de famille*). Antroji kategorija nurodo, kad kreditorius turi vengti bet kokio elgesio, apsunkinančio prievolės įvykdymą. Bendradarbiavimo pareiga taip pat yra skiriama į du atvejus: sutartis, kurioms keliamas aukštas sąžiningumo standartas (draudimo, turizmo sutartys), ir pareigą atskleisti informaciją (pranc. *obligation précontractuelle de renseignement*).⁵⁴

Nei Prancūzijos teismų praktika, nei doktrina neišskiria objektyvaus ir subjektyvaus sąžiningumo principo aspektų.⁵⁵

Sutartys yra aiškinamos ir jų spragos pildomos remiantis bendra šalių valia (pranc. *commune intention des parties*), o ne objektyviu papildymu, kaip Vokietijos teisėje. Piktnaudžiavimas teise nėra laikytinas vienu iš sąžiningumo principo turinio elementų. Jis aiškinamas kaip neteisėtų veiksmų atvejis. Teisėjai vertina pasikeitusias aplinkybes, neaiškias sutarties nuostatas vadovaudamiesi protingumo ir teisingumo principais, o ne sąžiningumu.⁵⁶

1.2.3. Anglija⁵⁷

⁵⁰ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 475.

⁵¹ A. M. Musy. The good faith principle in contract law and the precontractual duty to disclose: comparative analysis of new differences in legal cultures // Global Jurist Advances. 2001, Nr. 1. Prieiga internetu: <http://www.icer.it/docs/wp2000/Musy192000.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-03.

⁵² Tene O. Good faith in precontractual negotiations: a Franco-German-American perspective. Tel Aviv. 2006. P. 9. Prieiga internetu: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=943383; prisijungimo laikas: 2010-10-03.

⁵³ Good faith in European contract law. P. 37.

⁵⁴ A. M. Musy. The good faith principle in contract law...

⁵⁵ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 471.

⁵⁶ Burkert M. Der Einfluss von Treu und Glauben...P. 194.

⁵⁷ Skirtingų Jungtinės Karalystės vienetų teisės sistemos skiriasi, tad čia ir toliau bus apsiribota Anglijos, o ne visos Jungtinės Karalystės teisės analize.

Analizuojant sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos turinį užsienio valstybių teisėje svarbu išsiaiškinti ir tų valstybių poziciją, kurios nepripažįsta sąžiningumo principo reikšmės sutarčių teisėje. Geriausias pavyzdys yra Anglija – jos teisės sistema priklauso anglosaksų teisės tradicijos sistemai ir apskritai daugeliu aspektų skiriasi nuo kontinentinės teisės tradicijos šalių. Nors sąžiningumo principo doktrina nėra visiškai nežinoma Anglijos teisininkams, tačiau jos šaknys slypi ir ji yra daugiausia naudojama kontinentinės teisės tradicijos šalyse. Bet kontinentinės teisės tradicijos šalyse sąžiningumo principo samprata, kaip buvo aptarta praeituose poskyriuose, taip pat skiriasi.⁵⁸ Anglijos sutarčių teisė, nors ir yra veikiama sąžiningumo principo, tačiau nepripažįsta sąžiningumo principo doktrinos.⁵⁹ Šiuolaikinė moderni Anglijos teisė nepripažįsta pareigos derėtis bei vykdyti sutartis sąžiningai.⁶⁰ Sąžiningumo principo doktriną kaip netinkamą Anglijos teisei atmetė Lordų rūmai byloje *Walford v. Miles* dar 1992 metais. Lordas Ackneris šioje byloje pažymėjo, kad „Pareiga derėtis sąžiningai yra visiškai prieštaraujanti šalių pozicijai derybose. Kiekviena derybų šalis turi teisę siekti įgyvendinti savo interesą neapgaudinėdama. Pareiga derėtis sąžiningai yra neveiksminga praktikoje, kadangi ji visiškai neatitinka besiderančių šalių pozicijos.“⁶¹ Kadangi Anglijoje vyrauja teisminis precedentas, tokią nuostatą apie sąžiningumo principo doktrinos netinkamumą galėtų pakeisti tik pats Aukščiausiasis Teismas (buvę Lordų rūmai). Lordas Ackneris šioje byloje tiesiogiai netvirtino, kad sąžiningumo principo taikymas Anglijos teisėje yra bet kokiomis aplinkybėmis negalimas, tačiau Anglijos teisės doktrinos atstovas E. McKendrickas teigia, kad „priešiška kalba, kurioje lordas atmetė sąžiningumo reikalavimą derantis, suponuoja galimybių ateityje pripažinti sąžiningumo principą Anglijos teisėje nebuvimą“.⁶² Kitoje byloje Apeliacinis teismas (ang. *Court of Appeal*) pasisakė, kad „Anglijos sutarčių teisėje nėra sąžiningumo principo doktrinos. Ieškovai gali elgtis kaip jie nori – gali veikti tiek sąžiningai, tiek nesąžiningai, su sąlyga, kad jie nepažeidžia sutarties sąlygų.“⁶³ Tačiau, pasak E. McKendricko, teiginys, kad Anglijos teisėje sąžiningumo principo doktrina nėra pripažįstama, nereiškia, kad šis principas neturi jokios įtakos Anglijos sutarčių teisei.⁶⁴ Visų pirma reikia paminėti, kad Anglijos sutarčių teisėje iki XVIII a. sąžiningumo principas buvo pripažįstamas ir sutinkamas kai kuriose bylose. Didžiausia reikšmė sąžiningumo principui (ang. *good faith*) Anglijos teisėje buvo suteikta lordo Mansfieldo – „sąžiningumo principas – tai pagrindinis principas,

⁵⁸ Beatson J. Anson's law of contract. Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 304.

⁵⁹ McKendrick E. Contract law. Text, cases and materials. Oxford, New York: Oxford University Press, 2008. P. 500.

⁶⁰ Good faith in European contract law. P. 39.

⁶¹ *Walford v. Miles*. 1992. 2 AC 128, 138. Prieiga internetu:

<http://www.nadr.co.uk/articles/published/MediationLawReports/WALFORDvMILES1992.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-09-14.

⁶² McKendrick E. Contract law. Text...P. 508.

⁶³ Good faith in European contract law. P. 40.

⁶⁴ McKendrick E. Contract law. Text...P. 508.

taikytinas visoms sutartims ir sandoriams“.⁶⁵ Lordas Mansfieldas norėjo įtraukti į Anglijos teisę *lex mercatoria* pagrindinius principus, nes tai, jo manymu, suteiktų didesnę teisinę tikrumą bei saugumą. Sąžiningumo principas, kaip *lex mercatoria* principas, taip pat turėjo patekti į Anglijos prekybos teisę. Lordas Mansfieldas *Carter v. Boehm* byloje pasisakė, kad visos draudimo sutartys yra *uberrimae fidei* (reikalaujančios visiško sąžiningumo) sutartys, tai yra šalys privalo elgtis visiškai sąžiningai (ang. *utmost good faith*) sutartiniuose santykiuose.⁶⁶ *Uberrimae fidei* sutartyse šalys buvo įpareigosotos visiškai atskleisti informaciją. Tačiau vėliau Anglijos teisė sąžiningumo principo taikymo atžvilgiu pakrypo į kitą pusę – atsirado *Walford v. Miles* byloje suformuluotas precedentas, paneigiantis sąžiningumo principo doktrinos egzistavimą Anglijos teisėje.⁶⁷ Teisės mokslininkas R. Brownswordas pamini kelias neigiamas požiūrio į sąžiningumo principą modernioje anglų teisėje priežastis. Svarbia priežastimi laikomas sąžiningumo principo doktrinos sukuriamas teisinis neaiškumas bei netikrumas. Šio principo turinys – moralinių standartų rinkinys, pagal kuriuos turi būti vertinamas šalių elgesys sutartiniuose santykiuose, tačiau visiškai neaišku, kieno moralinis standartas tai yra – kas nubrėžia konkrečias šio standarto gaires.⁶⁸ Todėl Anglijos sutarčių teisėje nėra pripažįstamas nei subjektyvus, nei objektyvus sąžiningumas.⁶⁹ Taip pat mokslininko nuomone sąžiningumas kaip toks būtų priimtinas, tačiau ne tokia apimtimi kaip kontinentinės teisės tradicijos šalyse ir ne visuose sutartinių santykių etapuose. Antrąją priežastimi įvardijama galima grėsmė šalių valios autonomijos principui. Grėsmė kiltų, nes šalis nebebūtų laisva įgyvendinti savo individualių interesų – ji galėtų turėti tik sąžiningus interesus. Dar vienas svarbus aspektas yra susijęs su teismo diskrecijos teisės išplėtimu – sąžiningumo principas suteikia teismui visiškai neribotą laisvę vykdyti teisingumą kaip kad jis jį mato (vykdyti teisingumą savo akimis). Galiausiai nurodoma dar viena priežastis – Anglijos teisėje yra įtvirtinti kitokie instrumentai, kurie iš esmės atlieka sąžiningumo principo funkcijas.⁷⁰ Taigi rezultatas, kuris kitose teisės sistemose gali būti pasiektas remiantis sąžiningumo principo doktrina, Anglijos teisės sistemoje gali būti pasiektas pasitelkiant kitus teisinius instrumentus.⁷¹ Kai kurie autoriai teigia, kad naujaisiais laikais lojalumo (ang. *loyalty*), sąžiningumo (ang. *fairness*) ir bendradarbiavimo (ang. *cooperation*) aspektams Anglijos sutarčių teisėje yra teikiamas didesnis dėmesys. Ir nors iki šiol nėra visuotinai pripažįstama sąžiningumo principo doktrina, vis dažniau yra prieinama išvada, kad kai kurie anglų teisės institutai savyje turi

⁶⁵ A. Tulloch. Utmost good faith. P. 1. Prieiga internetu: http://www.comitemaritime.org/future/pdf/utm_g_faith.pdf, prisijungimo laikas: 2010-09-17.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Good faith in European contract law. P. 44.

⁶⁸ Brownsword R. Contract Law: Themes for the Twenty-First Century. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 114-115.

⁶⁹ Barrière F., Basedow J., Berger K. P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 471.

⁷⁰ European contract law: materials... P. 199.

⁷¹ McKendrick E. Contract law. Text...P. 500.

kontinentinės teisės tradicijos šalyse vyraujančio sąžiningumo principo turinio elementus ir todėl galima iš esmės būtų teigti, kad Anglijos sutarčių teisėje egzistuoja sąžiningumo principo doktrina.⁷² Tačiau kiti autoriai tokiai minčiai prieštarauja ir teigia atvirkščiai – tokios sąžiningumo pareigos įtvirtinimas būtų todėl ir nėra reikalingas Anglijos teisei – ji turi kitus teisinius instrumentus, kaip pasiekti to paties tikslo, tad ši doktrina dubliuotųsi su tokiais instrumentais.⁷³ R. Brownswordas pateikia ir argumentus, kodėl sąžiningumo doktrina turėtų būti įtvirtinta Anglijos teisėje. Jis teigia, kad būtų racionaliau visus turimus instrumentus, kuriais netiesiogiai pasiekiamas sąžiningumo principo rezultatas, apjungti į vieną visumą ir tiesiogiai tai pavadinti sąžiningumo doktrina. Dar vienas argumentas – Anglijos teisėje šiuo metu teisėjams nepaliekama jokia diskrecijos teisė vykdyti sąžiningumą. Pasitelkdami sąžiningumo principą teisėjai galėtų lanksčiau reaguoti į aplinkybių pasikeitimus. Profesorius įvardija dar vieną aspektą – šis principas užtikrintų susitariančias šalis, kad jos tariosi sąžiningoj aplinkoj ir bus labiau apsaugotos. Apibendrinama, kad sąžiningumo principas padės teisei apsaugoti pagrįstus protingus lūkesčius ir įnešti į teisinę kultūrą daugiau sąžiningumo, bendradarbiavimo, kas yra labai svarbus veiksnys sėkmingesnės ekonomikos vystimuisi.⁷⁴ E. McKendricko nuomone, kalbant apie sąžiningumo principo taikymą, Anglijos teisės ir kitos teisės sistemos skiriasi visgi tik teisine forma, bet ne turiniu⁷⁵ – tikslai, kurių siekiama su sąžiningumo principo doktrina, yra pasiekiami Anglijos teisėje kitais būdais. Tad negalima būtų teigti, kad Anglijos sutarčių teisė yra neteisinga ar nesąžininga – sutartinis sąžiningumas yra apsaugomas kitais, konkretesniais instrumentais negu sąžiningumo principas.⁷⁶

Svarbus įvykis Anglijos teisėje žengiant žingsnį link sąžiningumo principo doktrinos buvo 1999 m. Nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais įstatymo priėmimas. Šis teisės aktas įgyvendina Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (toliau – Direktyva) nuostatas. Šio įstatymo 5 straipsnis, Direktyvos 3 straipsnis numato, kokia sutarties sąlyga yra laikoma nesąžininga – „jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai“⁷⁷. Taigi sąžiningumo reikalavimas, įtvirtintas Direktyvoje, buvo perkeltas į Anglijos teisę pagal Europos Bendrijų steigimo sutartyje numatytą pareigą valstybei narei įgyvendinti savo teisėje direktyvas.

⁷² Beatson J., Friedmann D. *Good Faith and Fault in Contract Law*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1997. P. 14.

⁷³ Grobecker W. *Implied terms und Treu und Glauben: Vertragsergänzung im englischen Recht in rechtsvergleichender Perspektive*. Berlin: Duncker und Humblot, 1999. P. 50.

⁷⁴ Brownsword R. *Contract law: Themes...* P. 123-130.

⁷⁵ McKendrick E. *Contract law. Text...* P. 500.

⁷⁶ *European contract law: materials...* P. 202.

⁷⁷ Unfair terms in consumer contracts regulations 1999, No. 2083. Prieiga internetu: <http://www.legislation.gov.uk/ukSI/1999/2083/regulation/5/made>; prisijungimo laikas: 2010-10-03. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:02:31993L0013:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2010-10-03.

Priėmus minėtą įstatymą Anglijos teisės doktrinoje išaugo susidomėjimas sąžiningumo principu – ženkliai padaugėjo mokslinių straipsnių apie šį principą.⁷⁸ Anglijos teismai, pradėdami taikyti Nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais įstatymą, susidūrė su sąžiningumo reikalavimu. Vienoje pirmųjų bylų, susijusių su nesąžiningomis sąlygomis sutartyse su vartotojais, *Director-General of Fair Trading v. First National Bank plc*, tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijos teismai aiškindami „sąžiningumo reikalavimą“ minėto įstatymo prasme pasitelkė teisės doktrinos atstovo profesoriaus H. Beale'o samprotavimus apie sąžiningumo principą ir išskyrė procesinį bei materialinį sąžiningumo reikalavimo aspektus.⁷⁹ Šioje byloje teisėjai taip pat rėmėsi ir ankstesnėje byloje *Interfoto Library Ltd. v. Stiletto Ltd.* išreikšta mintimi, kad sąžiningumo reikalavimas įpareigoja verslininkus su savo klientais derėtis atvirai ir teisingai.⁸⁰ Taigi Direktyva sukėlė daug diskusijų tarp Anglijos teisės doktrinos atstovų bei atnešė ir į Anglijos teisę sąžiningumo reikalavimą (bent jau su vartotojų gynimu susijusioje srityje). Kai kurie autoriai nagrinėdami sąžiningumo principo pritaikomumą Anglijos teisėje vadina šį principą „teisiniu dirgikliu“ ir teigia, kad šis principas, susiformavęs ir išplėtotas kontinentinės teisės tradicijos šalyse per ilgą laiką, nepritaps Anglijos teisėje ir bet kuriuo atveju jo turinys Anglijoje nebus identiškas vokiškajam *Treu und Glauben*, susiformavusiam specifinėmis Vokietijos istorijos sąlygomis. Anglų teisininkai, pasak G. Teubnerio, vengs plėtoti įvairias struktūras, dogmatines konstrukcijas, teisines teorijas ir konceptualią sąžiningumo principo turinio sistematizaciją, kas yra artima Vokietijos teisės doktrinai. Tai galėtų būti tiesiog teismų praktikoje naudojama konstrukcija, kurios pobūdis būtų labiau situacinis.⁸¹ Žymus lyginamosios teisės specialistas P. Legrandas taip pat teigia, kad „teisiniai transplantantai yra negalimi. [...] Jokios taisyklės negali pereiti į kitą teisės sistemą visiškai nepakitusios – jos neištvėria tokios sudėtingos operacijos“.⁸² Kita vertus, pasak R. Powello, sąžiningumo doktrinos įtvirtinimas būtų naudingas tuo, kad leistų Anglijos teismams nebesigriebti „išsisukinėjimo ir nukrypimo norint pateisinti savo sprendimą konkrečioje byloje“.⁸³

Apibendrinant galima teigti, kad Anglijos teisei nėra nežinoma sąžiningumo doktrina, nors dauguma Anglijos teisės doktrinos atstovų vis dar diskutuoja ir ginčijasi dėl šio principo galimos reikšmės ir taikymo konstrukcijos Anglijos teisėje. Europos Sąjungos teisės harmonizavimas, kontinentinės teisės tradicijos šalių teisės sistemos įtakoja atitinkamai ir Anglijos teisę, tad

⁷⁸ Ch. Twigg-Flesner. A good faith requirement for English contract law? // Nottingham Law Journal. 2000, Nr. 9, P. 84.

⁷⁹ Ibid, P. 83.

⁸⁰ Beatson J. Anson's law of contract. P. 306.

⁸¹ G. Teubner. Legal irritants: good faith in british law or how unifying law ends up in new divergences // The modern law review, 1998 saus., Nr. 61. Prieiga internetu: <http://www.jstor.org/pss/1097334>; prisijungimo laikas: 2010-10-20.

⁸² Ibid.

⁸³ Pettinelli Ch. Good faith in contract law: two paths, two systems, the need for harmonisation. 2005. P. 18. Prieiga internetu: <http://www.diritto.it/archivio/1/20772.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-04.

sąžiningumo doktrinos užuomazgų galima rasti ir Anglijos sutarčių teisėje, pavyzdžiui, Nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais įstatyme, įgyvendinančiame Direktyvą. Kita vertus, Anglijos teisėje yra kitų instrumentų, kuriais pasiekiamas tas pats tikslas, kaip ir su sąžiningumo principu.

Išanalizavus sąžiningumo principo turinį Vokietijos, Prancūzijos bei Anglijos teisėje darytina aiški išvada, kad skirtingose valstybėse sąžiningumo principo turinys bei reikšmė skiriasi. Vokietijoje šiam principui yra suteikiama didelė reikšmė: čia teisės doktrinoje, remiantis teismų praktika, išplėtotą sąžiningumo principo taikymo metodiką, numatyti konkretūs principo taikymo atvejai. Tuo tarpu Prancūzijoje sąžiningumo principui nėra skiriamas toks didelis dėmesys. Čia civilinio kodekso nuostatoje įtvirtinta šalių pareiga elgtis sąžiningai vykdant sutartis, o teisės doktrinoje sąžiningumo pareiga išplečiama ir į sutarčių sudarymo etapą. Prancūzų teisinė mintis labiau koncentruojasi į šalių valios autonomijos principą ir sąžiningumo principą laiko per mažai apibrėžtu, kad jis galėtų padėti išspręsti konkrečią sutartiniuose santykiuose kilusią problemą. O Vokietijos teisės doktrina suteikia sąžiningumo principui, kaip teisės problemos sprendimo būdai, subsidiarią poziciją – šis principas yra taikytinas subsidiariai, t.y. tik kai nėra tinkamos specialios teisės normos, reglamentuojančios konkrečios problemos sprendimą. Vokiečių doktrina pati „užpildo“, lyg ir atrodytų, tuščią sąžiningumo principo turinį, sukurdamą teisinę taisyklę ir kiekvienu individualiu atveju ją papildydama. Taigi Vokietijoje itin pabrėžiamas sąžiningumo principo išimtinumas – taikymas tik išimtinėmis situacijomis, nesant konkrečios specialios teisės normos. Prancūzijoje, kitaip nei Vokietijoje, piktnaudžiavimas teise nelaikomas vienu iš sąžiningumo principo pažeidimo atvejų, o yra priskiriamas prie deliktų. Vokietijoje ir Prancūzijoje, nors ir skirtingos reikšmės, sąžiningumo principas yra įtvirtintas teisiniame reguliavime, o Anglijoje šis principas nėra pripažįstamas ir nėra įtvirtintas nei teisės normose, nei teismų praktikoje. Tačiau Anglijoje tas pats rezultatas, kurio tikimasi taikant sąžiningumo principą, pasiekiamas kitais instrumentais – numanomų sąlygų doktrina, nesąžiningumo, ekonominio spaudimo nuostatomis, visiško sąžiningumo reikalavimu (ang. *utmost good faith*). Funkciniame lygmenyje skirtumai tarp kontinentinės teisės tradicijos šalyse ir Anglijoje suprantamo sąžiningumo nėra ryškūs, tačiau struktūriniame ir konceptualiniame išlieka dideli.

1.3. Sutarčių teisės harmonizavimo įtaka Lietuvos sąžiningumo principo turiniui

J. Smitsas teigia, kad norint apibūdinti Europos sutarčių teisę, labiausiai tiktų žodis „įvairovė“. Tačiau ta įvairovė, pasak mokslininko, nereiškia, kad neįmanoma sukurti vieningų

kertinių sutarčių teisės principų.⁸⁴ Egzistuoja keli sutarčių teisės režimai – kiekvienos valstybės nacionalinis, europinis bei tarptautinis. Ankstesniame skyriuje aptarėme ir palyginome sąžiningumo principą bei jo pobūdį nacionaliniu lygiu – kelių Europos valstybių teisėje. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, įtvirtintas 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnyje, atspindi UNIDROIT Principuose bei PECL suformuluotas sąžiningumo principo nuostatas.⁸⁵ Siekiant nustatyti konkrečios teisės normos pobūdį, visų pirma svarbu išsiaiškinti tokios teisės normos turinį. Šiuo konkrečiu atveju, norėdami nustatyti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos pobūdį Lietuvos sutarčių teisėje, turime suvokti šio principo esmę. Kadangi Lietuvos teisės doktrinoje sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas nėra pakankamai atskleistas bei nagrinėtas, o sąžiningumo principas Lietuvoje buvo recepuotas iš UNIDROIT Principų bei PECL, šiuose dokumentuose įtvirtinto sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas padės atskleisti ir Lietuvos sutarčių teisėje galiojančio sąžiningumo principą. Taigi šiame skyriuje visų pirma bandysime atskleisti, kaip turėtų būti suvokiamas minėtas principas Lietuvos sutarčių teisėje, atsižvelgdami į pagrindinių sutarčių harmonizavimo dokumentų (UNIDROIT Principų, PECL bei Europos civilinio kodekso projekto) nuostatas. Atskleidę šį principą Lietuvos sutarčių teisėje ir siekdami nustatyti šio principo reikšmę Lietuvos teisės doktrinoje – patvirtinti arba paneigti vieną iš hipotezių, kad šis principas turi būti taikomas tik išimtiniais atvejais, kai nėra specialios teisės normos – bandysime atriboti nesąžiningumą (t.y. sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo pažeidimą) nuo piktnaudžiavimo teise, nustatyti sąžiningumo principo, įtvirtinto 1.5 straipsnyje, bei sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo, įtvirtinto 6.158 straipsnio 1 dalyje, santykį bei taikymo apimtį.

1.3.1. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos kombinacija

Sąžiningumo standartą, esantį šio darbo nagrinėjimo objektu, sudaro dviejų sąvokų kombinacija – sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika. Įdomu tai, kad tokia formulė nėra išskirta nei Vokietijos, nei Prancūzijos civilinių kodeksų normų tekstinėse išraiškose. Sąžiningos dalykinės praktikos ir sąžiningumo kombinacija yra būdinga Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui bei tarptautiniams Europos sutarčių teisės harmonizavimo dokumentams (UNIDROIT, PECL bei Europos civilinio kodekso projektui). Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad tiek Vokietijos, tiek Prancūzijos civilinė teisė buvo kodifikuota ganėtinai anksčiau (Vokietijos *Bürgerliches*

⁸⁴ The need for a European contract law: empirical and legal perspectives / red. Smits J. Groningen: Europa Law Publishing, 2005. P. 156-157.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2003. Kn. 6, T. 1. P. 197.

Gesetzbuch – 1896 m., Prancūzijos *Code Civil des Français* – 1804 m.) negu atsirado Europos sutarčių teisės harmonizavimo idėja, o Lietuvos naujasis civilinis kodeksas, įsigaliojęs tik 2001 metais, jau buvo įtakotas Europos teisės harmonizavimo idėjų. Tačiau tiek Vokietijos, tiek Prancūzijos teisės doktrinoje yra teigiama, kad jų kodeksuose įtvirtintas sąžiningumo principas (*Treu und Glauben* Vokietijoje ir *bonne foi* Prancūzijoje) apima ir savyje slepia sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimą.⁸⁶

UNIDROIT Principų komentaro autoriai teigia, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos formulė atitinka ir yra iš dalies perimta iš Jungtinių Amerikos Valstijų sutarčių teisės, Bendrojo komercinio kodekso nuostatų. Pasak minėto komentaro autorių, sudarant UNIDROIT Principus ir pasirinkus sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos sąvokų kombinaciją nebuvo siekiama atkartoti esminį Bendrojo komercinio kodekso principą ar sukurti naują, visiškai nuo kontinentinės teisės tradicijos valstybėse vyraujančio sąžiningumo suvokimo besiskiriantį darinį. Štai UNIDROIT Principų italų ir prancūzų kalbos versijose yra minimas tik sąžiningumas, nėra verčiama sąžiningos dalykinės praktikos dalis. Tokia kombinacija buvo pasirinkta norint užtikrinti vieningą šio standarto supratimą tarptautiniu lygmeniu skirtingose valstybėse. Buvo nuogąstaujama, kad pasirinkus tik „sąžiningumo“ sąvoką, gali būti suklaidinti Jungtinių Amerikos Valstijų, Australijos bei Kanados teisininkai – jie manytų, kad UNIDROIT Principuose sąžiningumas yra įtvirtintas siaurąja prasme ir neapima sąžiningos dalykinės praktikos.⁸⁷

Nei PECL, nei Europos civilinio kodekso komentaruose neminimas šio principo kilmės šaltinis, tačiau manytina, kad visgi tokia principo formulė buvo perimta iš UNIDROIT Principų.

Lietuvoje sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos kombinacija buvo įtraukta į naująjį civilinį kodeksą atsižvelgiant į UNIDROIT Principų formuluotę.

1.3.2. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas sutarčių teisės harmonizavimo dokumentuose ir Lietuvoje

UNIDROIT Principų preambulėje nurodyta, kad principai „numato bendras taisykles, taikytinas tarptautinėms komercinėms sutartims“.⁸⁸ Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, įtvirtintas UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje, numato bendrą šalių pareigą elgtis

⁸⁶ Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC) / red. Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Oxford: Oxford University Press, 2009. P. 174.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ E. Allan Farnsworth. Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT Principles, relevant international conventions, and national laws // Tulane Journal of International & Comparative Law, 1995, Vol. 3. P. 48. Prieiga internetu: <http://www.trans-lex.org/122100>; prisijungimo laikas: 2010-08-15.

sąžiningai ir pagal sąžiningą dalykinę praktiką tarptautinėje prekyboje.⁸⁹ Taip pat ir kituose šių principų straipsniuose yra minimas sąžiningumas, tačiau ne visuomet vartojama pilna formuluotė – pavyzdžiui, 4.8 straipsnyje reikalaujama, kad sutarčių sąlygos, kurių šalys neaptarė, bet kurios yra būtinos sutarčiai vykdyti, turi būti aiškinamos pasitelkiant sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą⁹⁰, pagal 3.10 straipsnį teismas šalies, turinčios teisę prašyti panaikinti sutartį, prašymu gali adaptuoti sutarties sąlygas, kad šios atitiktų sąžiningos dalykinės praktikos standartus⁹¹. Tačiau, kaip teisingai pastebi vienas iš UNIDROIT Principų kūrėjų grupės atstovų E. A. Farnsworthas, nei viename straipsnyje nėra apibrėžiamas nei sąžiningumas, nei sąžininga dalykinė praktika.⁹²

PECL principų kūrimo tikslai – stiprinti vieningą Europos rinką, nurodyti gaires nacionaliniams teismams ir įstatymų leidžiamosios valdžios atstovams, nutiesti tiltą tarp kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijos sistemų. Pagrindinė Europos teisės harmonizavimo problema ir yra šių sistemų skirtumai. Sąžiningumo principo įtraukimas į šiuos principus – tai kontinentinės teisės tradicijos sistemos įtaka.⁹³ PECL, Komisijos sutarčių principams rengti, vadovaujamos profesoriaus O. Lando, kūrinys, taip pat kaip ir UNIDROIT Principuose, šalys yra įpareigojamos elgtis sąžiningai ir pagal sąžiningą dalykinę praktiką.⁹⁴ Šis principas yra įtvirtintas 1:201 straipsnyje.⁹⁵ Abiejų dokumentų normų formuluotė yra beveik identiška, išskyrus UNIDROIT Principuose įterptą reikalavimą šalims elgtis sąžiningai tarptautinėje prekyboje. Būtent šis reikalavimas įtakoja UNIDROIT Principuose įtvirtinto sąžiningumo standarto turinį trimis pagrindiniais aspektais. Visų pirma tarptautinės prekybos paminėjimas suponuoja, kad UNIDROIT principai sudaryti tarptautiniame lygmenyje bei nustato komercinį sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos standartą. Tai reiškia, kad sąžiningumas pagal UNIDROIT neapima ir nėra taikytinas vartotojų ar kitų silpnesnių derybose šalių gynimo tikslais. Antrasis aspektas – nuoroda į tarptautinę prekybą – nustato, kad visų pirma sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika yra objektyvus standartas. Ir jis nelaikytinas subjektyviu ta prasme, kad suteiktų teisėjams bei arbitrams visišką laisvę savo nuožiūra nuspręsti, ką jie manytų esant sąžiningu ir atitinkančiu sąžiningą

⁸⁹ UNIDROIT Principles of International...1.7 str. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-09-10.

⁹⁰ Ibid, 4.8 str.

⁹¹ Ibid, 3.10 str.

⁹² E. Allan Farnsworth. Duties of good...P. 49.

⁹³ Kadner Graziano T. Europäisches Vertragsrecht: Übungen zur Rechtsvergleichung und Harmonisierung des Rechts. Basel: Helbing Lichtenhahn, 2008. P. 417-419.

⁹⁴ MacQueen H. Good faith // European contract law: Scots and South African perspectives / red. MacQueen H., Zimmermann R. Edinburgh: Edinburgh university press, 2006. P. 43.

⁹⁵ Principles of European contract law... 1.201 str. Prieiga internetu: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/portrait.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-04.

dalykinę praktiką. Paskutinis aspektas – sąžiningumas pagal UNIDROIT yra tarptautinis standartas, tai yra globalus, ne regioninis standartas.⁹⁶ Taigi iš esmės PECL ir UNIDROIT Principuose įtvirtintas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas taikytinas skirtingais lygiais – pagal pastaruosius tarptautiniu lygmeniu, o pagal PECL – Europos.

Europos civilinio kodekso projektas – dokumentas, šiomis dienomis keliantis labai daug diskusijų Europos teisinėje erdvėje – iš tiesų užmojis suvienodinti skirtingą Europos valstybių privatinę teisę ir numatyti bendras Europos privatinės teisės gaires atrodo daliai teisės mokslo atstovų per platus bei sunkiai įgyvendinamas.⁹⁷ Europos civilinio kodekso projekte, grupės mokslininkų teisininkų ilgamečio darbo harmonizuojant Europos privatinę teisę rezultate, palyginus su PECL ir UNIDROIT, yra įtvirtintas detaliausias sąžiningumo reglamentavimas. III. – 1:103 straipsnyje, kaip ir PECL bei UNIDROIT nuostatose, asmeniui yra numatoma pareiga elgtis sąžiningai, tačiau čia normoje konkrečiai išvardijama, kuriais sutartinių santykių etapais tokios pareigos reikia laikytis – vykdant prievolę, įgyvendinant teisę į įvykdymą, pasitelkiant teisės gynimo būdą arba įgyvendinant teisę nutraukti prievolės vykdymą ar sutartinius santykius.⁹⁸

Nors pačiose PECL bei UNIDROIT Principų nuostatose, kitaip negu Europos civilinio kodekso projekte, nėra nurodoma principo apimtis, tai yra, kokiais sutartinių santykių etapais turėtų būti laikomasi sąžiningumo standarto, šių dokumentų komentaruose pažymima, kad sąžiningumo pareiga turėtų būti aiškinama plačiai – kaip išliekanti visais sutartinių santykių etapais.⁹⁹ Šalys turi elgtis sąžiningai jau ikisutartiniuose santykiuose derėdamosi, taip pat sudarydamos sutartį, ją vykdydamos bei visą jos galiojimo laiką.¹⁰⁰ Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika taip pat nustato standartą, pagal kurį turi būti aiškinamos sutartys.¹⁰¹ Tiek Europos civilinio kodekso projekte, tiek PECL pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose yra numatyta atskirame straipsnyje, tad III. – 1:103 bei PECL 1:201 straipsniai neapima ikisutartinių santykių etapo. Taip pat Europos civilinio kodekso projekto III. – 1:103 straipsnyje, kitaip negu UNIDROIT Principuose, įtvirtintas sąžiningumas yra taikomas tik susitariančioms šalims. Sutarčių sąžiningo aiškinimo, kuris adresuojamas teisėjams, aiškinantiems sutarčių sąlygas, šis straipsnis neapima, nes sutarčių aiškinimo principai yra reglamentuojami šio projekto kituose straipsniuose. Kodekso

⁹⁶ Commentary on the UNIDROIT...P. 172-173.

⁹⁷ Lurger B. Grundfragen der Vereinheitlichung des Vertragsrechts in der Europäischen Union. Wien: Springer-Verlag, 2002. P. 36-37.

⁹⁸ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR) / parengta Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), red. Bar Ch., Clive E. T. 1. München: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 676.

⁹⁹ Commentary on the UNIDROIT...P. 169.

¹⁰⁰ Principles of European contract law / red. Lando O. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000-2002. P. 113.

¹⁰¹ Commentary on the UNIDROIT...P. 169.

komentaro autoriai pabrėžia, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas įpareigoja šalis visais normoje išvardintais sutartinių santykių etapais.¹⁰² Iš pradžių kuriant UNIDROIT Principus, jų 1.7 straipsnyje įtvirtintą sąžiningumo principą ketinta naudoti tik aiškinant sutartis, tai yra norėta tik įpareigoti aiškinti sutartis sąžiningai. Tačiau vėliau visgi šiam principui buvo suteikta žymiai platesnė apimtis.¹⁰³ Taigi UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje įtvirtintas sąžiningumo principas yra platesnės taikymo apimties negu Europos civilinio kodekso projekto normoje bei PECL 1:201 straipsnyje. Sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose sąžiningumo principui suteikiama platesnė prasmė bei didesnė reikšmė negu nacionaliniu lygiu kai kuriose valstybėse.

Subjektai, kuriems yra skirta sąžiningumo pareiga pagal UNIDROIT Principus – susitariančios šalys. Tačiau kadangi sutarčių aiškinime dalyvauja ir teisėjai bei arbitrai, jie taip pat priskirtini prie sąžiningumo pareigą turinčių subjektų – jie įpareigojami aiškinti sutartis sąžiningai.¹⁰⁴

PECL, kaip ir UNIDROIT Principuose, sąžiningumas minimas ir daugelyje kitų straipsnių, pavyzdžiui, 1.102 straipsnyje numatomas sutarties laisvės principas, kuris apriojamas sąžiningumo reikalavimu; 1.302 straipsnyje protingumas yra aiškinamas per sąžiningumą; 4.109 straipsnis, kaip ir UNIDROIT Principų 3.10 straipsnis, suteikia teismui teisę adaptuoti sutartį, kad ji atitiktų sąžiningumo reikalavimą.¹⁰⁵ Tokios teisės teismui suteikimas – dar vienas sutarčių laisvės principo ribojimas sąžiningumo principu. Tuo atveju, kai viena šalis įgijo pranašumą prieš kitą šalį nesąžiningu būdu, teismai turi teisę pakeisti sutartį.¹⁰⁶

2001 m. Civiliame kodekse sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas įtvirtintas 6.158 straipsnyje. Tačiau taip pat kaip ir UNIDROIT Principuose, kaip ir PECL, Civiliniame kodekse nėra apibrėžiama sąžiningumo sąvoka – tiesiog šalys įpareigojamos elgtis sąžiningai turint sutartinių santykių¹⁰⁷. 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnio nuostata buvo perkelta iš UNIDROIT Principų 1.7 straipsnio ne visiškai tiksliai – šio straipsnio pavadinimas „Sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika“ atitinka UNIDROIT 1.7 straipsnio pavadinimą ir lyg suponuoja, kad teisės normoje bus kalbama ne tik apie sąžiningumą, bet ir apie sąžiningą dalykinę praktiką, tačiau pirmojoje dalyje minima tik šalių pareiga elgtis sąžiningai, sąžiningos praktikos elementas pametamas. Manytina, kad šios nuostatos recepavimas iš UNIDROIT Principų nebuvo visiškai tikslus. Straipsnyje įtvirtinto sąžiningumo principo apimtis perskaičius straipsnį taip pat nėra aiški – šalys turi būti sąžiningos „turėdamos sutartinių santykių“. 2001 m. Civilinio kodekso

¹⁰² Principles, definitions and...P. 677.

¹⁰³ Commentary on the UNIDROIT...P. 169-170.

¹⁰⁴ Commentary on the UNIDROIT...P. 169.

¹⁰⁵ European contract law: materials... P. 176.

¹⁰⁶ MacQueen H. Good faith // European contract law...P. 45.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

komentaras šiek tiek paaiškina įstatymų leidėjo mintį – „šalių sąžiningumo pareiga egzistuoja nuo pat sutartinių santykių pradžios iki sutarties pabaigos“¹⁰⁸. Taigi darytina išvada, kad sąžiningumo pareiga šalims pagal 6.158 straipsnio pirmąją dalį, kaip ir UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje, išlieka sudarant sutartis, jas vykdant bei nutraukiant sutartinius santykius. Sąžiningumas Lietuvos civiliniame kodekse taip pat yra minimas ir kituose straipsniuose, pavyzdžiui, šalys yra įpareigojamos elgtis sąžiningai ir ikisutartinių santykių metu (6.163 str.), sutarčių aiškinimas bei vykdymas taip pat turi būti pagrįsti sąžiningumu (6.193 str., 6.200 str.)¹⁰⁹. Kadangi sutarčių aiškinimui bei sąžiningumui ikisutartinių santykių etape yra skirti atskiri 2001 m. Civilinio kodekso straipsniai galima būtų teigti, kad Lietuvos civiliniame kodekse sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika būtent 6.158 straipsnyje yra numatyti mažesnės apimties negu UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje.

Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, įtvirtintas tiek PECL, tiek UNIDROIT Principuose neapima sąžiningumo sąžiningo įgijėjo (ang. *bona fides purchaser*) atveju – šis principas skirtas sutarčių teisei, bet neapima daiktinės teisės.¹¹⁰ Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos civiliniame kodekse taip pat yra atskira nuostata dėl sąžiningo įgijėjo (Civilinio kodekso 4.96 str.), manytina, kad į 6.158 straipsnio taikymo sritį nepatektų sąžiningo įgijėjo gynimas. UNIDROIT Principų 1.7 straipsnis taip pat negalėtų būti naudojamas vartotojų gynimo tikslais – šiame straipsnyje įtvirtintas sąžiningumas kaip komercinis standartas, taikytinas komerciniuose santykiuose, kur nei viena susitariančių šalių nėra laikytina silpnesne.¹¹¹ Atitinkamai tokią pat išvadą galima daryti sistemiškai ir ligvistiškai išanalizavus 2001 m. Civilinio kodekso normas – galimi nesąžiningos sąlygų atvejai vartojimo sutartyse yra detalčiai reglamentuojami 6.188 straipsnyje, tad esant nesąžiningai sąlygai, būtų remiamasi būtent to straipsnio nuostatomis, o ne 6.158 straipsniu. 2001 m. Civilinio kodekso komentare taip pat atkreipiamas dėmesys, kad Civilinis kodeksas reglamentuoja tiek komercines, tiek ne komercines – vartojimo sutartis.¹¹² Tad šis straipsnis, kaip rodo straipsnio pavadinimas, taikytinas būtent komercinėms sutartims – su verslo praktika susijusioje srityje, tai yra komerciniuose sutartiniuose santykiuose.

Taigi sąžiningumo principo įtvirtinimas 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnyje (prie sutarčių teisės nuostatų) buvo įtakotas Europos privatinės teisės bei tame tarpe ir sutarčių teisės harmonizavimo. 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnio 1 dalies formuluotė atspindi UNIDROIT Principų 1.7 straipsnį.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. P. 197.

¹⁰⁹ Ten pat.

¹¹⁰ Commentary on the UNIDROIT...P. 168. Principles of European contract law...P. 116.

¹¹¹ Commentary on the UNIDROIT...P. 172,

¹¹² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. P. 197.

1.3.3. Nesuderinamas elgesys

Kaip dar viena dažna sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos pažeidimo išraiška UNIDROIT Principuose, PECL bei Europos civilinio kodekso projekte yra įvardijamas nesuderinamas elgesys (ang. *inconsistent behaviour*). Nesuderinamo elgesio draudimo institutas numato, kad „šalis negali elgtis taip, kad jos elgesys būtų nesuderinamas su kitos šalies supratimu, kuri sąlygojo toks pirmosios šalies elgesys ir kuriuo remdamasi antroji šalis protingai veikė savo nenaudai“.¹¹³

Tiek PECL, tiek Europos civilinio kodekso projekte nesuderinamo elgesio institutas (lot. *venire contra factum proprium*) kaip toks nėra įtvirtintas atskirame straipsnyje. Tačiau PECL ir Europos civilinio kodekso projekto komentaruose yra pažymima, kad nesuderinamas elgesys yra viena iš pagrindinių sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo pažeidimo išraiškų.¹¹⁴ UNIDROIT Principų 2004 metų variante yra įtrauktas atskiras 1.8 straipsnis, skirtas būtent nesuderinamam elgesiui. 1994 metų UNIDROIT Principuose nebuvo tokios nuostatos – ją apėmė sąžiningumo principas (1.7 straipsnis).¹¹⁵ Nesuderinamas elgesys buvo įtrauktas kaip atskiras straipsnis po ilgų darbo grupės diskusijų, siekiant kompromiso tarp bendrosios teisės tradicijos šalių ir kontinentinės teisės tradicijos šalių nuostatų – pastarosiose nesuderinamo elgesio draudimas yra paprastai priskiriamas prie sąžiningumo principo turinio, o bendrosios teisės tradicijos šalyse yra išplėta *estoppel* doktrina.¹¹⁶

Pagal UNIDROIT Principuose nesuderinamo elgesio draudimo institutą įtvirtinančią normą UNIDROIT Principų komentaro autoriai išskiria būtinas sąlygas šiai teisės normai taikyti. Visų pirma, „pirmosios šalies elgesio sąlygotas kitos šalies supratimas“. Tokio supratimo pavyzdys galėtų būti toks: pirmoji šalis sutiko su pasiūlymu nesiiimti specialių pagal UNIDROIT numatytų teisės gynimo būdų. Tylėjimas taip pat gali būti suprastas kaip galintis sąlygoti tam tikrą kitos šalies supratimą, jeigu ta šalis pagrįstai ir protingai galėjo tikėtis, kad pirmoji šalis, pamačiusi klaidą ar nesusipratimą, ją aptars. Antroji sąlyga – kita šalis protingai veikia pagal tokį kitos šalies sąlygotą supratimą. Įvertinimas, ar ta kita šalis veikė tikrai protingai pasitikėdama tokiu supratimu, priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių, tokių kaip šalių tarpusavio santykiai, komunikacija, elgesys, šalių susitarimų prigimtis ir protingi lūkesčiai, ko galėjo šalys viena iš kitos tikėtis. Trečioji sąlyga – nesuderinamas (prieštaringas kitaip sakant) pirmosios šalies elgesys. Taigi vėlesnis pirmosios šalies

¹¹³ UNIDROIT Principles...1.8 str. P. 21. Prieiga internetu:

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-20.

¹¹⁴ Principles of European...P. 114. Principles, definitions and...P. 90.

¹¹⁵ Commentary on the UNIDROIT...P. 187.

¹¹⁶ Ibid.

elgesys turi prieštarauti pirmesniai elgesiui. Ir paskutinioji sąlyga – šalies veikimas savo nenaudai.¹¹⁷

2001 m. Civiliniame kodekse nesuderinamo elgesio draudimo institutas nėra įtvirtintas jokioje atskiroje teisės normoje ar straipsnyje. Atsižvelgiant į tai, kad ankstesnėje UNIDROIT Principų redakcijoje (1994 m.) nesuderinamas elgesio draudimas taip pat nebuvo atskirai išskirtas, o papuolė po 1.7 straipsnio, tai yra po sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo apsauga¹¹⁸, galima būtų teigti, kad Lietuvos civiliniame kodekse nesuderinamas elgesys turėtų būti vertinamas pasitelkiant sąžiningumo principą. Todėl manytina, kad nesuderinamo elgesio doktrina galima būtų ir Lietuvos teisėje laikyti esant sąžiningumo ir sąžiningumo principo pažeidimo išraiška. Kaip jau buvo paminėta ankstesniame poskyryje, kalbant apie piktnaudžiavimą teise, taip ir nesuderinamas elgesys kažin ar galėtų būti išskirtas kaip sąžiningumo principo dalis. Tikslesnis teiginys būtų, kad pagrindinė sąžiningumo principo pažeidimo išraiška yra nesuderinamas elgesys.

1.3.4. 2001 m. Civilinio kodekso 1.5 straipsnio ir 6.158 straipsnio santykis

2001 m. Civiliniame kodekse sąžiningumas yra minimas ne viename straipsnyje – 1.5, 6.158, 6.163, 6.193, 6.200 ir kituose straipsniuose. Tai pabrėžia šio principo svarbą civiliniuose teisiniuose santykiuose. Šio darbo kontekstui svarbus yra sąžiningumo principo, įtvirtinto 1.5 straipsnyje, santykis su 6.158 įtvirtintu sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu. Hipotetiškai iš pirmo žvilgsnio galima būtų teigti esant tam tikrą šių principų konkurenciją – trūksta teisinio aiškumo, kuriuo principu reikėtų remtis konkrečioje situacijoje. Kita vertus, galbūt galima teigti tarp šių principų esant subordinacinį santykį. Panagrinėkime šį teiginį detaliau, atsižvelgdami į sisteminių 2001 m. Civilinio kodekso normų aiškinimą, sisteminių normų išdėstymą.

Sąžiningumo principas, minimas kartu su teisingumo ir protingumo principais, kaip bendrasis civilinės teisės apskritai principas yra įtvirtintas 2001 m. Civilinio kodekso pirmojoje knygoje prie bendrųjų kodekso nuostatų (1.5 straipsnis). Toks principo įtvirtinimas prie bendrųjų nuostatų suponuoja, kad sistemiškai aiškinant kodekso nuostatas, sąžiningumo principas turėtų būti taikomas visuose teisiniuose santykiuose, kylančiuose iš viso 2001 m. Civilinio kodekso – tiek sutartiniuose, tiek daiktiniuose ir pan. Taigi darytina išvada, kad 1.5 straipsnyje įtvirtintas principas yra bendrasis principas. Tuo tarpu sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas yra įtvirtintas šeštojoje 2001 m. Civilinio kodekso knygoje – prie nuostatų, reglamentuojančių sutartinius santykius (6.158 straipsnis). Toks šio principo įtvirtinimas turėtų reikšti įstatymų leidėjo

¹¹⁷ Ibid. P. 188-189.

¹¹⁸ Ibid. P. 187.

norą akcentuoti, pabrėžti sąžiningumo svarbą sutartiniuose santykiuose. Iš tiesų peržvelgiant normas, reglamentuojančias sutartinius santykius, akivaizdu, kad sąžiningumo principas šiuose santykiuose yra itin pabrėžiamas – štai sutartys turi būti sudaromos, aiškinamos, vykdomos sąžiningai. Manytina, kad atsižvelgiant į visą Civilinio kodekso teisės normų sistemą, minėtų principų atitinkamas išdėstymas kodekse suponuotų subordinacinio santykio tarp jų buvimą. Tai reikštų, kad sąžiningumo principas pagal 1.5 straipsnį turėtų būti laikomas *lex generalis* (bendrojo principu), o sąžiningumo principas pagal 6.158 straipsnį – *lex specialis*, kaip specialioji teisės norma, taikytina išskirtinai sutartiniams santykiams (žr. 1 priedą). Taigi kilus neaiškumų, kurį visgi principą reikėtų taikyti, turėtų padėti bendroji teisėje taikoma teisės normų kolizijų sprendimo taisyklė *lex specialis derogat legi generali* – specialioji teisės norma turi viršenybę prieš bendrąją teisės normą.¹¹⁹ Tad kai kalbama apie sutartinius santykius, reikėtų taikyti 6.158 straipsnyje įtvirtintą sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą. 6.158 straipsnyje įtvirtintas sąžiningumas savo ruožtu yra kaip *lex generalis* visiems kitiems sutarčių teisėje įtvirtintiems sąžiningumo reikalavimams – 6.163, 6.193, 6.200 straipsniuose minimas sąžiningumas yra kaip *lex specialis* 6.158 straipsnio atžvilgiu.

Dar vienas pastebėtinas skirtumas tarp nagrinėjamų principų yra lingvistinio pobūdžio. Sąžiningumas pagal 1.5 straipsnį vartojamas daugiau teisingumo ir protingumo principų kontekste, tuo tarpu 6.158 straipsnio pavadinimas jau suponuoja sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos kombinaciją. 6.158 straipsnyje įtvirtintas, galime teigti, specifinis sąžiningumas – visų pirma, kaip jau kalbėjome, jis yra taikytinas sutartiniams santykiams (taigi siauresnė taikymo sritis), o antra – sąžiningumas čia yra siejamas dar ir su sąžininga dalykine praktika – papildomu elementu, būdingu komerciniams santykiams.

Taigi sąžiningumo principas, įtvirtintas 2001 m. Civilinio kodekso 1.5 straipsnyje, yra laikytinas *lex generalis*, o 6.158 straipsnyje įtvirtintas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas – *lex specialis*. Kilus šių teisės normų kolizijai, reikėtų vadovautis specialiąja norma pagal bendrąją teisėje taikytiną taisyklę *lex specialis derogat legi generali*. Šių principų santykis laikytinas subordinaciniu.

1.3.5. Objektivus ir subjektyvus sąžiningumo aspektai

Kalbant apie sąžiningumo principo turinį Lietuvos sutarčių teisėje visų pirma svarbu išsiaiškinti, kokia sąžiningumo principo aiškinimo koncepcija vyrauja Lietuvos teisėje – ar

¹¹⁹ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 291.

išskiriami atskirai subjektyvus bei objektyvus šio principo aspektai. Kaip jau buvo minėta ankstesniame poskyryje, vienose šalyse yra atskiriami subjektyvus ir objektyvus principo aspektai, pavyzdžiui, Vokietijoje, o kitose – pavyzdžiui, Prancūzijoje – toks skirtumas nėra daromas.¹²⁰ Tiek užsienio teisės, tiek Lietuvos teisės doktrinoje vieningai sutariama, kad subjektyvus sąžiningumo principo aspektas reiškia asmens įsitikinimą, kad jis elgiasi taip, kaip reikalauja teisė ir moralė, t.y. asmuo žinojo ar galėjo žinoti tam tikras aplinkybes, galėjo ką nors daryti ar nedaryti atsižvelgiant į tokius subjektyvius veiksmus kaip jo amžius, išsimokslinimas, kvalifikacija ir t.t.¹²¹ Taigi subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas yra subjektyvi sąmonė – nežinojimas ar negalėjimas žinoti tam tikro fakto.¹²² Objektyvus sąžiningumo aspektas reiškia objektyvų šalių elgesio standartą. Taigi jis reiškia protingą elgesį, kai asmens veiksmai vertinami atsakant į klausimą, ar jis turėjo, privalo elgtis vienaip ar kitaip.¹²³

Profesorius V. Mikelėnas, aiškindamas 2001 m. Civilinio kodekso 1.5 straipsnyje įtvirtintą sąžiningumo principą, kaip protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principų visumos dalį, teigia, kad „siekiant nustatyti, ar asmuo sąžiningas, būtina taikyti abu kriterijus“¹²⁴. Būtent apie 1.5 straipsnyje įtvirtinto sąžiningumo principo objektyvų ir subjektyvų aspektus pasisako ir teismai savo sprendimuose¹²⁵. Tačiau mūsų nagrinėjimo objektas yra sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, įtvirtintas 6.158 straipsnyje. Kaip jau buvo išdėstyta ankstesniame poskyryje, 1.5 ir 6.158 įtvirtintų principų nereikėtų tapatinti, tad nereikėtų tapatinti ir jų aiškinimo bei teigti, kad ir sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas analogiškai turėtų būti suvokiamas objektyviu ir subjektyviu aspektu. S. Drazdauskas savo disertacijoje teigia, kad 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnyje įtvirtintą sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą reikėtų vertinti „būtent objektyviuoju aspektu“.¹²⁶ Galima teigti, kad visgi aiškos ir vieningos nuomonės, ar išskirtini atskirai objektyvus ir subjektyvus sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos aspektai Lietuvos sutarčių teisėje, taip pat gilesnių šių aspektų nagrinėjimų nėra. Kadangi, kaip jau buvo minėta anksčiau, mūsų 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnis yra sumodeliuotas pagal UNIDROIT Principų 1.7 straipsnį, svarbu išsiaiškinti, kokiais aspektais – objektyviuoju ar subjektyviuoju ar ir objektyviuoju, ir subjektyviuoju – nagrinėjamas principas yra suprantamas

¹²⁰ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 471.

¹²¹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 193.

¹²² Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 471.

¹²³ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 193.

¹²⁴ Ten pat.

¹²⁵ Žr. pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno miesto savivaldybės taryba v. Ž. A., antstolis M. P.*, Nr. 3K-3-373/2005, kat. 41; 129.19.4; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Statūna“ v. UAB „Parama“, UAB „Deklitis“, J.S., J.Ž., P.R., D.R., S.R. individuali įmonė*, Nr. 3K-3-263/2004, kat. 15.2.2.1; 15.2.1.1; 31.6.1; 21.2.2.1.

¹²⁶ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės...P. 71.

šiuo dokumente bei palyginti su kito sutarčių teisę harmonizuojančio dokumento nuostatų aiškinimu – PECL.

UNIDROIT Principų 1.7 straipsnio neoficialiame komentare yra nurodoma, kad viena iš svarbių pasekmių, darančių įtaką sąžiningumo principo turiniui, yra laikytinas šio principo kaip standarto objektyvumas. Taigi šis principas yra visų pirma objektyvus standartas ir jis netaps subjektyviu dėl to, kad bus taikytinas specialioms šalims specialiomis aplinkybėmis. Taip pat sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika nėra subjektyvūs ta prasme, kad teisėjai ar arbitrai turėtų visišką diskrecijos laisvę nuspręsti pagal savo asmenines nuostatas, kas yra sąžiningas elgesys.¹²⁷

PECL komentare teigiama, kad sąžiningos dalykinės praktikos elementas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo kombinacijoje reiškia faktinį sąžiningumo laikymąsi ir tai yra objektyvumo testas. Taigi pagal PECL sąžiningumo principui priskirtinas objektyvus aspektas¹²⁸.

Aiškinantis, kokie visgi aspektai turėtų būti išskirtini Lietuvos civiliniame kodekse įtvirtintam sąžiningumo principui, taip pat būtų vertinga palyginti Lietuvos civiliniame kodekse ir Vokietijos bei Prancūzijos civiliniuose kodeksuose įtvirtintą sąžiningumo nuostatą. Vokietijos civilinio kodekso komentare yra pabrėžiama, kad BGB 242 straipsnyje įtvirtintą *Treu und Glauben* reikėtų suprasti objektyviuoju aspektu ir atskirti nuo kitos teisinės kategorijos *guter Glaube* – sąžiningumo principo subjektyviaja prasme.¹²⁹ Prancūzijos teisėje nėra išskiriami atskiri sąžiningumo principo aspektai. Padarius lingvistinę Lietuvos civilinio kodekso 6.158 straipsnio analizę, galima būtų teigti, kad Lietuvoje, kitaip nei Vokietijoje (vok. *guter Glaube*), nėra atskiros kategorijos, įvardinančios ir atskiriančios subjektyvų sąžiningumą. 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnio 1 dalies formuluotė, kad „kiekviena sutarties šalis privalo elgtis sąžiningai“¹³⁰, suponuoja privalomumą, būtinybę elgtis taip, kaip nustatyta normoje – sąžiningai. Taigi minėtos teisės normos formuluotėje išryškėja objektyvusis aspektas – numatytas bendras standartas, pagal kurį turi elgtis sutartinių santykių šalys. Apie subjektyvią pusę – apie asmens suvokimą, žinojimą ar privalėjimą žinoti – normoje nėra užsimenama.

Taigi tiek UNIDROIT Principuose, tiek PECL, tiek Vokietijos civiliniame kodekse įtvirtintas sąžiningumo principas yra laikomas objektyviu standartu – jam nėra priskiriamas

¹²⁷ Commentary on the UNIDROIT...P. 172.

¹²⁸ Principles of European...P. 116.

¹²⁹ Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Rn. 10. Prieiga internetu:

https://univpn.univie.ac.at/+CSCO+d0756767633A2F2F6F7270782D6261797661722E6F7270782E7172++/-CSCO-3h--?vpath=bibdata/komm/MuekoBGB_5_Band2/BGB/cont/MuekoBGB.BGB.p242.gla.gll.glb.htm; prisijungimo laikas: 2010-10-10.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

subjektyvus aspektas. Atsižvelgiant į tai, kad aiškių ir gilių svarstymų dėl sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principui priskirtinų aspektų nėra, bei atsižvelgiant į aiškinimą UNIDROIT Principuose bei PECL, manytina, kad sąžiningumas, reglamentuojamas 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnyje, turėtų būti suprantamas objektyviaja prasme – kaip standartas, kurio šalys turi laikytis sutartiniuose santykiuose bei pagal kurį yra vertinamas šalių elgesys.

1.3.6. Piktnaudžiavimas teise ir sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas

Siekiant atskleisti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo išimtinį pobūdį, svarbu išanalizuoti šio principo ir neleistinumo piktnaudžiauti teise santykį. UNIDROIT Principų 1.7 straipsnio oficialiame komentare kaip tipiškas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principui priešingo elgesio pavyzdys yra nurodomas piktnaudžiavimas teise (ang. *abuse of rights*).¹³¹ Piktnaudžiavimas teise laikomas viena dažniausių sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo pažeidimo apraiškų – kai piktnaudžiaujama savo teise, tuomet pažeidžiamas sąžiningumo principas. Nei PECL, nei Europos civilinio kodekso projekte nėra išskiriamas savarankiškas piktnaudžiavimo teise institutas, jis taip pat nėra minimas prie sąžiningumo principo. Piktnaudžiavimas teise UNIDROIT Principų komentare apibūdinamas kaip šalies piktavališkas elgesys, kuris atsiranda, kai šalis, įgyvendindama savo teisę, sukelia kitai šaliai žalos arba kai šalis įgyvendina savo teisę kitu tikslu negu kad ši buvo skirta arba kai šalies teisės įgyvendinimas yra visiškai neproporcingas siekiamam rezultatui.¹³²

UNIDROIT Principuose draudimas piktnaudžiauti teise yra įtvirtintas tik aiškinant sąžiningumo principo pažeidimo išraišką, jam nėra skirtas atskiras straipsnis.¹³³ 2003 metais buvo svarstoma galimybė pakeisti UNIDROIT Principus ir kaip vienas iš galimų pakeitimų buvo numatytas draudimo piktnaudžiauti teise įtvirtinimas.¹³⁴ Tačiau darbo grupė visgi nusprendė neskirti šiam institutui atskiro straipsnio. Pagrindinis darbo grupės narių išsakytas motyvas buvo tai, kad skirtingose valstybėse piktnaudžiavimas teise yra suprantamas labai skirtingai. Štai Olandijos civiliniame kodekse draudimas piktnaudžiauti teise yra įtvirtintas atskirame straipsnyje, tačiau jis

¹³¹ UNIDROIT Principles...1.7 str. P. 19. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-20.

¹³² UNIDROIT Principles...1.7 str. P. 19. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-20.

¹³³ Commentary on the UNIDROIT...P. 182.

¹³⁴ UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law. Draft provision on abuse of rights. Study L – Doc. 88, 2003. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/documents/2003/study50/s-50-088-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-30.

nėra taikomas sutarčių teisėje. Sutarčių teisėje taikytinas tik sąžiningumo principas, pagal kurį ir yra sprendžiamos tokios situacijos, kai yra piktnaudžiaujama teisėmis. Tuo tarpu Prancūzijoje ir Belgijoje sąžiningumo principas nėra taikytinas taip plačiai, todėl draudimo piktnaudžiauti teise doktrina naudojama ir sutarčių teisėje.¹³⁵ Vokietijos civiliniame kodekse piktnaudžiavimo teise institutas (vok. *Schikaneverbot*), kaip ir sąžiningumo principas (vok. *Treu und Glauben*), yra įtvirtintas pirmojoje kodekso knygoje, bendrojoje dalyje, 226 straipsnyje.¹³⁶ Ši doktrina Vokietijos teisėje yra taikoma plačiai: apima draudimą piktnaudžiauti visom teisėm – tiek įtvirtintoms privatinėje, tiek viešojoje teisėje.¹³⁷ Anglijos teisėje draudimo piktnaudžiauti teise institutas, kaip ir sąžiningumo principas, nėra įtvirtintas, tačiau tas pats rezultatas yra pasiekiamas kitais instrumentais.¹³⁸

Lietuvos įstatymų leidėjas 2001 m. Civiliniame kodekse draudimą piktnaudžiauti teise įtvirtino atskiroje teisės normoje – 1.137 straipsnio 3 dalyje, pirmoje kodekso knygoje, prie bendrųjų nuostatų. Neleistinumo piktnaudžiauti teise įtvirtinimas bendrosiose nuostatose suponuoja išvadą, kad šis institutas taikytinas taip pat ir teisiniams santykiams, kylantiems kitų Civilinio kodekso normų pagrindu – tiek šeimos teisėje, tiek sutarčių teisėje, tiek nuomos santykiuose ir pan. Taigi 2001 m. Civiliniame kodekse, kitaip negu UNIDROIT Principuose, yra atskirai išskirta neleistinumo piktnaudžiauti savo teise doktrina. Todėl svarstyтина, ar į 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnio turinį patenka ir neleistinumas piktnaudžiauti teise, kaip kad yra UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje. Neabejotina, kad nesąžiningumo elementas (tai yra sąžiningumo principo pažeidimas) vertinant piktnaudžiavimo teise buvimą yra svarbus. Lietuvos teisės doktrinos atstovas prof. V. Mikelėnas teigia, kad „piktnaudžiavimas teise yra subjektinės teisės įgyvendinimas pažeidžiant nustatytas ribas, t.y. imperatyvias įstatymo normas, kito asmens teises, arba nesąžiningas savo teisės įgyvendinimas“.¹³⁹ V. Mikelėnas nurodo nesąžiningą teisės įgyvendinimą kaip galimą piktnaudžiavimą teise. Manytina, kad sąžiningumo principas ir draudimas piktnaudžiauti teise yra koresponduojantys institutai, tačiau visgi ne kiekvienu atveju, pažeidus sąžiningumo principą, bus jau piktnaudžiaujama teise. S. Drazdauskas savo disertacijoje piktnaudžiavimą teise laiko „bendrojo sąžiningumo principo dalimi“.¹⁴⁰ Tačiau reikėtų pažymėti,

¹³⁵ UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law. Report. Study L – Misc. 25, 2003. P. 58-60. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/documents/2003/study50/s-50-misc25-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-30.

¹³⁶ Bürgerliches Gesetzbuch. Prieiga internetu: http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_226.html; prisijungimo laikas: 2010-10-30.

¹³⁷ Münchener Kommentar zum... Rn. 2. Prieiga internetu: http://beck-online.beck.de/ub-proxy.fernuni-hagen.de/?vpath=bibdata/komm/MuekoBGB_5_Band1_1/BGB/cont/MuekoBGB.BGB.p226.gll.g12.htm; prisijungimo laikas: 2010-10-30.

¹³⁸ Commentary on the UNIDROIT...P. 182.

¹³⁹ V. Mikelėnas. Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos (1) // Justitia. 1996, Nr. 1 (1). P. 10.

¹⁴⁰ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės...P. 72.

kad pats piktnaudžiavimas teise kaip toks suponuoja mintį apie neteisėto elgimosi procesą, o sąžiningumo terminas reiškia teigiamą elgesio aspektą. Todėl teiginys, kad „piktnaudžiavimas teise yra sąžiningumo principo dalis“, yra netikslus – šio teiginio elementai yra kardinaliai priešingi. Taip pat svarbu pastebėti, kad visgi neleistinumą piktnaudžiauti teise yra įtvirtintas atskirame kodekso straipsnyje, tad jam nereikia slėptis po sąžiningumo principu, tai yra, jis gali būti savarankišku teisės institutu.

Formaliu požiūriu analizuojant 1.137 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą teisės normą, matyti, kad įstatymų leidėjas formaliai lyg ir nenumato tiesioginio tikslo padaryti žalą, todėl nėra aišku, ar toks tiesioginis tikslas yra ar nėra būtinas nustatyti. 2001 m. Civilinio kodekso komentare yra teigiama, kad „Piktnaudžiavimas savo teise gali turėti tiesioginį tikslą padaryti žalos kitų asmenų interesams, gali ir neturėti tokio tikslo, tačiau objektyviai padaryti žalos kitiems asmenims“¹⁴¹. Taigi kodekso komentare lyg ir būtų laikomasi pozicijos, kad nėra būtinas tiesioginis tikslas padaryti žalos – jis nurodomas, kaip galimas, alternatyvus elementas, bet nebūtinas. Tačiau svarstyтина, kaip tuo atveju, kai asmuo nebūtų turėjęs tikslo padaryti žalos, bet jos būtų atsiradę, reikėtų atskirti piktnaudžiavimą teise nuo nesąžiningumo. Šiuo atveju skirtumas tarp šių institutų būtų labai sunkiai išvelgiamas ir priklausytų tiesiog nuo teismo pasirinktos pozicijos. Taigi darytina prielaida, kad tiesioginio tikslo padaryti žalą aiškus įtvirtinimas – ar teismų praktikoje, ar įstatyme – padėtų aiškiau atriboti piktnaudžiavimą teise nuo nesąžiningumo. Jeigu laikytume, kad visgi mūsų doktrinoje piktnaudžiavimui teise nustatyti yra būtinas tiesioginis tikslas padaryti žalą, tuomet būtent tokio tikslo nustatymas padėtų atriboti piktnaudžiavimą teise ir nesąžiningumą. Esant nesąžiningumui, galima būtų teigti, kad tokį kryptingą tikslą būtų sunku išskirti: čia šalis tiesiog elgiasi savanaudiškai, siekia savo tikslų, tačiau konkrečiai būtent padaryti žalos kitai šaliai nesiekia. Taigi toks tikslo buvimas, nesąžiningų veiksmų kryptingumas padėtų atriboti šiuos du institutus. Tačiau doktrinoje aiškios pozicijos nėra, todėl ir iškyla šių institutų atribojimo problema. Pažymėtina, kad vertėtų išgryninti tokią poziciją, jog sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas visgi turėtų būti taikytinas tik išimtiniais atvejais, piktnaudžiavimo institutu atžvilgiu – kai negalima aiškiai konstatuoti piktnaudžiavimo teise, tuomet galima kvestionuoti šalių sąžiningumo klausimą.

Taigi UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje įtvirtintas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas apima neleistinumą piktnaudžiauti teise. Lietuvos 2001 m. Civiliniame kodekse, kaip ir Vokietijos civiliniame kodekse, neleistinumui piktnaudžiauti teise yra skirta atskira teisės norma. Manytina, kad 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnis turėtų neapimti savyje

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. P. 270.

neleistinumo piktnaudžiauti teise ir piktnaudžiavimas teise turėtų būti laikytinas ne sąžiningumo principo dalimi, o sąžiningumo principo pažeidimo apraiška. Neleistinumas piktnaudžiauti teise Lietuvos teisėje turėtų būti laikomas savarankišku institutu. Tačiau neabejotina, kad šie abu institutai yra koresponduojantys tarpusavyje. Tad galbūt galima būtų teigti tarp sąžiningumo principo pažeidimo ir piktnaudžiavimo teise esant tokį ryšį: piktnaudžiaujant teise, visuomet bus pažeistas ir sąžiningumo principas – piktnaudžiavimas bus kaip sąžiningumo principo pažeidimo išraiška, tačiau pažeidus sąžiningumo principą, ne visuomet bus laikoma, kad piktnaudžiaujama savo teise. Manytina, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas turėtų būti taikytinas tik išimtiniais atvejais, neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto atžvilgiu – kai nekonstatuojamas piktnaudžiavimas teise. Taigi galima daryti prielaidą, kad šių dviejų institutų atribojimo problemos sprendimo galimi variantai būtų tokie: būtinumo nustatyti tiesioginio tikslo padaryti žalą aiškus įtvirtinimas 2001 m. Civilinio kodekso normoje, tokio tiesioginio tikslo padaryti žalą įtvirtinimas teismų praktikoje arba sekimas Olandijos doktrinos pavyzdžiu – nustatyti, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise negalioja sutartiniuose santykiuose, o čia taikytinas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas. Manytina, kad vieno iš šių variantų pasirinkimas turėtų padėti aiškiau atriboti minėtus institutus, o tai savo ruožtu padėtų išgryninti papildomą, subsidarių sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo taikymo pobūdį, t.y. taikymą tik išimtinėse situacijose.

Apibendrinant pirmąją šio darbo dalį, galime teigti, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas yra įtvirtintas sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose – UNIDROIT Principuose, PECL ir Europos civilinio kodekso projekte. Šiuose dokumentuose šiam principui paskiriamas labai svarbus vaidmuo – jis laikomas pagrindiniu sutarčių teisės principu. Lietuvos 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnyje įtvirtintas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas buvo recepuotas iš UNIDROIT Principų. Vokietijoje į sąžiningumo principą kreipiamas didelis dėmesys – čia išplėta sąžiningumo principo taikymo metodika, numatyti konkretūs principo taikymo atvejai. Prancūzijoje šis principas nėra laikomas pagrindiniu, o Anglijoje išvis nėra pripažįstama sąžiningumo principo doktrina – tas pats rezultatas yra pasiekiamas kitais instrumentais. Vokietijoje sąžiningumo principas yra suvokiamas objektyviaja prasme, Prancūzijoje nei subjektyvus, nei objektyvus sąžiningumo principo aspektai nėra išskiriami. Lietuvoje atitinkamai kaip ir sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose reikėtų suvokti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą objektyviaja prasme. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos kombinacija, įtvirtinta sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose, buvo perimta iš Jungtinių Amerikos Valstijų Bendrojo komercinio kodekso. Darytina išvada, kad tarp 1.5 straipsnyje įtvirtinto sąžiningumo principo ir 6.158 straipsnio 1 dalyje

įtvirtinto sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo yra subordinacinis ryšys – 1.5 straipsnis yra *lex generalis*, o 6.158 straipsnio 1 dalis – *lex specialis*. Sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose (UNIDROIT Principuose, PECL) kaip dažna sąžiningumo principo pažeidimo principo apraiška yra įvardijamas nesuderinamas elgesys (lot. *venire contra factum proprium*), tačiau Lietuvos 2001 m. Civiliniame kodekse tokia teisinė kategorija nėra įtvirtinta. Piktnaudžiavimas teise sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose taip pat laikomas kaip sąžiningumo principo pažeidimo apraiška. Tačiau Lietuvos Civiliniame kodekse neleistinumui piktnaudžiauti yra skirta atskira teisės norma, tad manytina, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise ir sąžiningumo principas turėtų būti atskiriami. Nesąžiningumą ir piktnaudžiavimą teise padėtų atskirti tiesioginio tikslo padaryti žalą įtvirtinimas.

2 SAŽININGUMO IR SAŽININGOS DALYKINĖS PRAKTIKOS PRINCIPAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Praeitoje dalyje buvo aptartas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas kai kurių užsienio valstybių teisės doktrinoje, tarptautiniuose sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose (UNIDROIT Principuose, PECL bei Europos civilinio kodekso projekte) ir pagal šiuos pavyzdžius buvo siekiama atskleisti šį principą Lietuvos teisės doktrinoje bei atriboti jį nuo kitų teisinių institutų. Tačiau kaip materialinė teisė negalėtų būti pritaikoma, jei neegzistotu procesinė teisė, taip ir vien tik teorinis sąvokų nagrinėjimas, abstrahuojantis nuo praktinio tų sąvokų vartojimo ir suvokimo, suponuotų tik deklaratyvių, „negyvų“ sąvokų egzistavimą, jų neįgyvendinamumą. Todėl labai svarbu išnagrinėti, kaip sąžiningumo bei sąžiningos dalykinės praktikos principas yra suvokiamas ir aiškinamas teismų praktikoje – galbūt praktinis šio principo aiškinimas papildė ir atsako į teorijoje iškilusius klausimus. Taigi šiame skyriuje bus analizuojama Vokietijos bei Lietuvos teismų praktika dėl sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo taikymo ir aiškinimo sutartiniuose santykiuose, taip pat bus apžvelgta arbitražinių teismų nuomonė taikant UNIDROIT Principų 1.7 straipsnį savo praktikoje.

2.1. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas arbitražų sprendimuose ir Vokietijos teismų praktikoje

UNIDROIT Principai neturi privalomos galios – tai nėra oficialus dokumentas, priimtas įstatymų leidėjo bei privalomai taikytinas. Tačiau į šio dokumento, kaip harmonizuojančio sutarčių teisę tarptautiniu mastu, nuostatas teismai dažnai atsižvelgia. Įdomumo dėlei verta paminėti, kad į UNIDROIT Principų 1.7 straipsnį yra nukreipiama ir arbitražinių teismų sprendimuose.¹⁴² Štai vienoje byloje, kadangi šalių sutartos taisyklės, naudojamos sutartyje, nereglementavo tam tikrų svarbių klausimų, arbitražinis teismas, pasitelkdamas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą kaip pagrindiniame komercinius santykius tarptautiniu lygmeniu reguliuojančiame dokumente įtvirtinta nuostata papildė taisykles. Vienos šalies elgesį jis laikė pažeidžiančiu sąžiningumą ir sąžiningą dalykinę praktiką. Tačiau arbitražinio teismo požiūriu tokio principo pažeidimas nėra pakankamas pagrindas pripažinti, kad buvo pažeista sutartis, ir priteisti kitai šaliai

¹⁴² Barnes N. J. Good faith under the UNIDROIT Principles of International commercial contracts: a struggle for meaning. P. 5-6. Prieiga internetu: http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/html/CAR9_ARTICLE14.pdf; prisijungimo laikas: 2010-10-20.

nuostolių atlyginimą.¹⁴³ Taigi šiame kontekste sąžiningumo principas atrodo kaip neturintis konkretaus turinio ir esantis tiesiog deklaratyvia nuostata, nesukelianti jokių pasekmių.¹⁴⁴ Kitoje byloje arbitražinis teismas sprendė, kad pagal UNIDROIT Principų 1.7 straipsnį šalys yra įpareigosios išspręsti ginčą, kylantį iš sutarties. Tačiau čia pat arbitrai konstatavo, kad ilgas šalių nesusitarimas dėl ginčo sprendimo savaime nėra sąžiningumo principo pažeidimas ir kad šalys neprivalo daryti viena kitai didelių nuolaidų.¹⁴⁵ Šioje byloje sąžiningumo principas atrodo dviprasmiškai. Taigi galėtų susidaryti paviršutiniškas įspūdis, kad sąžiningumo principas tėra deklaratyvi norma, neturinti turinio ir sprendžiant ginčus alternatyviu ginčų sprendimo būdu (arbitražu) neturinti svarbios reikšmės. Tačiau visgi arbitražas neformuoja konkrečios pastovios praktikos tam tikrais klausimais, tad daryti konkrečias apibendrinančias išvadas būtų sunku. Tad pereikime prie teismų praktikos nagrinėjimo.

Kaip jau buvo minėta praeitame skyriuje, Vokietijos teisinėje sistemoje sąžiningumo principui, įtvirtintam Vokietijos civilinio kodekso (toliau – BGB) 242 straipsnyje, teikiamas didelis dėmesys. Tai atsispindi ne tik teorinių straipsnių ir apmąstymų gausybėje, bet ir Vokietijos teismų sprendimų, kuriuose minimas sąžiningumo principas, skaičiuje. Paieškos sistemoje ieškant teismų sprendimų, kuriuose buvo remiamasi BGB 242 straipsniu, surandama daugiau negu 10 000 sprendimų.¹⁴⁶ Tokia normos panaudojimo gausa rodo didžiulį dėmesį šiam principui. Tačiau taip pat reikėtų atsižvelgti ir, viena vertus, į tai, kad Vokietijoje BGB 242 straipsnis gali būti plačiai taikytinas visuose teisiniuose santykiuose, kylančiuose iš BGB. Šis straipsnis apima ir sutartiniuose santykiuose svarbią pareigą sąžiningai sudaryti sutartis, jas vykdyti, interpretuoti. Kita vertus, Vokietija – didelė valstybė, turinti galias teisės tradicijas, jau ilgą laiką galiojantį civilinį kodeksą. Tuo tarpu Lietuvoje, kaip mažoje valstybėje, teismų sprendimų skaičius, kuriuose teismai rėmėsi 2001 m. Civilinio kodekso 1.5 straipsnyje įtvirtintais sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, šiuo metu jau perkopia du tūkstančius, o kuriuose rėmėsi 6.158 straipsnyje įtvirtintu sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu – apie 140.¹⁴⁷ Taigi pastebima ryški sąžiningumo principo taikymo gausėjimo tendencija per paskutiniuosius trejus metus – didžioji dalis sprendimų yra priimti nuo 2008 metų iki dabar.¹⁴⁸ Toks sprendimų, mininčių sąžiningumo ir

¹⁴³ 2000-07-28 ICC International Court of Arbitration, case No. 9797, Geneva. *Anderson Consulting Bus. Unit Member Firms v. Arthur Anderson Bus. Unit Member Firms, et al.* Prieiga internetu:

www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=668&step=FullText; prisijungimo laikas: 2010-08-27.

¹⁴⁴ Barnes N. J. Good faith under the UNIDROIT...P. 6.

¹⁴⁵ 2004-03-04 Ad hoc Arbitration. *Unknown*. Prieiga internetu:

<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=973&step=FullText>; prisijungimo laikas: 2010-08-27.

¹⁴⁶ Paieška buvo atlikta www.beck-online.de 2010-11-04.

¹⁴⁷ Dėl 1.5 straipsnio nuo 2008 metų iki dabar – 1600 sprendimų, dėl 6.158 straipsnio – 116 sprendimų. Paieška atlikta www.teismupraktika.lt 2010-11-20.

¹⁴⁸ Duomenys gauti atlikus paiešką www.teismupraktika.lt 2010-11-20.

sąžiningos dalykinės praktikos principą, padaugėjimas rodo, kad teismai „atrado“ šią normą. Tačiau kvestionuotina, ar toks pagausėjimas reiškia ir šios normos taikymo pagyvėjimą, t.y. ar teismai atsižvelgia į šios normos konkretų turinį, ar bando aiškinti šią normą. Lyginamosios teisės specialistas M. Hesselinkas, apžvelgęs ir palyginęs įvairių šalių sąžiningumo principo turinį, teigia, kad sąžiningumo principas yra atvira norma, per kurią kontinentinės teisės tradicijos šalyse teismai kuria savo taisykles ir šitaip koreguoja teisę.¹⁴⁹ Tuo tarpu Vokietijoje yra pabrėžiamas sąžiningumo principo subsidiarumas – jis turėtų būti teismų taikomas (tai yra juo remiantis turėtų būti priimamas sprendimas) tik nesant konkrečios specialios teisės normos, reguliuojančios konkretų teisinį santykį ir išsprendžiančios teisinę problemą.¹⁵⁰ Kažin, ar visais atvejais, kai Lietuvoje teismai priėmė sprendimus, kuriuose mini sąžiningumo principą, nebuvo konkrečios specialios teisės normos, kuria galima buvo remtis vietoj sąžiningumo principo. Taip pat kyla klausimas, ar tokia pastaraisiais metais pagausėjusi teismų praktika šiuo aspektu pateikia atsakymą, koks visgi yra sąžiningumo principo (kalbame apie sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos derinį) turinys. Norėdami atsakyti į šį klausimą, visų pirma nagrinėsime Vokietijos teismų praktikos apibendrintus atvejus, o tuomet kitame poskyryje pereisime prie Lietuvos teismų sprendimų.

Kaip jau buvo minėta praeitame skyriuje, kadangi Vokietijos BGB 242 straipsnyje nėra įtvirtinta konkrečių sąžiningumo principo turinio elementų, buvo susisteminti teismų sprendimai, priimti konkrečiose bylose, ir sudarytos teismų sprendimų grupės (vok. *Fallgruppen*). Vokietijos teismai, priimdami sprendimą, kuriame remiasi sąžiningumo principu, atsižvelgia į šias grupes kaip į sąžiningumo principo turinį. Taigi aptarkime suformuotąsias Vokietijos teismų sprendimų grupes:

- 1) Prievolės vykdymo būdo nustatymas. 242 straipsnis nustato, kaip sutartinis ar įstatyminis įsipareigojimas turėtų būti vykdomas. Netgi nesant jokios įstatymo nuostatos, skolininkas yra įpareigotas pagal sąžiningumo principą įvykdyti savo prievolę numatytu laiku ar numatytoje vietoje.
- 2) Pareigu papildymas. Sąžiningumo principu reikia vadovautis aiškinant sutartis. Vokietijos federacinis teismas yra pasisakęs, kad „aiškinant sutartis reikia atsižvelgti į tai, ką šalys, nors ir tiesiogiai nesusitarė, tačiau žiūrint į visos sutarties tikslą būtų susitarusios, jeigu būtų aptarusios tokią sąlygą ir atkreipusios dėmesį sąžiningumo principą bei bendrus papročius.“¹⁵¹ Kai šalys neaptaria visų svarbių sąlygų ir svarbios aplinkybės lieka neįtrauktos į sutartį, taip pat jeigu sutarties sąlygos yra suformuluotos neaiškiai, dviprasmiškai, tuomet užpildant tokias sutarties spragas ir

¹⁴⁹ Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 497.

¹⁵⁰ Brox H., Walker W.D. Allgemeines Schuldrecht. P. 74.

¹⁵¹ Entscheidung des Bundesgerichtshofs, BGHZ 16, 71, 76.

aiškinant neaiškias nuostatas, reikia remtis sąžiningumo principu.¹⁵² Atsižvelgiama į tai, kaip šalys remiantis sąžiningumo principu aiškintų tokią situaciją. Žiūrima į abiejų šalių interesus, ne į vienos konkrečios šalies. Čia išskiriamos skirtingos galimos pareigos skirtingais sutartinių santykių etapais. Ikisutartinių santykių metu šalims egzistuoja rūpestingumo išaiškinimo pareiga, kurios pažeidimas įtvirtina pareigą atlyginti nuostolius (*culpa in contrahendo* doktrina). Sutartinių santykių metu šalys pagal sąžiningumo principą yra įpareigojamos prasmingai vykdyti sutartį – netrukdyti vykdyti sutarties ir stengtis, kad kitai šaliai nekiltų nuostolių. Kokia apimtimi turėtų būti taikoma tokia pareiga, sprendina kiekvienoje konkrečioje situacijoje. Pasibaigus sutarčiai šalims taip pat gali kilti pareigų iš sąžiningumo principo (*culpa post contrahendum* doktrina).

- 3) Pareigų pakeitimas atsižvelgiant į pasikeitusias aplinkybes. Po Pirmojo pasaulinio karo buvo išplėta pasikeitusių veiklos aplinkybių doktrina (vok. *Wegfall der Geschäftsgrundlage*), kuri turėjo padėti prisitaikyti prie labai greitai besikeičiančių aplinkybių – infliacijos ir pan. Teismui suteikiama teisė pakeisti sutarties sąlygas pasikeitus veiklos aplinkybėms.
- 4) Prieštaravimas teisių vykdymui neteisėtu būdu. Kiekvienas savo teisių įgyvendinimas, neatitinkantis sąžiningumo principo, yra laikytinas neteisėtu. Čia pabrėžiamas draudimas piktnaudžiauti savo teisėmis. Neleistinas yra savo teisės įgyvendinimas tokiu būdu, kuris prieštarauja sutarties ar įstatymo ginamiems interesams, kurio tikslas yra teisiškai ydingas. Taip pat įtraukiamas reikalavimas dėl nesuderinamo elgesio (lot. *venire contra factum proprium*). Asmuo negali įgyvendinti savo teisės, jeigu jis tam prieštarautų savo prieš tai buvusiu elgesiu. Svarbus nesuderinamo elgesio aspektas – teisės praradimas. Asmuo nebegali įgyvendinti savo teisės (t.y. praranda savo teisę), jeigu jis ilgą laiką pats jos neįgyvendino ir tuomet kitai šaliai pareiškia, kad ši jo teisė turi būti įvykdyta. Žinoma, turi būti ypatingos sąlygos, kad galima būtų pripažinti teisės praradimą dėl prieštaravimo sąžiningumo principui. Šiai funkcijai priskiriamas dar vienas aspektas – apgaulingas elgesys. Asmuo pažeidžia sąžiningumo principą, jeigu jis reikalauja tokios prievolės, kurią artimiausiu metu dėl kitų priežasčių jis turės grąžinti kitai šaliai.¹⁵³

¹⁵² Burkert M. Der Einfluss von Treu und Glauben...P. 12.

¹⁵³ Brox H., Walker W.D. Allgemeines Schuldrecht. P. 73-79.

Taigi apibendrinant galima būtų pasakyti, kad arbitražiniai teismai nėra linkę suteikti didelio vaidmens sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principui. Vokietijoje sąžiningumo principas, savyje apimantis ir sąžiningą dalykinę praktiką, yra dažnai naudojamas Vokietijos teismų sprendimuose. Norėdami taikyti šį principą, Vokietijos teismai turi remtis susisteminta praktika – išskirtomis sąžiningumo principo funkcijomis.

2.2. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas kaip atvira norma

Didelėje dalyje visų Lietuvos teismų sprendimų, kuriuose yra apskritai paminėtas 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnyje įtvirtintas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, yra dažniausiai tiesiog pakartojama kodekso norma – teigiama, kad „kiekviena sutarties šalis, turėdama sutartinių santykių, turi elgtis sąžiningai“¹⁵⁴, tačiau ką turėtų reikšti sąžiningumas konkrečios bylos aplinkybėmis, nesiaiškinama. Štai Klaipėdos apygardos teismas, sprenddamas bylą dėl žalos atlyginimo ir aiškindamas tarp šalių sudarytos sutarties nuostatas, įterpia nuostatą apie šalių pareigą elgtis sąžiningai sutartiniuose santykiuose¹⁵⁵. Tačiau teismas šio teiginio toliau neplėtoja, nepritaiko – nepasisakoma, kuri šalis šioje byloje turi būti laikoma nesąžininga, kuo tas nesąžiningumas pasireiškė, kokiais konkrečiais šalies veiksmais (ar neveikimu) ir ar tikrai tokie veiksmai gali būti vertintini kaip prieštaraujantys sąžiningumo principui. Taip pat ir Lietuvos apeliacinis teismas, vienoje iš bylų sprenddamas dėl nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutarties nutraukimo iš dalies¹⁵⁶, citavo 6.158 straipsnio 1 dalį, nors šioje byloje šalių sąžiningumo klausimas nebuvo keliamas. Toks formalus teisės normos pacitavimas suponuotų sąžiningumo principo nereikšmingą vaidmenį – kaip papildomos, be konkrečiai apibrėžto turinio nuostatos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat galima aptikti nutarčių, kurių motyvacinėje dalyje teismas pamini šalių sąžiningumo pareigą tokiaame kontekste, kur šalių sąžiningumo klausimas nėra kvestionuojamas.¹⁵⁷

Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas sprendė negyvenamųjų patalpų nuomos sutarties nutraukimo klausimą. Šioje byloje teismas aiškinosi, ar teisėta nuomos sutarties sąlyga,

¹⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 21 d. sprendimas civilinėje byloje *D.K. v. A.K.*, Nr. 2A-273/2008, kat. 21.4.1.1, 45.5.

¹⁵⁵ Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *R.M. v. UAB „Agrekas“*, Nr. 2A-105-524/2008, kat. 42.4; 42.11.1; 43.2; 44.2.4; 121.21.

¹⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Metal spalvos“ ir UAB „Mensink autocar“ v. „Gintarinės įlankos projektai“*, Nr. 2A-272/2008, kat. 42.11.1; 41; 42.10; 36.1.

¹⁵⁷ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinė įmonė Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Garant“*, Nr. 3K-3-42/2009, kat. 42.8; 21.4.1.1; 132.

numatanti galimybę ją nutraukti dėl patalpų įtraukimo į privatizavimo programą. Atsakovas reikalavo pakeisti nuomos sutarties sąlygas, pakeičiant minėtą nuostatą. Galiausiai atsakovas pripažino, kad tokia sutarties sąlyga teisėta, tačiau teigė, kad ieškovas, pasinaudodamas tokia nuostata, buvo nesąžiningas. Teismas, pacitavęs 6.158 straipsnio 1 dalį, nesprendė ieškovo sąžiningumo klausimo, nes „šalies nesąžiningumas nėra pagrindas keisti sutartį, tokiu atveju reikia naudoti kitus teisių gynimo būdus“.¹⁵⁸ Šios bylos konkrečiomis aplinkybėmis galima būtų sutikti su teismo pozicija nepasisakyti dėl sąžiningumo pažeidimo.

Dar vienas pasitaikantis reiškinyss teismų sprendimuose – tiesiog nuorodos į 6.158 straipsnį įterpimas, nekomentuojant šios nuostatos.¹⁵⁹ Vienoje byloje¹⁶⁰ Lietuvos apeliacinis teismas, pasisakydamas dėl teisėtų pirkėjo lūkesčių, nurodo skliausteliuose 6.158 straipsnį. Šalies sąžiningumo klausimas šioje byloje nebuvo kvestionuotas, tad svarstyti, ar tokia nuoroda, be paaiškinimo, yra informatyvi ir reikalinga. Tokiu atveju nėra aišku, ką norėta pasakyti tokia nuoroda – galbūt galima būtų suprasti, kad teismas išveda teisėtų lūkesčių principą iš sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo. Tačiau manytina, kad visgi tokios nuorodos teismų sprendimuose, nekvestionuojant konkrečiu atveju šalių sąžiningumo, nėra informatyvios.

Manytina, kad toks kodekso normos įterpimas į savo motyvaciją, be jokio tolimesnio paaiškinimo ar pagrindimo, ką reikštų ši norma konkrečioje situacijoje, suponuoja jos deklaratyvų pobūdį. Todėl sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą įtvirtinanti teisės norma tampa minėtuose teismų sprendimuose deklaratyvia, didesnės reikšmės neturinčia nuostata. Tokios teismų pasyvios pozicijos sąžiningumo principo atžvilgiu priežastis galėtų būti nepakankamas šio principo turinio identifikavimas.

Visgi kai kuriuose sprendimuose teismai bando priskirti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principui tam tikrus elementus, bruožus. Visi sprendimai, kuriuose teismai ne tik pacituoja kodekso normą, bet ir šiek tiek užsimena apie jos turinį, yra priimti vėliau negu 2007 metais – praėjus net keleriems metams po naujojo civilinio kodekso įsigaliojimo. Taigi kalbant apie sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos turinio elementus, išskiriamus teismų praktikoje, keliuose teismų sprendimuose pastebima tendencija prie sąžiningumo principo elementų priskirti bendradarbiavimo (kooperavimosi) pareigą. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje byloje pasisakė,

¹⁵⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Rong Kang“*, Nr. 2A-249/2008, kat. 20.3.10; 42.10; 42.11.2; 50.5.

¹⁵⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 6 d. sprendimas civilinėje byloje *UAB „Selkos statyba“ v. UAB „Alnida“ ir UAB „Domeksas“*, Nr. 2A-408/2010, kat. 35.6.1, 21.4.1.1; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „NT Service“ v. SIA „Radio Telecommunication Network“*, Nr. 2A-445/2008, kat. 35.4; 42.6; 42.8; 114.5; 114.8.2; 116.11.

¹⁶⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medicamen“ v. UAB „Tamro“*, Nr. 2A-69/2007, kat. 35.4, 45.3, 116.4.

kad „sąžiningumas reikalauja atidumo, rūpestingumo, šalių kooperavimosi, viena kitos informavimo, atsižvelgimo į teisėtus ir pagrįstus kitos šalies interesus“¹⁶¹. Šioje byloje teismas sąžiningumui priskiria pareigą informuoti bei šalių kooperavimosi pareigą, kuri sutarčių teisėje yra įtvirtinta atskirame 2001 m. Civilinio kodekso straipsnyje – 6.200 straipsnio 2 dalyje. Šalys yra įpareigojamos bendradarbiauti vykdant sutartį. UNIDROIT Principuose šalims bendradarbiavimo pareiga irgi yra nustatoma būtent vykdant sutartis (UNIDROIT Principų 5.1.3 str.).¹⁶² Žinoma, sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas labai susijęs su bendradarbiavimo pareiga, tai minima ir UNIDROIT Principų komentare¹⁶³, tačiau visgi svarstyтина, ar verta po sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu paslėpti ir šalių bendradarbiavimo pareigą, kai ji yra reglamentuojama atskirai. Šią bylą vertėtų aptarti išsamiau, nes faktinių aplinkybių kontekste labiau išryškėja konkretus sąžiningumo principo turinys. Ieškovas ir atsakovas sudarė tarpininkavimo sutartį, kuria ieškovas įsipareigojo teikti atsakovui tarpininkavimo paslaugas. Ieškovas rado atsakovui potencialius pardavėjus, su kuriais atsakovas sudarė žemės sklypų pirkimo-pardavimo sutartis. Tačiau atsakovas atsisakė ieškovui sumokėti tarpininkavimo mokestį ir nutraukė sutartį motyvuodamas ieškovo nesąžiningumu. Atsakovas teigė, kad ieškovas veikė nesąžiningai, ne atsakovo interesais – ragino pardavėjus nesudaryti atsakovu pirkimo-pardavimo sutarčių, nes šiuos sklypus galima parduoti brangiau. Atsakovas sudarė su šiais pardavėjais pirkimo-pardavimo sutartis, tačiau mažesne kaina. Teismas laikė, kad ieškovo ir atsakovo sudaryta sutartis turi atlygintinų paslaugų teikimo sutarties bruožų, pagal kurią paslaugų teikėjas įsipareigoja veikti paslaugų gavėjo interesais ir sąžiningai. Teismas aiškinosi šalių sąžiningumo aspektą ir konstatavo, kad „ieškovas, prisiėmęs pareigą teikti atsakovui tarpininkavimo paslaugas, turėjo tai atlikti sąžiningai ir tinkamai. Kolegijos nuomone, ieškovas šį reikalavimą pažeidė. Sąžiningumą sutartiniuose santykiuose patvirtina asmenų aiškūs ir nuoseklūs veiksmai, aiški pozicija, nedviprasmiški santykiai ir logiškas jų paaiškinimas. Kolegija pastebi, kad ieškovo veiksmai tarpininkavimo paslaugų teikimo metu bei vėlesni jo paaiškinimai dėl įvykusių aplinkybių neatitiko minėtų kriterijų.“¹⁶⁴ Šiuo atveju ieškovo veiksmai – dviprasmiški santykiai su atsakovu ir pardavėjais, veikimas ne atsakovo interesais – buvo pripažinti nesąžiningais veiksmais. Taigi pagal bylos aplinkybes sąžiningais šalių veiksmais buvo laikyti „asmenų aiškūs ir nuoseklūs veiksmai, aiški pozicija, nedviprasmiški santykiai“. Teismas nepritarė ieškovo pozicijai, kad atsakovo

¹⁶¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje R.P. v. UAB „Bonapriksas“, Nr. 2A-127/2008.

¹⁶² UNIDROIT Principles...5.1.3 str. P. 130. Prieiga internetu:

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-11-05.

¹⁶³ Ibid. P. 131.

¹⁶⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje R.P. v. UAB „Bonapriksas“, Nr. 2A-127/2008.

sutikimas pagal ieškovo informaciją pirkti žemę už brangesnę kainą jau įrodo ieškovo sąžiningumą. Jis pabrėžė, kad „ieškovas, veikdamas atsakovo interesais ir žinodamas, kad jo parduodamos žemės kaina yra gerokai mažesnė, šią aplinkybę nuslėpė nuo savo kliento.“ Tad teismas, remdamasis ieškovo nesąžiningumu, detalai išnagrinėtu byloje, atmetė ieškovo reikalavimus dėl tarpininkavimo mokesčio priteisimo.¹⁶⁵ Pažymėtina, kad teismas šiuo atveju suteikė sąžiningumo principui konkretų turinį pagal konkrečias aplinkybes.

Įdomi situacija buvo susiklosčiusi byloje, kurią sprendė Lietuvos apeliacinis teismas – čia teismas pripažino abi sutarties šalis esant nesąžiningomis.¹⁶⁶ Ieškovė ir atsakovai sudarė preliminarą buto pirkimo-pardavimo sutartį, kurioje buto pirkimo kaina buvo nurodyta 450 000 Lt. Po metų šalys sudarė pagrindinę buto pirkimo-pardavimo sutartį, kurioje pirkimo kaina buvo 170 000 Lt. Atsakovai sumokėjo dalį pinigų, o dalį liko skolingi. Jie įsikėlė į butą ir faktiškai jį valdė. Ieškovė prašė nutraukti pirkimo-pardavimo sutartį, sudarytą su atsakovais, nes atsakovai nesumokėjo jai visos sumos ir tai laikytina esminiu sutarties pažeidimu, įpareigoti atsakovus išsikelti, taip pat reikalavo atlyginti nuostolius. Atsakovai savo priešieškinyje reikalavo atlyginimo už namo bei aplinkos atliktus pagerinimo darbus. Teismas šiuo atveju pripažino, kad visos kainos nesumokėjimas yra laikytinas esminiu sutarties pažeidimu, todėl ji yra nutrauktina. Spręsdamas nuostolių atlyginimo klausimą teismas vertino šalių elgesį sąžiningumo aspektu ir nusprendė, kad tas faktas, jog šalys neatskleidė teismui tikrosios priežasties, dėl kurios faktinė sandorio kaina buvo nuslėpta, parodo abiejų šalių nesąžiningumą: „sudarydamos ginčo sutartį abi šalys, sąmoningai nurodydamos sandorio kainą, neatitinkančią faktinės kainos, pažeidė pareigą veikti sąžiningai (CK 6.158 str.)“. Toliau teismas padaro išvadą, kad „Iš visų faktinių aplinkybių viseto teisėjų kolegija prieina prie išvados, kad abi šalys, neatskleisdamos ginčo sutartyje faktinės sandorio kainos, nebendradarbiaudamos, veikė nesąžiningai“. Tai dar vienos bylos pavyzdys, kurioje iš teismo motyvacijos matyti, kad teismas nebendradarbiavimą laiko nesąžiningumu. Kaip jau aptarėme anksčiau, nevertėtų sutapatinti nebendradarbiavimo ir nesąžiningumo. Galima būtų dar pridurti, kad kyla abejonių, ką šiuo atveju teismas įvardijo kaip nebendradarbiavimą – juk, kaip pats teismas pažymėjo savo motyvacijoje, šalys tiesiog neatskleidė teismui aplinkybių, kodėl buvo nurodyta kita nei faktinė kaina. Taigi iš to išplauktų, kad šalys nebendradarbiavo su teismu, o ne tarpusavyje. Reikėtų pastebėti, kad teismas gana lakoniškai įvardijo šalių nesąžiningumą, detaliau jo neanalizavo. Šios konkrečios bylos kontekste kvestionuotina, ar abi šalys tuose pačiuose sutartiniuose santykiuose galėjo būti laikomos nesąžiningomis. Iš visų bylos faktinių aplinkybių

¹⁶⁵ Ten pat.

¹⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje R.S. v. Ž.K., L.K., Nr. 2A-406/2010, kat. 35.5; 41; 45.6.

matyti, kad abi sutarties šalys išreiškė savo valią įrašyti būtent tokią kainą – kitą negu kad buvo sutarta preliminariojoje sutartyje. Šalys išreiškė savo valią, priėjo bendrą sutarimą, todėl svarstyti, ar tinkama teigti, kad viena kitos atžvilgiu šalys nebuvo nesąžiningos. Galbūt tai būtų tokiu atveju, jeigu viena šalis atliktų vienus veiksmus kitos šalies atžvilgiu, o kita šalis – kitokius veiksmus, kurie būtų laikytini nesąžiningais, tai yra kiekviena šalis savo ruožtu kitos šalies atžvilgiu būtų nesąžininga. Šiuo atveju abi šalys atliko tokius pačius veiksmus, dėl kurių jos abi ir susitarė – tai yra jos išreiškė savo bendrą valią atlikti tokius veiksmus. Šios bylos kontekste tokie šalių sutarti veiksmai buvo kitokios sandorio kainos įrašymas į pagrindinę sutartį. Jeigu šalys nekvestionuoja pačios sutarties teisėtumo bei nenurodo buvus jų valios trūkumų nustatant tokią kainą pagrindinėje sutartyje, tuomet svarstyti, ar teismas galėjo šiuo atveju nuspręsti, kad šalys buvo nesąžiningos. Manytina, kad teismas turėjo mintyje, kad ne pats faktinės kainos neatskleidimas sutartyje šiuo atveju galėtų būti laikytinas šalių nesąžiningumu, o priežasčių teismui nenurodymas. Tokiu atveju tai nebūtų galima laikyti sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo pažeidimu, nes šis principas, kaip jau aptarėme ankstesniuose skyriuose, yra specialiai taikomas būtent sutartiniuose santykiuose. Šiuo atveju teismo ir šalių juk nesieja sutartiniai santykiai. Tad čia galima būtų kalbėti nebent apie civilinio proceso principų pažeidimą, bet ne sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo. Juo labiau, kad kitoje byloje¹⁶⁷ Lietuvos apeliacinis teismas laikė, kad sutartyje nustatyta 1 Lt kaina už parduodamą nekilnojamąjį turtą nesuponuoja nesąžiningumo, jeigu abi šalys sutarė dėl tokios kainos, t.y. nėra jų valios trūkumo sudarant patį sandorį. Tokiu atveju reikia nepamiršti sutarties laisvės principo – šalys gali susitarti dėl norimos kainos. Tad palyginus šias dvi skirtingas teismo pozicijas, galima daryti išvadą, kad visgi pirmuoju atveju svarstyti, ar buvo tinkamai pritaikytas šalių sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kelse bylose taip pat pasisakė, kad „nesąžiningumu pripažįstama, kai šalis elgiasi nesąžiningai nebendradarbiaudama su kita šalimi ir nepadėdama jai vykdyti savo pareigų“.¹⁶⁸ Štai vienoje byloje¹⁶⁹ ieškovas ir atsakovas sudarė elektros energijos pirkimo-pardavimo sutartį, pagal kurią ieškovas įsipareigojo tiekti elektros energiją atsakovui į jo objektą. Atsakovas tam tikrą laiką tarpą mokėjo ieškovui dešimt kartų mažesnę kainą už elektros energijos tiekimą ir šitaip susidarė atsakovo skola ieškovui. Tuomet atsakovas ir ieškovas sudarė tarpusavio atsiskaitymų suderinimo aktus. Ieškovas laikė šiuos aktus sandoriais ir prašė pripažinti

¹⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 21 d. sprendimas civilinėje byloje *D.K. v. A.K.*, Nr. 2A-273/2008, kat. 21.4.1.1, 45.5;

¹⁶⁸ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *AB „VST“ v. UAB „Olympic Casino Group Baltija“*, Nr. 3K-3-572/2008, kat. 45.5; 114.11; 35.4; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *A.R. v. V.R., S.G.R.*, Nr. 3K-3-31/2009, kat. 42.11.1; 42.10; 45.6.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *AB „VST“ v. UAB „Olympic Casino Group Baltija“*, Nr. 3K-3-572/2008, kat. 45.5; 114.11; 35.4.

juos negaliojančiais dėl suklydimo. Teismas šių aktų nelaikė sandoriais, o nagrinėjo šalių sąžiningumo klausimą ir pripažino, kad šalies nebendradarbiavimas yra laikytinas jos nesąžiningumu. Taigi jis taip pat pripažino nebendradarbiavimą kaip sąžiningumo principo pažeidimo išraišką. Teismas sprendė, kad „atsakovas, būdamas sąžiningas ir apdairus verslininkas, negalėjo nepastebėti, kad apmokamos sąskaitos neatitiko faktiškai suvartoto elektros energijos kiekio, juolab kad tai truko pakankamai ilgą laiko tarpą. [...] tai, kad atsakovas mokėjo dešimt kartų mažesnę sumą negu privalėjo pagal sutartį, tuo klausimu nebendradarbiavo su ieškovu, nesidomėjo, kodėl pateikiamos sąskaitos neatitiko sutartyje nustatytų įsipareigojimų, negalima pripažinti, jos jis elgėsi kaip rūpestingas ir apdairus asmuo.“ Taigi atsakovo nebendradarbiavimą ir nesidomėjimą laikė atsakovo nesąžiningu elgesiu. Taip pat šioje byloje užsiminta ir apie šalių pareigą informuoti – ji priskirta prie bendradarbiavimo pareigos (tuo tarpu anksčiau aptartoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas pareigą informuoti priskyrė prie sąžiningumo principo elementų): „pagal įstatymą bendradarbiauti turi tiek kreditorius, tiek skolininkas, [...] turi informuoti viena kitą apie atsiradusias sąlygas, susijusias su prievolės vykdymu“¹⁷⁰. Šioje byloje pabrėžtinas dar vienas svarbus aspektas – tai kone vienintelė byla, kurioje teismas apskritai aiškino, kas yra laikytina sąžininga dalykine praktika: „pastaroji sąvoka reiškia sąžiningumą versle, reiškiantį tiek bendrųjų elgesio standartų, taikomų bet kuriam žmogui, tiek specifinių elgesio standartų, susiklosčiusių tam tikroje verslo srityje, laikymąsi“¹⁷¹. Reikėtų pastebėti, kad toks pats išaiškinimas yra pateiktas ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare¹⁷², tad jokio detalesnio sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos kombinacijos išaiškinimo ar konkretaus pritaikymo teismų praktikoje nebuvo pateikta.

Kauno apygardos teismas vienoje nutarčių yra pasisakęs, koks turėtų būti sąžiningumo turinys: „sąžiningumas reikalauja atidumo, rūpestingumo, šalių kooperavimosi, viena kitos informavimo, atsižvelgimo į teisėtus ir pagrįstus kitos šalies interesus ir panašiai.“¹⁷³ Kaip ir jau anksčiau nagrinėtose bylose, teismas čia įtraukia į sąžiningumo principą pareigą informuoti bei šalių kooperavimosi pareigą. Tačiau šioje nutartyje abejonių sukelia iškart po sąžiningumo turinio išaiškinimo pateikta mintis: „Sąžiningumo principas, vertinant sutarties vykdymą, taikytinas ne abiemis šalims“¹⁷⁴. 2001 m. Civilinio kodekso tiek 6.158 straipsnio 1 dalyje, tiek 6.200 straipsnio 1 dalyje pareiga elgtis sąžiningai turint sutartinių santykių bei vykdant sutartis yra nustatoma abiemis

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje AB „VST“ v. UAB „Olympic Casino Group Baltija“, Nr. 3K-3-572/2008, kat. 45.5; 114.11; 35.4.

¹⁷¹ Ten pat.

¹⁷² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 6, T. 1. P. 197.

¹⁷³ Kauno apygardos teismo 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Ortopedijos technika“ v. UAB „Grožio imperija“, Nr. 2A-1736-254/2009, kat. 44.5.1, 121.15, 121.21.

¹⁷⁴ Ten pat.

šalims. Kitaip iš tiesų būtų pažeistas šalių lygiateisiškumo principas, įtvirtintas 2001 m. Civilinio kodekso 1.2 straipsnio 1 dalyje¹⁷⁵ ir esantis vienu kertinių visos civilinės teisės principų. Vienodos aplinkybės turi būti traktuojamos vienodai, kitaip tai lemtų nelygiateisiškumą. Taigi abejotina, ar toks teismo teiginys yra teisingas savo turiniu – galbūt tiesiog netinkamai buvo išreikšta mintis ir jos išraiškos forma neatitiko teismo tikrosios minties. Juo labiau, kad kitoje byloje tas pats teismas, sprenddamas šalių sąžiningumo klausimą esant ikisutartiniais santykiams, pasisakė, kad „Ikisutartinių santykių dalyviams, kaip ir sutarties šalims, taikomi sąžiningumo reikalavimai. Abipusė jų pareiga elgtis sąžiningai nustatyta CK 1.5, 6.4, 6.158 ir 6.163 straipsniuose“¹⁷⁶. Žinoma, čia jis kalbėjo ne apie sutarties vykdymą, o apie ikisutartinius santykius, tačiau visgi „sąžiningos dalykinės praktikos principai galioja nuo pat sutartinių santykių pradžios iki sutarties pabaigos bet kurioje verslo srityje“¹⁷⁷. Tad sąžiningumo pareiga yra taikytina visoms sutarties šalims.

Teismų praktikoje sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principui taip pat yra priskirtas svarbus vaidmuo sudarant sutartis. Ne vienoje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išskyrė, kad „Sutarties sudarymo procedūra reglamentuota CK 6.162-6.187 straipsniuose. Sprendžiant klausimą, ar sutartis buvo sudaryta, be jau minėtų teisės normų, yra reikšmingi ir CK 6.154, 6.156, 6.158, 6.159 straipsniai, taip pat svarbu atsižvelgti į sutarties sudarymo būdą.“¹⁷⁸ 2001 m. Civilinio kodekso 6 knygos XII skyriuje, reglamentuojančiame sutarčių sudarymą, nėra eksplicitiškai įtvirtinta, kad sutarties šalys ir sudarydamos sutartį turi elgtis sąžiningai. Tačiau 2001 m. Civilinio kodekso 6.163 straipsnyje yra numatyta pareiga šalims elgtis sąžiningai esant ikisutartiniais santykiams. Taigi tokia nutarties mintis patvirtina 1.3.2 poskyryje išreikštą teiginį, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, įtvirtintas 6.158 straipsnyje, apima ir yra taikytinas visais sutartinių santykių etapais – tiek ikisutartiniuose santykiuose, tiek sudarant sutartis – nors to nėra eksplicitiškai įtvirtinta įstatymo raidėje, tačiau tą patvirtina teismų praktika, tiek jas vykdam, tiek ir baigiant sutartinius santykius (žr. 1 priedą). Tokią nuomonę palaiko ir teismai: „sąžiningos dalykinės praktikos principas galioja nuo pat sutartinių santykių pradžios iki

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁷⁶ Kauno apygardos teismo 2010 sausio 26 d. sprendimas civilinėje byloje *V.G. ir D.G. v. E.B.*, Nr. 2A-75-153/2010, kat. 121.1, 121.15, 121.21, 121.22, 42.4, 42.10, 42.11.2.

¹⁷⁷ Kauno apygardos teismo 2009-05-12 sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-259-555/2009 *UABDB „Antarija“ v. UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“*; kat. 24.2; 42.6; 42.8; 42.11.1; 42.11.3; 73.2.13; 99.5; 116.1.

¹⁷⁸ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medikona“ v. UAB „Lucerna vaistinės“*; Nr. 3K-3-15/2008, kat. 45.3; 42.5; 42.8; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *V.G. v. R.G.*, Nr. 3K-3-168/2009, kat. 42.6; 27.3.2.1; 114.1; 42.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Autopunktas“ v. UAB „Daivera“*; Nr. 3K-3-288/2010, kat. 42.4.

sutarties pabaigos bet kurioje verslo srityje¹⁷⁹. Taip pat ne vienoje Lietuvos teismų nutartyje yra teigiama ir formuojasi tokia teismų praktikos kryptis, kad 6.158 straipsnio sudėtinė dalis yra reikalavimas aiškinti sutartis sąžiningai, įtvirtintas 6.193 straipsnyje: „Sutarties aiškinimo sąžiningumo imperatyvas yra sutarčių teisėje taikomo bendrojo principo, įtvirtinto CK 6.158 straipsnyje, kuriuo nustatoma kiekvienos sutarties šalies, turinčios sutartinių santykių, pareiga elgtis sąžiningai, sudėtinė dalis.“¹⁸⁰ Taigi sutarčių aiškinimas, kaip ir sudarymas, turi būti vykdomi sąžiningai.

Analizuojant teismų praktiką, pastebima tendencija sąžiningumo principui paskirti šalutinį vaidmenį – jis pateikiamas tiesiog kaip pastiprinantis, bet ne pagrindinis argumentas. Vienoje Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje¹⁸¹ iškilo ginčas dėl sutarties aiškinimo ir kartu buvo keliamas vienos iš šalių sąžiningumo klausimas. Ieškovas ir atsakovas sudarė sutartį, pagal kurią ieškovas įgaliojo atsakovą atstovauti jam sudarant prekybos tiekimo sutartis. Atsakovas sutartimi įsipareigojo nekonkuruoti su ieškovu, tai yra, netiekti kitiems asmenims produkcijos, veikti tik atstovaujamojo interesais. Atsakovas įsteigė dar vieną individualią įmonę ir pradėjo tiekti kitiems asmenims produkciją. Ieškovas laikė tokį atsakovo elgesį nesąžiningu ir prieštaraujančiu 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnio nuostatomis. Teismas išaiškino šią sutartį savo prigimtimi esant komercinio atstovavimo sutartimi, pagal kurią komercinis atstovas privalo veikti atstovaujamojo interesais ir būti sąžiningas. Todėl „be ieškovo sutikimo ėmėsis savarankiškai pardavinėti kitų asmenų siūlomas konkuruojančias prekes, atsakovas nesilaikė ne tik sutartinių įsipareigojimų, bet ir bendrųjų savo, kaip prekybos atstovo, pareigų veikti išimtinai atstovaujamojo interesais, elgėsi nesąžiningai ir priešingai šios interesais. [...] prekybos atstovo pareigoms prieštaraujančio atsakovo veiksmais buvo nusižengta sąžiningo veikimo ir sąžiningos verslo praktikos, tinkamo sutarties vykdymo principams.“¹⁸² Taigi teismas šioje byloje konstatavo nesąžiningą atsakovo elgesį, prieštaraujantį sąžiningos verslo praktikos principui, ir priteisė ieškovui žalos atlyginimą. Vertėtų pastebėti, kad šioje byloje teismas rėmėsi sąžiningo veikimo principu, įtvirtintu 2001 m. Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 2 dalyje, ir lyg apjungė jį su 6.158 straipsnyje įtvirtintu sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu – gana neįprastas pavartojimas, nes iš tiesų 1.137 straipsnio

¹⁷⁹ Kauno apygardos teismo 2009-05-12 sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-259-555/2009 UABDB „Antarija“ v. UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“; kat. 24.2; 42.6; 42.8; 42.11.1; 42.11.3; 73.2.13; 99.5; 116.1.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Premeda“ v. Tauragės rajono savivaldybės taryba, Nr. 3K-3-367/2007, kat. 2.8; 44.5.1; 44.2; 50.1; 42.11.2; 50.5; taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje J.Z v. Širvintų rajono notarų biuro notarė G.Z. ir J.V.Č., Nr. 3K-3-324/2007, kat. 34.6; 34.7; 30.4.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje K.K. v. L.S., Nr. 3K-3-387/2010, kat. 34.7; 34.3; 34.6; 22.4; 30.4.1.

¹⁸¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „MBR parduotuvių ir restoranų įranga“ v. E.A. II, E.A. II, E.A., Nr. 2A-79/2004, kat. 2A-79.

¹⁸² Ten pat.

2 dalyje įtvirtintu principu, kaip pačiu bendriausiu, retai remiamasi teismų praktikoje esant specialių normų, tokių kaip, pavyzdžiui, 6.158 straipsnis, kuris taikytinas būtent sutarčių teisėje. Tačiau ši byla – tai pavyzdys, kaip dėl sąžiningumo principo, imperatyvios sutarčių teisės nuostatos, pažeidimo gali būti priteisiamas žalos atlyginimas.

Kitoje byloje¹⁸³ Lietuvos apeliacinis teismas pripažino vienašališką sutarties nutraukimą nesąžiningu veiksmu, nors sutartyje buvo numatyta vienašališko sutarties nutraukimo galimybė. Bylos faktinės aplinkybės padės geriau atskleisti šitokio teismo sprendimo motyvus. Ieškovas ir atsakovas sudarė rangos sutartį, pagal kurią atsakovas įsipareigojo ieškovui pagaminti ir sumontuoti specialų kraną. Atsakovui pagaminus kraną, ieškovas ir atsakovas sudarė pirkimo-pardavimo sutartį. Ieškovas teigė, kad kranas buvęs su dideliais trūkumais, kurių ištaisymas būtų kainavęs labai daug resursų. Ekspertai taip pat patvirtino šio krano trūkumus. Todėl ieškovas vienašališkai nutraukė pirkimo-pardavimo sutartį pagal sutartyje numatytą vienašališko nutraukimo galimybę tuo atveju, jeigu perduotas daiktas neatitinka kokybės reikalavimų. Pirmosios instancijos teismas pripažino tokį sutarties nutraukimą esant tinkamu – nutarė, kad buvo esminis sutarties pažeidimas, nes ieškovas negavo to, ko tikėjosi. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad toks sutarties nutraukimas, nors ir numatytas sutartyje, visgi nėra adekvatus ir sąžiningas: „sutarties nutraukimas ir ieškovo reikalavimas atsakovui grąžinti visas sumokėtas sumas bei pasiimti specifinės paskirties daiktą – kraną, kuris buvo gaminamas ieškovui pagal specialų užsakymą ir iš esmės negali būti panaudojamas kitur, sukeltų neproporcingai didelius neigiamus finansinius ir ekonominius padarinius atsakovui, todėl prieštarautų teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams, sutartinių santykių dalyvių sąžiningai dalykinei praktikai bei iš esmės pažeistų šalių interesų pusiausvyrą, sukurtų esminį šalių tarpusavio prievolių neatitikimą, pastatytų jas iš esmės į nelygią ekonominę padėtį.“¹⁸⁴ Šioje byloje teismas konstatavo sutarties nutraukimą esant nesąžiningu veiksmu. Teismo sprendime išryškėja dar viena sąžiningumo principo pažeidimo išraiška – galimi neproporcingai dideli neigiami finansiniai ir ekonominiai padariniai. Taigi po sąžiningumo principo sparnu priglaudžiamas ir proporcingumo principas – pagal aptariamo sprendimo loginę giją tas, kas yra neproporcinga, yra ir nesąžininga. Proporcingumo principas, kaip vienas kertinių 2001 m. Civilinio kodekso principų, yra įtvirtintas 1.2 straipsnio 1 dalyje. Tačiau jo turinys kodekse nėra apibrėžiamas. Svarstyтина, ar atskirai įtvirtinti principai (sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos bei proporcingumo) galėtų būti vienas kito išraiška – ar kiekvienu atveju neproporcingumas būtų automatiškai ir nesąžiningumas. Viena vertus, galima būtų tuo

¹⁸³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 8 d. sprendimas civilinėje byloje AB „Vakarų laivų gamykla“ v. UAB „Mechanika“, Nr. 2A-369/2009, kat. 37; 42.10; 42.11.1; 44. 5. 1; 45.1; 50.10.

¹⁸⁴ Ten pat.

suabejoti, nes sistemiškai aiškinant civilinį kodeksą, tada šie principai nebūtų įtvirtinti kaip savarankiški, o tiesiog „pasislėptų“ vienas po kitu. Galima pasvarstyti, kad teismas tokiu atveju galėjo nurodyti ir prieštaravimą proporcingumo principui, ne tik sąžiningumo. Nes iš tiesų dabar susidarė tokia situacija, kad teismas vieną principą aiškino per kitą – neproporcingumą laikė nesąžiningumu. Tai galima būtų pavadinti iracionalia argumentacija be pagrindimo – ydinguoju ratu, arba *circulus in demonstrando*.¹⁸⁵ Kaip jau buvo rašyta ankstesniame šio darbo skyriuje, sąžiningumo principo turinys dažnai priklauso nuo konkrečios situacijos ir turi būti aiškinamas pagal tam tikras tos bylos aplinkybes. Šiuo nagrinėjamu atveju teismas nenurodė, kokie veiksmai suponuoja sąžiningumo principo pažeidimą. Tiksliau, jis nurodė, kad neproporcingumas suponuoja sutarties nutraukimo nesąžiningumą. Tačiau abejotina, ar toks pagrindimas yra pakankamas identifikuoti sąžiningumo turiniui – vieno principo aiškinimas per kitą principą nesuteikia teisinio aiškumo bei tikrumo. Kita vertus, žvelgiant iš teisės teorijos pusės, galima būtų pasvarstyti, kad visgi teisės principai yra tarpusavyje glaudžiai susiję. Tiek proporcingumo, tiek sąžiningumo principai civilinėje teisėje yra principai-normos, tai yra principai, įtvirtinti Civiliniame kodekse. Tačiau manytina, kad šiuo atveju visgi nebuvo tinkamai išaiškintas sąžiningumo turinys.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprendamas klausimą dėl įmonės sudarytų sandorių galiojimo sąlygų ir bankroto administratoriaus teisės šiuos sandorius ginčyti, sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turiniui priskyrė pareigą įmonei, kaip verslo subjektui, nesudaryti sandorių, kuriais būtų pažeistos trečiųjų asmenų teisės ir teisėti interesai.¹⁸⁶ Pasak teismo, esant finansiniams sunkumams įmonė neturėtų suteikti nepagrįsto pranašumo vienam iš kreditorių kitų kreditorių teisių ir teisėtų interesų sąskaita.¹⁸⁷ Taigi šiomis konkrečiomis aplinkybėmis teismas šalies sąžiningą elgesį įvardino kaip susilaikymą nuo tam tikrų veiksmų – sandorių nesudarymą.

Teisiniuose santykiuose, kylančiuose iš draudimo sutarties, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kaip sąžiningumą yra įvardinęs draudiko pareigą užtikrinti sutarties sąlygų teisinį apibrėžtumą ir jų suderinamumą: „draudikas, turėdamas įstatymo suteiktą teisę parengti draudimo rūšies taisykles, privalo užtikrinti sutarties sąlygų teisinį apibrėžtumą ir jų suderinamumą, o tai suponuoja draudiko sąžiningumą sutartiniuose santykiuose (CK 6.158 straipsnis)“.¹⁸⁸ Pažymėtina,

¹⁸⁵ A. Vaišvila. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose // Jurisprudencija. 2006, Nr. 8 (86). P. 9-10. Young J. M., Kant I. Lectures on Logic. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. P. 234.

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Tradicija“ v. UAB „Serneta“ ir V.P., Nr. 3K-3-402/2010, kat. 21.1; 21.4.1.1; 126.3.

¹⁸⁷ Ten pat.

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ v. UADB „Ergo Lietuva“, Nr. 3K-3-45/2008, kat. 116.10.2; 125.10.3; 116.3; 125.10.1; 73.2.5.5.

kad visgi šioje byloje teismas sąžiningumo klausimo plačiai neanalizavo, tik užsiminė apie minėtąją draudiko pareigą kaip jo sąžiningumo įrodymą.

Apžvelgus ne itin gausią Lietuvos teismų praktiką, kurioje būtų minimas sąžiningumo ir sąžiningo dalykinės praktikos principas, darytina išvada, kad dažniausiai teismai šį principą tik pamini, pacituodami pačią teisės normą, kaip papildomą argumentą, tačiau nekvestionuoja šalių sąžiningumo konkrečioje byloje, neaiškina šio principo turinio konkrečioje byloje. Todėl tokio vaidmens šiam principui paskyrimas, viena vertus, suponuoja jo deklaratyvų pobūdį. Kita vertus, ai kuriuose teismų sprendimuose, kuriuose visgi yra analizuojamas šalių sąžiningumas, teismai sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principui priskiria skirtingą turinį – priklausomai nuo konkrečių bylos aplinkybių. Taigi galima būtų daryti išvadą, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas yra vadinamoji „atvira“ teisės norma, įgaunanti konkretų turinį konkrečios bylos aplinkybėmis. Taip pat pasitaiko atvejų, kai teismai priskiria sąžiningumo principo turiniui šalių bendradarbiavimo pareigą. Manytina, kad kadangi ši pareiga yra įtvirtinta atskiroje teisės normoje ir prie sutarčių vykdymo principų, nevertėtų šios pareigos paslėpti po sąžiningumo principu. Dar vienas pastebėtinas aspektas – teismai teisingai savo sprendimuose pažymi, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas taikytinas visais sutartinių santykių etapais – tiek ikisutartiniuose santykiuose, tiek sudarant sutartis, tiek jas aiškinant bei vykdančias.

2.3. 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 ir 1.5 straipsnių santykis

2001 m. Civilinio kodekso 1.5 ir 6.158 straipsnių santykį bandysime identifikuoti nagrinėdami teismų praktiką. Štai Lietuvos apeliacinis teismas ne vienoje savo nutarčių yra pažymėjęs, kad „[...] civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus (CK 1.5 str.). Šis principas yra inkorporuotas ir į sutarčių teisės nuostatas (CK 6.158 str.)“¹⁸⁹. Teismo nuostata, kad sąžiningumo principas yra tiesiog „inkorporuotas“ į sutarčių teisės nuostatas, lyg ir suponuotų, kad, teismo manymu, 6.158 straipsnyje tiesiog pakartotas 1.5 straipsnyje įtvirtintas sąžiningumo reikalavimas. Kadangi toks pats išaiškinimas pakartojamas net keliose bylose, susidaro įspūdis, kad teismas laikosi tokios pozicijos. Tokiu atveju iškiltų abejonė, kad 6.158 straipsnis yra kaip

¹⁸⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 7 d. sprendimas civilinėje byloje *UAB „Laumė“ v. AB „Tauras“, V.T., D.T. ir D.M.*, Nr. 2A-488/2010, kat. 42.11.1; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija, Utenos apskrities viršininko administracija, Valstybinis žemėtvarkos institutas, I.S. II, V.J., S.Ž., Mr.I., M.I., N.I., Z.J.*, Nr. 2A-420/2006, kat. 2A-420/2006.

perteklinė norma, dubliuojanti 1.5 straipsnį. Manytina, kad toks išaiškinimas neatspindi ir neįneša teisinio aiškumo bei tikrumo dėl 6.158 ir 1.5 straipsnių skirtumo.

Analizuojant teismų praktiką taip pat pastebima tendencija nagrinėjant sąžiningumo klausimą sutartiniuose santykiuose šalia 6.158 straipsnio paminėti ir 1.5 straipsnį – taip lyg užtikrinant šių principų neabejotiną ryšį arba, kita vertus, neatskiriant, kuris vis dėlto principas yra taikytinas konkrečioje situacijoje. Pavyzdžiui, nagrinėdamas klausimą dėl vienašalio sutarties nutraukimo teisėtumo (taigi sutartinius teisinius santykius) Lietuvos apeliacinis teismas labiau akcentavo 1.5 straipsnyje įtvirtinto sąžiningumo principo reikalavimus: „Civilinio kodekso 1.5 straipsnis įpareigoja civilinių teisinių santykių subjektus, įgyvendinančius savo teises ir pareigas, veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus. Reikalavimą, kad sutarties šalys, turėdamos sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai, bendradarbiauti ir kooperuotis, nepažeisti šalių interesų pusiausvyros taip pat imperatyviai nurodo ir CK šeštosios knygos bendrųjų nuostatų bei Sutarčių teisės normos (CK 6.4, 6.38, 6.158, 6.200 str.).“¹⁹⁰ Taigi vertindamas šalių sąžiningumą sutartiniuose santykiuose teismas pasitelkia tiek 1.5, tiek 6.158 straipsniuose įtvirtintus principus. Kadangi aiškios pozicijos, kaip reiktų atskirti 1.5 bei 6.158 straipsnyje įtvirtintus sąžiningumo principus, nėra suformuluota ir doktrinoje, galima būtų daryti prielaidą, kad dėl tokio teisinio neaiškumo teismai netaiko vien 6.158 straipsnio nuostatos kaip savarankiškos, o pamini kaip 1.5 straipsnio priedą.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos teismų praktikoje dažniausiai 1.5 straipsnis ir 6.158 straipsnis yra minimi kartu, nėra suformuluotas šių principų tarpusavio santykis.

2.4. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas ir sandorių negaliojimas

Dar vienas svarbus aspektas, nagrinėjant sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą teismų praktikoje, yra susijęs su 6.158 straipsnio imperatyvumu ir galimybe pripažinti sandorį negaliojančiu dėl 6.158 straipsnio reikalavimų pažeidimo.

Iš tiesų reiktų pasiaiškinti, ar galėtų būti sandoris pripažintas niekiniu pagal 2001 m. Civilinio kodekso 1.80 straipsnį, kaip prieštaraujantis 6.158 straipsnio reikalavimams. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs ir suformavęs savo praktika tokia kryptimi, kad norint pripažinti sandorį negaliojančiu pagal 1.80 straipsnį, turi būti nurodyta konkreti teisės norma, kurią toks sandoris pažeidžia. Be to, ta norma turi būti imperatyvi: „imperatyvi nuostata reiškia, kad teisės subjektas pats negali pasirinkti kitokio elgesio varianto (skirtingai nei esant dispozityviai

¹⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Innovation Computer Gruop“ v. UAB „Regplasta“, Nr. 2A-297/2008, kat. 42.10, 42.11.1, 50.5.

teisės normai), o privalo elgtis taip, kaip yra nustatyta imperatyvioje teisės normoje¹⁹¹. Tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuota praktika seka ir kiti Lietuvos teismai, pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas yra ne kartą pasisakęs bylose, kad „vertinant sandorį kaip niekinį pagal CK 1.80 straipsnį (1964 m. CK 47 str.) turi būti įrodytas toks įstatymo reikalavimo pažeidimas, kad būtų neginčijamai aišku, jog yra pažeista imperatyvi įstatymo nuostata, o jos pažeidimas lemtų viešojo ar privataus intereso pažeidimą. Pripažįstant sandorį negaliojančiu pagal nurodytą straipsnį, būtina nurodyti ne tik šį straipsnį, bet ir konkrečią imperatyvią įstatymo normą, kuriai sandoris prieštarauja.“¹⁹² Taigi visų pirma kyla klausimas, ar 6.158 straipsnyje įtvirtinta šalių pareiga elgtis sutartiniuose santykiuose sąžiningai yra laikytina imperatyvia nuostata. Teismų praktika nėra gausi šiuo klausimu, tačiau galima atrasti keletą fragmentinių teismų pasisakymų. Štai vienoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, kad „reikalavimą, kad sutarties šalys, turėdamos sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai, bendradarbiauti ir kooperuotis, nepažeisti šalių interesų pusiausvyros taip pat imperatyviai nurodo ir CK šeštosios knygos bendrųjų nuostatų bei sutarčių teisės normos (6.4, 6.38, 6.158, 6.200 str.)“¹⁹³. Žinoma, šiuo atveju galima būtų svarstyti, ar teismo pasakymas, kad „imperatyviai nurodo“, reiškia šios normos pripažinimą imperatyvia. Kitoje byloje teismas šitaip išreiškė sąžiningumo privalomumą: „CK normose įtvirtintas reikalavimas sutartiniuose santykiuose elgtis sąžiningai yra imperatyvaus pobūdžio, todėl šalys jokiais pagrindais negali šio reikalavimo nesilaikyti ar jį riboti.“¹⁹⁴ Pabandykime pritaikyti suformuluotąją taisyklę 6.158 straipsnio reikalavimui: teisės subjektas pats negali pasirinkti kitokio elgesio varianto, o privalo elgtis taip, kaip yra nustatyta imperatyvioje teisės normoje – asmuo privalo elgtis sąžiningai, jies negali pasirinkti tokio elgesio varianto kaip elgtis nesąžiningai. Viena vertus čia gali kilti abejonių – o kokį elgesio variantą siūlo 6.158 straipsnio 1 dalis. Pagal normą asmuo turi elgtis sąžiningai, bet „sąžiningo elgesio“ turinys normoje nėra nustatomas. Todėl galėtų iškilti abejonių, ar norma, reikalaujanti neapibrėžto elgesio varianto iš teisinių santykių (šiuo atveju sutartinių santykių) dalyvio, gali būti tikrai imperatyvi. Kita vertus, juk teisės principai formuoja teisės normų turinį, jie jau suponuoja imperatyvumą: „bendrojo pobūdžio idėjas, konkretinančias teisės sampratą, ir vadiname teisės principais (lot. *principium* – pradžia, pagrindas, elementas). [...] Principas-norma iš pradžių formuojasi kaip teisinė idėja, vėliau ši paverčiama įstatymo norma; iš teisinės doktrinos ji

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Init“ v. UAB „Parabolė“ ir Radijo ir televizijos komisija, Nr. 3K-3-905/2000, kat. 42.

¹⁹² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje R.B. v. BUAB „Kuro aparatūra“ ir BUAB „Vilkaga“, Nr. 2A-398/2008, kat. 14.1, 42.11.3.

¹⁹³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Innovation Computer Gruop“ v. UAB „Regplasta“, Nr. 2A-297/2008, kat. 42.10, 42.11.1, 50.5.

¹⁹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje R.P. v. UAB „Bonapriksas“, Nr. 2A-127/2008.

perkeliamą į galiojančios pozityviosios teisės normas, kad būtų sustiprintas jos įsakmumas ir privalomumas¹⁹⁵.

Vertėtų aptarti vieną Lietuvos apeliacinio teismo bylą, kurioje buvo sprendžiamas sutarties pripažinimo niekine klausimas.¹⁹⁶ Ieškovas dirbo pas vieną atsakovą. Šis ilgą laiką nemokėjo jam atlyginimo. Tuomet ieškovas ir atsakovai sudarė sutartį, pagal kurią ieškovas atsisakė reikalauti iš savo tiesioginio darbdavio – vieno atsakovo – 40 procentų darbo užmokesčio. Likusius 60 procentų įsipareigojo išmokėti kitas atsakovas. Ieškovas prašė pripažinti šią sutartį negaliojančia pagal 2001 m. Civilinio kodekso 1.80 straipsnį, nes ši sutartis pažeidžia 6.158 straipsnio nuostatas. Teismas išaiškino, kad „pripažįstant sandorį negaliojančiu pagal 1.80 straipsnį, būtina nurodyti ne tik šį straipsnį, bet ir konkrečią imperatyvią įstatymo normą, kuriai sandoris prieštarauja.“¹⁹⁷ Šiuo atveju ieškovas rėmėsi būtent 6.158 straipsnyje įtvirtintu sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu. Teismas pripažino šios normos imperatyvumą: „taigi iš CK 6.158 straipsnio 1 dalies turinio matyti, kad, nors ir yra imperatyvi įstatymo norma, tačiau byloje neįrodytas šalių nesąžiningumas.“¹⁹⁸ Taigi toks teismo teiginys suponuoja išvadą, kad 6.158 straipsnį visgi laikytina imperatyvia norma. Tačiau norint remtis šia norma, reikėtų įrodyti kitos šalies nesąžiningumą. Šiuo atveju ieškovas niekaip neįrodinėjo darbdavio nesąžiningumo, todėl teismas nepripažino sutarties niekine. Bet toks teismo pagrindimas jau leidžia teigti, kad galima remtis sąžiningumo principu kaip imperatyvia norma – prašyti teismo konstatuoti niekinio sandorio faktą pagal 1.80 straipsnį kaip pažeistą imperatyvią normą nurodant 6.158 straipsnį. Žiūrint į 6.158 straipsnyje įtvirtintą sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principą kaip į kartu su 1.80 straipsniu pagrindą pripažinti sandorį niekiniu, visgi vertėtų suabejoti, ar dažnai galėtų pasitaikyti tokia situacija, kad būtų pažeistas tik sąžiningumo principas, o kitos normos – nepažeistos. Manytina, kad šia norma teismas turėtų remtis jau tik kraštutiniu atveju, kai nėra jokios kitos specialios imperatyvios normos, kuri būtų pažeista, bet konkrečių faktinių aplinkybių kontekste matyti, kad toks sandoris negali egzistuoti ir yra būtina jį sugriauti dėl šalių nesąžiningumo.

Jeigu būtų konstatuotas niekinio sandorio faktas dėl tokio sandorio prieštaravimo imperatyviai 6.158 straipsnio 1 daliai, t.y. dėl sutarties šalies nesąžiningumo, svarstytina, kuo toks negaliojimo pagrindas iš esmės skirtingas nuo 2001 m. Civilinio kodekso 1.91 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto sandorio negaliojimo dėl apgaulės pagrindo. Žinoma, sandoris, prieštaraujantis imperatyvioms įstatymo normoms (1.80 straipsnis), yra niekinis, dėl apgaulės sudarytas sandoris

¹⁹⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. P. 146-147.

¹⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje R.B. v. BUAB „Kuro aparatūra“ ir BUAB „Vilkaga“, Nr. 2A-398/2008, kat. 14.1, 42.11.3.

¹⁹⁷ Ten pat.

¹⁹⁸ Ten pat.

(1.91 straipsnis) yra nugrinčijamas. Visgi manytina, kad gali kilti sunkumų atibojant apgaule ir nesąžiningumą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs tokią praktiką, pagal kurią „apgaule yra pripažįstama sandorį sudarančio asmens suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių. Apgaule, kaip ir suklydimas, reiškia esant sandorį sudariusio asmens valios trūkumą. Tačiau, skirtingai nei suklydimo atveju, apgaule atveju apgaustosios sandorio šalies valią paveikia kitos šalies ar trečiojo asmens *nesąžiningi veiksmai* (tiek aktyvūs, tiek ir nutylėjimas). Todėl apgaule atveju sudarytas sandoris yra ne sandorio šalies laisvos valios išraiškos rezultatas, o kitos sandorio šalies ar trečiojo asmens nesąžiningų veiksmų rezultatas.“¹⁹⁹ Taigi teismas aiškina apgaule kaip suklaidinimą dėl esminių sandorių aplinkybių, o tas suklaidinimas yra padarytas kitos šalies nesąžiningais veiksmais. Tad apgaule atveju sąžiningumo principas vaidina svarbų vaidmenį – būtent kitos šalies nesąžiningais veiksmais turi būti įvykdytas suklaidinimas. Dėl tokio suklaidinimo apgautoji šalis sudarė sandorį, kitu atveju ji nebūtų sudariusi sandorio – paveikiama asmens, sudarančio sandorį, valia. Tuo tarpu vienai šaliai elgiantis nesąžiningai, pats sandoris (sutartis) kaip ir trūkumą neturi – sudarytas pagal šalių išreikštą valią, kita, sąžiningoji šalis, sandorį taip pat sudarė ne dėl suklaidinimo kitos šalies. Nesąžiningo elgesio atveju, matyt, suklaidinimas nebūtų esminis būtinas aspektas. Čia esminis aspektas yra šalies nesąžiningas elgesys sutartiniuose santykiuose. Nors galbūt galima būtų hipotetiškai pasvarstyti, kad, jeigu kita (sąžiningoji) šalis būtų žinojusi, kad priešinga sandorio šalis elgsis nesąžiningai, tai būtų taip pat nesudariusi sandorio. Apgaule atveju yra ryškesnis apgaudinėjančiosios šalies valios kryptingumas – ji sąmoningai siekia suklaidinti kitą šalį. Tuo tarpu nesąžiningoji šalis galbūt neturi konkretaus ir kryptingo tikslo būtinai apgauti kitą šalį, ją suklaidinti – ji elgiasi tiesiog savanaudiškai, žiūrėdama savo interesų. Taigi apgaule, savyje turinti ir nesąžiningumo elementą, yra specifinis pagrindas.

Tam tikrą nesąžiningumo ryšį su apgaule atskleidžia vienos bylos, spręstos Lietuvos apeliacinio teismo, pavyzdys. Ieškovė sudarė su atsakovu pagal šariato įstatymus vedybų sutartį. Jiems gimė sūnus. Lietuvoje jie įsigijo namą, kuriame gyveno ieškovė su sūnumi, atsakovas tik kartais atvykdavo iš užsienio. Tuomet atsakovas, nepranešęs ieškovei, nuslėpdamas nuo notarės, kad turi mažametį vaiką, pardavė namą kaimynams. Ieškovė prašė pripažinti šią pirkimo-pardavimo sutartį negaliojančia. Pirmos instancijos teismas šią sutartį pripažino negaliojančia dėl imperatyvių įstatymo normų (3.85 straipsnio) pažeidimo ir taip pat viršydamas pareikštus reikalavimus pasisakė, kad „atsakovas, elgdamasis nesąžiningai, apgaule būdu nuslėpė nuo pirkėjų ir sandorį tvirtinusios notarės aplinkybę, kad turi nepilnametį vaiką, gyvenantį parduodamame name. Atsakovas, nurodydamas melagingus faktus ir nuslėpdamas faktą, kad turi nepilnametį vaiką, pažeidė

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *V.S. v. J.S. (V.) ir L.K.*, Nr. 3K-3-353/2002, kat. 15.2.2.7.; 22.1.

pagrindinius sutarčių sudarymo principus, dėl ko buvo pažeistas viešas interesas – nepilnamečio teisė į būstą. Todėl tai yra papildomas pagrindas nurodytą sandorį *ex officio* pripažinti negaliojančiu CK 1.78 straipsnio 5 dalies, 6.158 straipsnio, 6.225 straipsnio dalies, 6.227 straipsnio 2 dalies pagrindu²⁰⁰ Apeliacinės instancijos teismas tokiam sprendimui pritarė. Šiuo atveju teismas nesąžiningumo turiniu pripažino atsakovo sąmoningą apgaulingą klaidingų duomenų apie faktus, reikšmingus pirkimo-pardavimo sutarties sudarymui ir tvirtinimui, pateikimą. Įdomu šioje situacijoje tai, kad teismas pripažino atsakovo veiksmus kaip apgaulę – veiksmai padaryti apgaulės būdu. Taigi šiuo atveju atsakovo nesąžiningi veiksmai galėtų būti laikytini apgaule. Tačiau kadangi ieškovė nebuvo sutartinių santykių šalimi, o ieškinį dėl sandorio, sudaryto dėl apgaulės pagal 2001 m. Civilinio kodekso 1.91 straipsnio 1 dalį gali pareikšti tik konkretus subjektas – nukentėjęsysis, tai yra apgautasis, šiuo atveju tokia apgaulė buvo teisingai teismo laikoma kaip atsakovo, vienos iš sutartinių santykių šalies, nesąžiningumas, pažeidžiantis 6.158 straipsnyje numatytą pareigą. Dėl sandorio, sudaryto dėl apgaulės, galėjo kreiptis pirkėjai. Ši byla atspindi, kaip skirtingose situacijose tas pats elgesys gali būti laikomas apgaule, o kitu atveju tai bus pripažinta nesąžiningais veiksmais, pažeidžiančiais pagrindinius sutarčių teisės principus. Reikėtų pažymėti, kad visgi 1.91 straipsnyje įtvirtintas sandorio negaliojimo pagrindas, t.y. sandorio negaliojimas dėl apgaulės, turėtų būti suprantamas kaip specialus negaliojimo pagrindas palyginus su 1.80 straipsnio ir 6.158 straipsnio deriniu, tad esant abejonių konkrečioje situacijoje, kurį pagrindą pasirinkti, pirmenybė tokiu atveju turėtų būti teikiama 1.91 straipsnyje įtvirtintam pagrindui. 1.80 ir 6.158 straipsnio derinys turėtų būti naudojamas tik visiškai išimtinėmis situacijomis, kai nėra kitų pagrindų.

Dar viena byla, kurioje teismas *ex officio* pripažino sutartį negaliojančia dėl prieštaravimo pagrindiniams sutarčių teisės principams, įdomi tuo, kad čia abi šalys sudarydamos sutartį buvo iš esmės nesąžiningos.²⁰¹ Vertėtų aptarti šios bylos faktines aplinkybes. Atsakovas, fizinis asmuo, dirbo pas ieškovą, juridinį asmenį. Tuomet atsakovas įkūrė savo individualią įmonę, teikiančią tokias pat paslaugas kaip ir ieškovas. Atsakovo sūnui priklausė dalis ieškovo akcijų. Atsakovas, būdamas ieškovo administracijos direktoriumi, priėmė įsakymą, kuriuo perdavė savo individualiai įmonei naudotis ieškovui priklausančia technika. Taip pat atsakovas, kaip individualios įmonės savininkas, sudarė su savo sūnumi, kaip ieškovo akcininku, mechanizmų nuomos sutartį. Atsakovas su tais mechanizmais dalyvavo konkursuose, juos laimėjo, teikė paslaugas bei gavo iš to pelno. Ieškovas prašė nuostolių atlyginimo bei palūkanų priteisimo. Teismas *ex officio* pripažino nuomos sutartį negaliojančia dėl prieštaravimo imperatyvioms įstatymo normoms – buvo pažeisti

²⁰⁰ Kauno apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje A.M. v. W.A., A.K., I.K., Swedbank AB, Nr. 2-172-230/2009, kat. 21.4.1.1, 21.6, 32.2, 45.6, 74.2.4, 75.6.1.

²⁰¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Masmala“ v. J.S. II, Nr. 2A-13/2004, kat. 2A-13.

pagrindiniai sutarčių teisės principai. Teismas sprendė atsakovo sąžiningumo klausimą: „atsakovas, būdamas ieškovo administracijos vadovu, [...] negalėjo nežinoti, kad bendrovės akcininku būdamas jo sūnus, neturėdamas specialaus kompetentingų bendrovės valdymo organų įgaliojimo, neturėjo teisės veikti bendrovės vardu ir sudaryti tokios nuomos sutarties, todėl įrengimų nuomotojas – ieškovas, sudarant šią sutartį iš esmės nebuvo atstovaujamas. [...] todėl ši aplinkybė patvirtina išvadą, jog atsakovas nebuvo sąžiningas.“²⁰² Pastebėtina, kad atsakovo sūnus nebuvo patrauktas atsakovu byloje. Tačiau šiuo atveju galėjo būti kvestionuojamas ir antrosios sutarties šalies, tai yra, sūnaus, kaip ieškovo akcininko, sąžiningumas sudarant tokią nuomos sutartį, neturint tam jokių įgaliojimų.

Apžvelgus negausią teismų praktiką, kurioje dėl nesąžiningumo sandoris būtų pripažintas negaliojančiu, galima būtų pasvarstyti, kad visgi šis pagrindas turėtų būti naudojamas tik išimtiniais atvejais, kai iš tiesų nėra kito pagrindo pripažinti sandorį negaliojančiu, o iš visų faktinių aplinkybių darytina išvada, kad sandoris negali būti paliktas galioti. Teismai turėtų tokiu atveju nuodugnai išsiaiškinti sutarties šalies sąžiningumo klausimą – ar tikrai šalis buvo nesąžininga sutartiniuose santykiuose ir ar toks nesąžiningumas lemia viso sandorio negaliojimą. Manytina, kad čia svarbų vaidmenį turėtų vaidinti proporcingumo principas nustatant, ar sutarties šalies nesąžiningumas buvo tokio masto, kad tai daro sandorį negaliojančiu. Turi būti proporcingai įvertinama, ar dėl tokio nesąžiningumo turi būti griaunamas sandoris. Juo labiau, kad imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis – tai reiškia labai galias pasekmes, visišką sandorio sunaikinimą. Tad svarbu atsižvelgti į tai, ar siekiamas tikslas bus proporcingas pasekmėms.

Apibendrinant galima teigti, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, įtvirtintas 6.158 straipsnyje, yra teismų praktikoje pripažintinas imperatyvia įstatymo norma, kuriai prieštaraujantis sandoris yra pagal 1.80 straipsnio nuostatas negaliojantis. Tokiu atveju būtina sąlyga yra sutarties šalies nesąžiningumas. Teismai retais atvejais pripažįsta sutartis negaliojančiomis dėl sutarčių principo pažeidimo, tačiau tai ir neturėtų tapti dažnesniu reiškiniu. Manytina, kad tokia kombinacija kaip 1.80 straipsnis ir 6.158 straipsnis turėtų būti taikoma tik labai retais, išimtiniais atvejais, kai visiškai nėra jokio kito pagrindo pripažinti sandorį negaliojančiu (nėra jokios specialios normos), o akivaizdžiai matosi dėl nesąžiningo šalių elgesio sandorio negalėjimas toliau egzistuoti. Šios kombinacijos taikymas turėtų būti pagrįstas proporcingumo principu, reikėtų įvertinti, ar tikrai verta griauti sandorį dėl tokio šalių nesąžiningumo. Sandorio negaliojimo dėl apgaulės pagrindas atskirtinas nuo kombinacijos 1.80 straipsnis ir 6.158 straipsnis

²⁰² Ten pat.

pagal savo kryptingumą – tikslą suklaidinti kitą šalį, kad ši sudarytų sandorį. Tačiau apgaulės sudėtyje taip pat yra ir nesąžiningumo elementas.

2.5. Neleistinumas piktnaudžiauti teise ir sąžiningumo principas

Kaip ir buvo minėta šio darbo 1.3.6 poskyryje, UNIDROIT Principuose neleistinumo piktnaudžiauti teise institutas yra paslepiamas po sąžiningumo principo apsauga. Vertėtų aptarti UNIDROIT Principų komentare nurodomą hipotetinę pavyzdinę situaciją. A nuomojasi iš B patalpas, norėdamas vystyti mažmeninę prekybą. Nuomos sutarties terminas – 5 metai, bet jau po 3 metų A pamato, kad visgi verslas nesivysto sklandžiai šioje vietovėje, todėl nusprendžia pabaigti verslą. Jis informuoja B, kad nebesinuomos patalpų. A įvykdytas sutarties pažeidimas įgalina B arba nutraukti sutartį ir prašyti atlyginti nuostolius, arba prašyti įvykdyti sutartį. Tačiau jeigu B prašys iš A sumokėti už visą likusį nuomos laiką nuompinigių, užuot nutraukęs sutartį ir reikalavęs nuostolių atlyginimo, pasak UNIDROIT Principų komentaro autorių, jis piktnaudžiaus teise.²⁰³ Taigi bus pažeista UNIDROIT Principų 1.7 straipsnyje įtvirtinto sąžiningumo principo nuostata. Svarstyтина, kaip tokiu atveju nagrinėjant ginčą pagal Lietuvos 2001 m. Civilinio kodekso normas reikėtų vertinti B elgesį. Viena vertus, atsižvelgiant į tai, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise yra įtvirtintas atskirame 2001 m. Civiliniame kodekso straipsnyje ir, kaip aptarėme teorinėje šio darbo dalyje, turėtų nepatekti po sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo apsauga, galima būtų vertinti B kaip piktnaudžiaujantį savo teise – pažeidžiantį 1.137 straipsnio 3 dalį. Bet kita vertus, galima būtų vertinti B elgesį ir kaip tiesiog nesąžiningą, taigi pažeidžiantį 6.158 straipsnio nuostatas. Tad susidaro teisinio neapibrėžtumo situacija – yra neaišku, kaip praktiškai reikėtų atskirti asmens nesąžiningumą ir piktnaudžiavimą savo teise; nėra aišku, kurią normą reikėtų visgi šiuo atveju taikyti. Nes iš esmės juk piktnaudžiaujant savo teise yra kartu ir elgiamasi nesąžiningai.

Apžvelgus negausią teismų praktiką šiuo aspektu, pastebėtina, kad teismai dažniausiai piktnaudžiavimą teise mini kartu su sąžiningumo principu – pabrėžia šalių pareigą elgtis sąžiningai sutartiniuose santykiuose ir tuomet pamini piktnaudžiavimą teise. Vienoje byloje buvo ginčijamasi dėl priverstinio skolos išieškojimo ir turto arešto. Skolininkas, norėdamas užtikrinti prievolės įvykdymą, hipotekos lakštais įkeitė jam priklausančius nekilnojamuosius daiktus. Skolininkui nevykdant sutartyje numatytų įsipareigojimų, kreditorius vienašališkai nutraukė su skolininku sudarytą Kreditavimo sutartį ir kreipėsi į teismą su prašymu areštuoti įkeistus nekilnojamojo turto

²⁰³ UNIDROIT Principles...1.7 str. P. 19. Prieiga internetu:

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>, prisijungimo laikas: 2010-10-20.

objektus. Skolininkas nesutiko su areštu, teigė, kad kreditorius nepateikė jokių duomenų, kad skolininkui buvo tinkamai pranešta apie vienašalį Kredito sutarties nutraukimą. Tačiau Vilniaus apygardos teismas sprendė, kad skolininkas žinojo apie tai, kad jis nevykdo tinkamai sutarties ir nemoka sutartimi prisiimtų kas mėnesinių mokėjimų ir todėl yra laikytinas nesąžiningu: „Todėl apelianto (skolininko – *aut. pastaba*) elgesys, žinant jam apie susidariusią skolą ir kredito sutarties nevykdymą, žinant kredito sutarties sąlygas ir bei jos nutraukimo tvarką, negali būti pateisinamas, kai jis neatsiėmė jam siunčiamų kreditoriaus laiškų, o po to atsikirtinėja netinkamu pranešimu apie sutarties nutraukimą. Toks apelianto elgesys yra nesąžiningas ir vertintinas kaip piktnaudžiavimas savo teisėmis ir pareigomis.“²⁰⁴ Minėtame pavyzdyje teismas visų pirma konstatuoja šalies nesąžiningumą ir tuomet tą nesąžiningumą vertina kaip piktnaudžiavimą teisėmis. Spręsdamas analogišką situaciją Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad reikalavimas, jog apie sutarties nutraukimą būtų iš anksto pranešta kitai sutarties šaliai, neturi būti aiškinamas tik kaip asmeninis pranešimo įteikimas. Toks aiškinimas, pasak teismo, suteiktą sutartį pažeidžiančiai šaliai nepagrįstą pranašumą ir galėtų skatinti piktnaudžiavimą savo teisėmis.²⁰⁵ Iš pateiktos bylos galima matyti, kad teismas priežastį, kodėl negalima piktnaudžiauti savo teisėmis, kildina iš sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo – šalys turi elgtis sąžiningai sutartiniuose santykiuose. Pastebėtina tendencija, kad šie abu institutai – neleistinio piktnaudžiauti teise ir sąžiningumo principo – teismų praktikoje neatskiriami ir aiškinami vienas per kitą. Pavyzdžiui, vienoje byloje²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, spręsdamas klausimą dėl elektros energijos tiekėjo prievolės sudaryti sutartį, palietė ir sąžiningumo bei nepiktnaudžiavimo teise aspektą. Šioje byloje atsakovas, elektros energijos tiekėjas, atsisakė sudaryti elektros energijos pirkimo-pardavimo sutartį su savivaldybei priklausančio ir kaip socialinis būstas išnuomoto buto nuomininku. Ieškovas (prokuroras) prašė teismo įpareigoti atsakovą sudaryti tokią sutartį. Teismas teigė čia esant nesąžiningumo: „elektros energijos tiekėjo galimybė sudaryti ar teisė nesudaryti elektros energijos pirkimo-pardavimo sutarties su nuomininku [...] turi būti aiškinama ne kaip absoliuti pasirinkimo laisvė, o kaip pareigos ir teisės derinys, pagrįstas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos sutartiniuose santykiuose imperatyvais (CK 6.158 straipsnis). Sąžiningumas, be kita ko, reiškia nepiktnaudžiavimą teise, o atsisakymas sudaryti viešąją sutartį ne įstatymuose nustatyta tvarka patvirtintais pagrindais, kai be teisėto pagrindo nuosavybės teisė į daiktus pripažįstama lemiančiu veiksmu atsisakymui pagrįsti, prieštarauja subjektinių teisių, kurias siekiama įgyvendinti, paskirčiai, pažeidžia tiek vartotojų, kaip

²⁰⁴ Vilniaus apygardos teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje *Danske Bank A/S Lietuvos filialas v. J.A.*, Nr. 2S-300-611/2010, kat. 32.5.1; 122.4; 128.17.

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB NORD bankas v. D.A.*; Nr. 3K-3-241/2009, kat. 114.11; 42.11.1.

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje *Kaišiadorių rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras v. AB „VST“*, Nr. 3K-3-187/2009, kat. 45.5; 42.3.

abonentų pagal energijos pirkimo-pardavimo sutartis, tiek kaip vartotojų pagal vartojimo sutartis teises²⁰⁷. Taigi teismas sąžiningumą apibūdina per nepiktnaudžiavimą teise – „sąžiningumas, be kita ko, yra nepiktnaudžiavimas teise“. Tokia teismo nuomonė kaip ir atitiktų UNIDROIT Principų komentare įtvirtintą nuostatą, kad piktnaudžiavimas teise yra sąžiningumo principo pažeidimas. Bet Lietuvoje neleistinumui piktnaudžiauti teise yra skirta atskira teisės norma – jis įtvirtintas kaip savarankiškas institutas. Tad svarstyтина, ar tokia pozicija nereikštų, kad piktnaudžiavimas teise paslepiamas po sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu. Žinoma, teismas nesuabsoliutina – įterpia, kad „be kita ko“, tai rodo, kad teismas laiko sąžiningumą platesne sąvoka, į kurią įeina neleistinumas piktnaudžiauti teise. Tačiau toks sąžiningumo aiškinimas per nepiktnaudžiavimą teise yra vienos sąvokos apibrėžimas per kitą sąvoką, neleistinumas piktnaudžiauti teise tampa formaliu reikalavimu, pagrindžiančiu sąžiningumo principą. Šitaip susidaro teisinio neapibrėžtumo situacija – sunku atskirti šiuos abu institutus, neaiški jų paskirtis. Išskyla klausimas, kodėl šios kategorijos tuomet yra įtvirtintos ne tik atskirose teisės normose, bet ir skirtingose kodekso knygose. Manytina, kad, viena vertus, šitaip paneigiamas neleistinumas piktnaudžiauti teise kaip savarankiškas institutas. Kita vertus, šie institutai yra koresponduojantys tarpusavyje, glaudžiai susiję – piktnaudžiavime teise visuomet bus nesąžiningumo elementas, galime teigti, kad piktnaudžiavimas teise visuomet bus nesąžiningumas, tačiau kiekvienas nesąžiningumas nebus jau piktnaudžiavimas teise. Visgi toks koreliuojantis santykis nesuponuoja, kad šie teisės institutai turi būti visuomet kartu taikytini. Manytina, kad tokiu atveju, kai yra aiškus piktnaudžiavimas savo teise, reikėtų taikyti būtent 1.137 straipsnio 3 dalį, reglamentuojančią neleistinumą piktnaudžiauti teise, o ne 6.158 straipsnio 1 dalį, nes sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas visgi turėtų būti taikytinas tik išimtiniais atvejais – tuomet, kai nėra konkrečios specialios teisės normos, reglamentuojančios tokį santykį. Tik tais atvejais, kai nėra įrodytas piktnaudžiavimo teise turinys, o iš faktinių aplinkybių matosi, kad visgi šalių elgesys nėra tinkamas ir toks elgesys pažeidžia sąžiningumo principą, neatmestina galimybė taikyti 6.158 straipsnio nuostatą, tai yra analizuoti šalių sąžiningumą. Kaip matome iš pateiktų teismo bylų pavyzdžių, teismai neatskiria neleistinumo piktnaudžiauti teise ir sąžiningumo principo kaip atskirų institutų, dažnai vieną aiškina per kita.

Kaip jau buvo minėta šio darbo 1.3.6 poskyryje, neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto reglamentavimas nėra išbaigtas – neaišku, ar būtinas tiesioginis tikslas padaryti žalą norint konstatuoti piktnaudžiavimą teise. Todėl nėra aiškus ir neleistinumo piktnaudžiauti teise bei sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos atribojimas. Teismų praktikoje dėl to, ar yra Lietuvos

²⁰⁷ Ten pat.

teisėje įtvirtintas tiesioginio tikslo padaryti žalą elementas kalbant apie piktnaudžiavimą teise, iš tiesų irgi nėra aiškiai pasisakoma – tiksliau šis klausimas apskritai beveik nėra aiškinamas teismų praktikoje. Štai vienoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprendamas klausimą dėl skolos priteisimo, užsiminė apie tikslą padaryti žalą nustatant piktnaudžiavimą teise.²⁰⁸ Šiuo atveju ieškovas buvo perdavęs atsakovui 75 000 JAV dolerių, atitinkamai jie pasirašė dokumentą, kuriuo patvirtino, kad atsakovas gavo iš ieškovo pinigus. Ieškovas tvirtino, kad manė, jog pinigus perduoda asmeniniam atsakovo poreikiam. Kai jis paprašė grąžinti skolą, atsakovas atsisakė tą daryti, motyvuodamas, kad pinigai buvo paskolinti ne jam, o UAB „Virpita“. Dokumente, kurį pasirašė ieškovas ir atsakovas, taip pat buvo nurodyta, kad 75 000 JAV dolerių suma nebuvo asmeninė atsakovo skola. Atsakovas gautus pinigus įnešė į UAB „Virpita“ sąskaitą, o iš šios pinigai buvo pervesti kitai įmonei atsiskaitant su ja už akmenų anglį. Teismas visų pirma konstatuoja ieškovą esant nesąžiningu: „Nagrinėjamos bylos kontekste teisėjų kolegija pažymi, kad tiek kasatoriaus procesiniai veiksmai, kuriais jis neteisingai kvalifikuoja ginčo šalis siejančius santykius, tiek kasatoriaus veiksmai, susiję su ginčo šalių 2001 m. birželio 12 d. pakvitavimo pasirašymu bei operacijomis, atliktomis su pinigais pagal ginčo pakvitavimą, rodo, jog kasatoriaus, ginančio savo teisę, veiksmai prieštarauja sąžiningo verslo ir sąžiningos dalykinės praktikos principams (CK 6.158 straipsnis).“²⁰⁹ Šiuo atveju teismas nesąžiningais laikė ieškovo veiksmus, susijusius su pakvitavimo pasirašymu bei procesinius veiksmus. Tačiau čia galima būtų diskutuoti, ar visgi tinkama pripažinti pagal 6.158 straipsnį asmens nesąžiningumą civiliniame procese, kaip kad teismas pasisakė: „kasatoriaus procesiniai veiksmai, kuriais jis neteisingai kvalifikuoja ginčo šalis siejančius santykius, [...] prieštarauja sąžiningo verslo ir sąžiningos dalykinės praktikos principams“. Minėtas principas galioja sutarties šalims ir yra taikytinas sutartiniuose santykiuose, tuo tarpu tokie ieškovo veiksmai procese, manytina, labiau suponuotų jo piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis. Toliau savo motyvacijoje teismas taip pat pripažįsta ieškovo piktnaudžiavimą savo teise ir atsisako ją ginti. Taigi šioje situacijoje teismas vėl visų pirma konstatuoja ieškovo veiksmų nesąžiningumą, o tuomet pripažįsta jį piktnaudžiavus teise. Taigi čia teismas vėlgi šiuos abu institutus mini kartu ir kaip nesąžiningų veiksmų atlikimo pasekmę konstatuoja piktnaudžiavimą teise. Taigi nesąžiningumas pateikiamas kaip piktnaudžiavimo teise elementas. Teismas taip pat užsiminė ir apie tiesioginį tikslą padaryti žalą: „Piktnaudžiaujantis savo teise asmuo nebūtinai turi turėti tiesioginį tikslą padaryti žalą kitų asmenų interesams, tačiau žala

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *A.N. v. R.R.*, Nr. 3K-3-203/2008, kat. 63.1; 114.11.

²⁰⁹ Ten pat.

kitiems asmenims gali atsirasti asmeniui nesąžiningai siekiant savo interesų patenkinimo²¹⁰. Ši nuostata beveik pakartoja Civilinio kodekso komentare išsakytą nuomonę, o plačiau dėl to nra pasisakoma. Tad išlieka neaišku ir teismų praktikoje nėra išplėtotą aiški pagrįsta nuomonė, ar yra būtinas tiesioginis tikslas padaryti žalą. Iš tiesų, kaip jau buvo minėta teorinėje šio darbo dalyje, toks įtvirtinimas padėtų aiškiau atriboti 1.137 straipsnio 3 dalyje ir 6.158 straipsnyje įtvirtintas nuostatas. Bet kita vertus, teismai kaip ir nėra įpareigoti nustatyti tiesioginį asmens tikslą padaryti žalą, nes tai formaliai neatsispindi teisės normoje. Todėl ir iškyla šių institutų atribojimo problema, kurios teismai savo sprendimuose taip pat nesprenžia. Tad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo išimtinumas (tai yra taikymas tik išimtinėmis situacijomis), neleistinio piktnaudžiauti teise atžvilgiu, yra teismų praktikoje lyg paneigiamas – nėra aiškiai atribojama, kada pažeidžiamas būtent sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, o kada piktnaudžiaujama teise.

Apibendrinant galėtume teigti, kad teismai dažniausiai sąžiningumo principą ir nepiktnaudžiavimą teise savo sprendimuose mini kartu, taip pat nesąžiningumą aiškina per nepiktnaudžiavimą teise – sutapatina šiuos institutus. Tačiau manytina, kad neleistinio piktnaudžiauti teise ir sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos kategorijos yra savarankiški institutai, nors ir koresponduojantys tarpusavyje – piktnaudžiaujant teise sutartiniuose santykiuose yra pažeidžiamas ir sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas. Tokiu atveju turėtų būti taikytinas neleistinio piktnaudžiauti teise institutas.

Apibendrinant antrąją šio darbo dalį galima teigti, kad Vokietijoje yra susisteminta teismų praktika, kurioje yra remtasi sąžiningumo principu, ir sudarytos konkrečios sprendimų grupės, kuriomis teismai vadovaujasi bylose sprendami sąžiningumo klausimą. Arbitražinių teismų sprendimuose apie šį principą yra užsimenama, tačiau jis neturi didelės reikšmės. Tuo tarpu Lietuvos teismai sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinio bylose dažniausiai neatskleidžia – tik konstatuoja šalių pareigą elgtis sąžiningai, arba atskleidžia tik labai fragmentiškai. Sąžiningumo principo turiniui teismai dažnai priskiria bendradarbiavimo, informavimo pareigas. Taip pat yra keletas atvejų, kai teismai sutapatina sąžiningumo ir proporcingumo principus – tas, kas neproporcinga, yra ir nesąžininga. Taigi čia sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinys aiškinamas per kitus principus – darytina išvada, kad tokiu atveju padaroma *circulus in demonstrando* klaida. Teismai, kaip ir teisės doktrina, pasisako, kad sąžiningumo ir sąžiningos praktikos principas turėtų būti taikomas visais sutartinių santykių etapais – tiek ikisutartiniuose santykiuose, tiek sudarant sutartis – nors to nėra

²¹⁰ Ten pat.

eksplicitiškai įtvirtinta įstatymo raidėje – taip pat ir vykdant bei baigiant sutartinius santykius. Visgi teismai dažnai sinonimiškai kartu nurodo 6.158 straipsnį ir 1.5 straipsnį ir neidentifikuoja šių principų tarpusavio santykio. Svarbu pažymėti, kad Lietuvos teismai dažniausiai neatskiria piktnaudžiavimo teise ir nesąžiningumo – piktnaudžiavimas teise išvedamas iš nesąžiningumo. Neleistinumą piktnaudžiauti teismai taiko kartu sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu. Taigi sąžiningumo principas šiuo atveju pasitelkiamas kaip teisės aiškinimo instrumentas – remiantis juo yra užpildomas draudimo piktnaudžiauti teise turinys. Neabejotina, kad sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika bei neleistinumas piktnaudžiauti teise yra tarpusavyje susiję, koresponduojantys institutai, tačiau reikėtų juos atskirti. 6.158 straipsnio 1 dalis teismų praktikoje yra pripažinta imperatyvia norma. Teismai 1.80 straipsnio ir 6.158 straipsnio 1 dalies kombinaciją, pripažįstant sandorį negaliojančiu, taiko labai retai – taip atsiskleidžia sąžiningumo principo išimtinis pobūdis. Jis turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais, kai nėra specialios teisės normos. Iškilus klausimui dėl nesąžiningumo skirtumo nuo apgaulės, reikėtų vadovautis tuo, kad apgaulė yra kryptingesnė – joje labiau išryškėja tikslas apgauti, tuo tarpu nesąžiningumas nėra toks kryptingas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas yra pripažįstamas kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, tačiau jo apimtis, pobūdis ir reikšmė skirtingose valstybėse yra suvokiama skirtingai. Vokietijoje šiam principui suteikiama didžiausia reikšmė – apibendrinant teismų praktiką doktrinoje buvo suformuluotos konkrečios principo funkcijos, kurios lyg apriboja teismų diskreciją visiškai savo nuožiūra taikyti šį principą. Prancūzijoje šiam principui nėra skiriamas didelis dėmesys.
2. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas Lietuvos teisėje yra specialus, sutarčių teisėje taikytinas principas ir atskirtinas nuo 1.5 straipsnyje įtvirtinto sąžiningumo principo. Šių principų santykis yra subordinacinio pobūdžio: sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas laikytinas kaip *lex specialis* sąžiningumo principo, įtvirtinto 1.5 straipsnyje, kaip *lex generalis* atžvilgiu. Lietuvos teismų praktikoje šie principai visiškai nėra atskiriami – visuomet minimi kartu arba dažnai sutartiniuose santykiuose yra remiamasi ne 6.158 straipsniu, o 1.5 straipsniu konstatuojant šalių nesąžiningumą.
3. Lietuvos teisės doktrinoje yra išsakyta nuomonė, kad sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas Lietuvos teisėje turėtų būti suprantamas objektyviuoju aspektu. Lietuvos teismų praktika šiuo klausimu nėra suformuota – teismų praktikoje šiuo aspektu nebuvo pasisakyta. Atsižvelgiant į tai, kad sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose (UNIDROIT Principuose, PECL) šis principas suvokiamas būtent objektyviaja prasme, o Lietuvos teisėje sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas yra recepuotas iš UNIDROIT Principų, manytina, kad Lietuvos teisėje šis principas taip pat turėtų būti suvokiamas objektyviai.
4. Lietuvos teisės normose nėra suformuluotas konkretus sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinys – šio principo turinio neįmanoma apibrėžti *a priori*. Taigi atskleisti jo turinį paliekama teisės doktrinai ir teismų praktikai. Tačiau Lietuvos teisės doktrinoje šio principo turinys nėra aiškiai atskleistas. Lietuvos teismų praktikoje sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principui turinys yra suteikiamas retais atvejais ir labai fragmentiškai. Dažniausiai apsiribojama konstatavimu, kad šalys sutartiniuose santykiuose turi elgtis sąžiningai. Tokia praktika keistina.
5. Lietuvos teismai dažniausiai neleistinumą piktnaudžiauti teise institutą taiko kartu su sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu. Kadangi neleistinumą piktnaudžiauti teise instituto reglamentavimas Lietuvoje nėra aiškus bei visiškai išbaigtas, sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas šiuo atveju ateina į pagalbą aiškinant neleistinumą

piktnaudžiauti teise institutą, formuluojant jo turinį. Šios teisinės kategorijos yra tarpusavyje koresponduojančios ir jų santykis turėtų būti suvokiamas taip: piktnaudžiavimas teise sutartiniuose santykiuose visuomet bus ir sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo pažeidimas, tuo tarpu pažeidžiant sąžiningumo principą, ne visuomet galima bus teigti esant piktnaudžiavimą teise. Kitų sąžiningumo principo kaip teisės aiškinimo instrumento panaudojimo teismų praktikoje atvejų nepastebėta. Tad galima teigti, kad pirmoji hipotezė pasitvirtino tik iš dalies.

6. Lietuvos teismai sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu kaip pagrindu, kai nebuvo konkrečios teisės normos, rėmėsi tik keliose bylose – taigi šis principas yra teismų taikomas itin retais išimtiniais atvejais. Antroji hipotezė pasitvirtino.
7. 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnio 1 dalis, kurioje įtvirtintas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, yra teismų praktikoje pripažinta imperatyvia teisės norma. Principas kartu su 1.80 straipsniu yra teismų praktikoje retais atvejais taikomas kaip sandorio negaliojimo pagrindas. 1.80 ir 6.158 straipsnio 1 dalies kombinacija kaip niekinio sandorio konstatavimo pagrindas turėtų būti naudojamas tik išimtiniais atvejais. Lietuvos teismų praktikoje yra keli sandorio pripažinimo negaliojančiu pagal šią kombinaciją atvejai. Taigi šis aspektas taip pat patvirtina antrąją hipotezę.
8. Kadangi Lietuvoje teismų praktikos, kurioje būtų remiamasi sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principu, skaičius tik pastaruosius kelerius metus pradėjo didėti ir dar būtų sunku susisteminti turimą praktiką ir išskirti sąžiningumo principo atliekamas funkcijas, siūlytina naudotis susisteminta Vokietijos teismų praktika Vokietijoje ir pagal tai išskirtomis šio principo funkcijomis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos, kitų užsienio valstybių bei Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262;
2. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138 (negalioja);
3. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo // Valstybės žinios. 1994, Nr. 93-1809;
4. Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland // http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_242.html; prisijungimo laikas: 2010-10-10;
5. Code Civil des Français // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm; prisijungimo laikas: 2010-10-10;
6. Burgerlijk Wetboek // <http://www.wetboekonline.nl/wet/Burgerlijk%20Wetboek%20Boek%206.html>; prisijungimo laikas: 2010-10-10;
7. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesažiningų sąlygų sutartyse su vartotojais // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:02:31993L0013:LT:PDF> (prisijungimo laikas: 2010-10-10);
Unfair terms in consumer contracts regulations 1999, No. 2083. Prieiga internetu: <http://www.legislation.gov.uk/ukxi/1999/2083/regulation/5/made>; prisijungimo laikas: 2010-10-03.

Specialioji literatūra:

Monografijos, vadovėliai:

8. Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei: Daktaro disertacija. soc. mokslai: teisė (01 S)/ VU – V. 2007;
9. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002;
10. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 6. T. 1. Vilnius: Justitia, 2003;
11. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Vilnius: Justitia, 2003;
12. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004;

13. Barrière F., Basedow J., Berger K.P. ir kt. Towards a European Civil Code / red. Hartkamp A., Hesselink M., Hondius E. ir kt. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004;
14. Beatson J. Anson's law of contract. Oxford: Oxford university press, 2002;
15. Beatson J., Friedmann D. Good faith and fault in contract law. New York: Oxford university press, 1997;
16. Brownsword R. Contract law: themes from the twenty first century. New York: Oxford university press, 2006;
17. Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC) / red. Vogenauer S., Kleinheisterkamp J. Oxford: Oxford University Press, 2009;
18. Epstein A. Contract law fundamentals. Columbus (Ohio): Pearson, Prentice Hall, 2008;
19. European contract law: materials for a common frame of reference: terminology, guiding principles, model rules / red. Fauvarque-Cosson B., Mazeaud D. München: Sellier European Law Publishers, 2008;
20. Good faith in European contract law / red. Zimmermann R., Whittaker S. Cambridge: Cambridge university press, 2008;
21. MacQueen H. Good faith // European contract law: Scots and South African perspectives / red. MacQueen H., Zimmermann R. Edinburgh: Edinburgh university press, 2006;
22. McKendrick E. Contract law. Text, cases and materials. New York: Oxford university press, 2008;
23. Principles of European contract law / red. Lando O. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000-2002;
24. Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR) / parengta Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), red. Bar Ch., Clive E. T. 1. München: Sellier European Law Publishers, 2009;
25. The need for a European contract law: empirical and legal perspectives / red. Smits J. Groningen: Europa Law Publishing, 2005;
26. Young J. M., Kant I. Lectures on Logic. Cambridge: Cambridge University Press, 1992
27. Brox H., Walker W. D. Allgemeines Schuldrecht. München: Verlag C.H. Beck, 2004;
28. Burkert M. Der Einfluss von Treu und Glauben bei der Vertragsabwicklung: eine rechtsvergleichende Arbeit zum deutsch-schweizerischen und französisch-belgischen Recht. Dissertation, Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät – Münster, 1967;
29. Fikentscher W. Schuldrecht. Berlin: Walter de Gruyter, 1997;

30. Gernhuber J. Bürgerliches Recht: ein systematisches Repetitorium für Fortgeschrittene. 3. Auflage. München: Beck, 1991;
31. Gernhuber J. Bürgerliches Recht: ein systematisches Repetitorium. München: Beck, 1998;
32. Grobecker W. Implied terms und Treu und Glauben: Vertragsergänzung im englischen Recht in rechtsvergleichender Perspektive. Berlin: Duncker und Humblot, 1999;
33. Kadner Graziano T. Europäisches Vertragsrecht: Übungen zur Rechtsvergleichung und Harmonisierung des Rechts. Basel: Helbing Lichtenhahn, 2008;
34. Lurger B. Grundfragen der Vereinheitlichung des Vertragsrechts in der Europäischen Union. Wien: Springer-Verlag, 2002;
35. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2. Schuldrecht, allgemeiner Teil / red. Kurt Rebmann. München: Beck, 2007. Prieiga internetu: https://univpn.univie.ac.at/+CSCO+d0756767633A2F2F6F7270782D6261797661722E6F7270782E7172++/-CSCO-3h--?vpath=bibdata/komm/MuekoBGB_5_Band2/BGB/cont/MuekoBGB.BGB.p242.glA.gII.gl2.glb.htm; prisijungimo laikas: 2010-09-15;

Moksliniai straipsniai, publikacijos:

36. Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. 2003, Nr. 41 (33);
37. Drazdauskas S. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje // Teisė. 2007, Nr. 65;
38. Mikelėnas V. Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos (1) // Justitia. 1996, Nr. 1 (1);
39. Vaišvila A. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose // Jurisprudencija. 2006, Nr. 8 (86);
40. Allan Farnsworth E. Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT Principles, relevant international conventions, and national laws // Tulane Journal of International & Comparative Law. 1995, Vol. 3. Prieiga internetu: <http://www.trans-lex.org/122100>; prisijungimo laikas: 2010-08-15.
41. Barnes N. J. Good faith under the UNIDROIT Principles of International commercial contracts: a struggle for meaning. Prieiga internetu: http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/car/html/CAR9_ARTICLE14.pdf; prisijungimo laikas: 2010-10-20;
42. Musy A. M. The good faith principle in contract law and the precontractual duty to disclose: comparative analysis of new differences in legal cultures // Global Jurist

- Advances. 2001. Nr. 1. Prieiga internetu: <http://www.icer.it/docs/wp2000/Musy192000.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-03;
43. Pettinelli Ch. Good faith in contract law: two paths, two systems, the need for harmonisation. 2005. Prieiga internetu: <http://www.diritto.it/archivio/1/20772.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-04;
44. Tene O. Good faith in precontractual negotiations: a Franco-German-American perspective. Tel Aviv. 2006. Prieiga internetu: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=943383; prisijungimo laikas: 2010-10-03;
45. Teubner G. Legal Irritants: Good Faith in British Law or How Unifying Law Ends Up in New Divergences // The Modern Law Review. 1998 saus., Nr. 61. Prieiga internetu: <http://www.jstor.org/pss/1097334>; prisijungimo laikas: 2010-10-20;
46. Tulloch A. Utmost good faith. P. 1. Prieiga internetu: http://www.comitemaritime.org/future/pdf/utm_g_faith.pdf; prisijungimo laikas: 2010-09-17;
47. Twigg-Flesner Ch. A good faith requirement for English contract law? // Nottingham Law Journal. 2000, Nr. 9;

Kita literatūra:

48. Aristotle. Nicomachean ethics // <http://socserv2.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/aristotle/Ethics.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-08-27;
49. International Institute for the Unification of Private Law. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: 2004. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-09-10;
50. Principles of European Contract Law (Parts I, II and III). 2002. Prieiga internetu: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/portrait.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-04;
51. UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law. Draft provision on abuse of rights. Study L – Doc. 88, 2003. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/documents/2003/study50/s-50-088-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-30;

52. UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law. Report. Study L – Misc. 25, 2003. P. 58-60. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/documents/2003/study50/s-50-misc25-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-30;

Teismų praktika:

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje *A.K.M. v. P.L., A.I., A.S. ir Panevėžio apskrities viršininko administracija*, Nr. 3K-3-670/1999, kat. 42;
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Init“ v. UAB „Parabolė“ ir Radijo ir televizijos komisija*, Nr. 3K-3-905/2000, kat. 42;
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *V.S. v. J.S. (V.) ir L.K.*, Nr. 3K-3-353/2002, kat. 15.2.2.7; 22.1;
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Statūna“ v. UAB „Parama“, UAB „Deklitis“, J.S., J.Ž., P.R., D.R., S.R. individuali įmonė*, Nr. 3K-3-263/2004, kat. 15.2.2.1; 15.2.1.1; 31.6.1; 21.2.2.1;
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno miesto savivaldybės taryba v. Ž. A., antstolis M. P.*, Nr. 3K-3-373/2005, kat. 41; 129.19.4;
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *J.Z v. Širvintų rajono notarų biuro notarė G.Z. ir J.V.Č.*, Nr. 3K-3-324/2007, kat. 34.6; 34.7; 30.4.1;
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Premeda“ v. Tauragės rajono savivaldybės taryba*, Nr. 3K-3-367/2007, kat. 2.8; 44.5.1; 44.2; 50.1; 42.11.2; 50.5;
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ v. UADB „Ergo Lietuva“*, Nr. 3K-3-45/2008, kat. 116.10.2; 125.10.3; 116.3; 125.10.1; 73.2.5.5;
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medikona“ v. UAB „Lucerna vaistinės“*; Nr. 3K-3-15/2008, kat. 45.3; 42.5; 42.8;

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *A.N. v. R.R.*, Nr. 3K-3-203/2008, kat. 63.1; 114.11;
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *AB „VST“ v. UAB „Olympic Casino Group Baltija“*, Nr. 3K-3-572/2008, kat. 45.5; 114.11; 35.4;
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinė įmonė Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Garant“*, Nr. 3K-3-42/2009, kat. 42.8; 21.4.1.1; 132;
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *A.R. v. V.R., S.G.R.*, Nr. 3K-3-31/2009, kat. 42.11.1; 42.10; 45.6;
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *V.G. v. R.G.*, Nr. 3K-3-168/2009, kat. 42.6; 27.3.2.1; 114.1; 42.5;
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje *Kaišiadorių rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras v. AB „VST“*, Nr. 3K-3-187/2009, kat. 45.5; 42.3;
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB NORD bankas v. D.A.*; Nr. 3K-3-241/2009, kat. 114.11; 42.11.1;
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Autopunktas“ v. UAB „Daivera“*, Nr. 3K-3-288/2010, kat. 42.4;
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *K.K. v. L.S.*, Nr. 3K-3-387/2010, kat. 34.7; 34.3; 34.6; 22.4; 30.4.1;
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Tradicija“ v. UAB „Serneta“ ir V.P.*, Nr. 3K-3-402/2010, kat. 21.1; 21.4.1.1; 126.3;
72. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „MBR parduotuvių ir restoranų įranga“ v. E.A. IĮ, E.A. IĮ, E.A.*, Nr. 2A-79/2004, kat. 2A-79;
73. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Masmala“ v. J.S. IĮ*, Nr. 2A-13/2004, kat. 2A-13;

74. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija, Utenos apskrities viršininko administracija, Valstybinis žemėtvarkos institutas, I.S. II, V.J., S.Ž., Mr.I., M.I., N.I., Z.J.*, Nr. 2A-420/2006, kat. 2A-420/2006;
75. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medicamen“ v. UAB „Tamro“*, Nr. 2A-69/2007, kat. 35.4, 45.3, 116.4;
76. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje *R.P. v. UAB „Bonapriksas“*, Nr. 2A-127/2008;
77. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Rong Kang“*, Nr. 2A-249/2008, kat. 20.3.10; 42.10; 42.11.2; 50.5;
78. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 21 d. sprendimas civilinėje byloje *D.K. v. A.K.*, Nr. 2A-273/2008, kat. 21.4.1.1, 45.5;
79. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *R.B. v. BUAB „Kuro aparatūra“ ir BUAB „Vilkaga“*, Nr. 2A-398/2008, kat. 14.1, 42.11.3;
80. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Metalų spalvos“ ir UAB „Mensink autocar“ v. „Gintarinės įlankos projektai“*, Nr. 2A-272/2008, kat. 42.11.1; 41; 42.10; 36.1;
81. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „NT Service“ v. SIA „Radio Telecommunication Network“*; Nr. 2A-445/2008, kat. 35.4; 42.6; 42.8; 114.5; 114.8.2; 116.11;
82. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Innovation Computer Gruop“ v. UAB „Regplasta“*, Nr. 2A-297/2008, kat. 42.10, 42.11.1, 50.5;
83. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 8 d. sprendimas civilinėje byloje *AB „Vakarų laivų gamykla“ v. UAB „Mechanika“*, Nr. 2A-369/2009, kat. 37; 42.10; 42.11.1; 44.5.1; 45.1; 50.10;
84. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 6 d. sprendimas civilinėje byloje *UAB „Selkos statyba“ v. UAB „Alnida“ ir UAB „Domeksas“*, Nr. 2A-408/2010, kat. 35.6.1, 21.4.1.1.;

85. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 7 d. sprendimas civilinėje byloje *UAB „Laumė“ v. AB „Tauras“, V.T., D.T. ir D.M.*, Nr. 2A-488/2010, kat. 42.11.1;
86. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *R.S. v. Ž.K., L.K.*, Nr. 2A-406/2010, kat. 35.5; 41; 45.6;
87. Kauno apygardos teismo 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Ortopedijos technika“ v. UAB „Grožio imperija“*, Nr. 2A-1736-254/2009, kat. 44.5.1, 121.15, 121.21;
88. Kauno apygardos teismo 2009-05-12 sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-259-555/2009 *UABDB „Antarija“ v. UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“*; kat. 24.2; 42.6; 42.8; 42.11.1; 42.11.3; 73.2.13; 99.5; 116.1;
89. Kauno apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje *A.M. v. W.A., A.K., I.K., Swedbank AB*, Nr. 2-172-230/2009, kat. 21.4.1.1, 21.6, 32.2, 45.6, 74.2.4, 75.6.1;
90. Kauno apygardos teismo 2010 sausio 26 d. sprendimas civilinėje byloje *V.G. ir D.G. v. E.B.*, Nr. 2A-75-153/2010, kat. 121.1, 121.15, 121.21, 121.22, 42.4, 42.10, 42.11.2.;
91. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *R.M. v. UAB „Agrekas“*, Nr. 2A-105-524/2008, kat. 42.4; 42.11.1; 43.2; 44.2.4; 121.21;
92. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje *Danske Bank A/S Lietuvos filialas v. J.A.*, Nr. 2S-300-611/2010, kat. 32.5.1; 122.4; 128.17;
93. 2000-07-28 ICC International Court of Arbitration, case No. 9797, Geneva. *Anderson Consulting Bus. Unit Member Firms v. Arthur Anderson Bus. Unit Member Firms, et al.* Prieiga internetu: www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=668&step=FullText; prisijungimo laikas: 2010-08-27;
94. 2004-03-04 Ad hoc Arbitration. *Unknown*. Prieiga internetu: <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=973&step=FullText>; prisijugimo laikas: 2010-08-27;
95. Entscheidung des Bundesgerichtshofs, BGHZ 16, 71, 76;
96. *Walford v. Miles*. 1992. 2 AC 128, 138. Prieiga internetu: <http://www.nadr.co.uk/articles/published/MediationLawReports/WALFORDvMILES1992.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-09-14.

SANTRAUKA

SAŽININGUMAS IR SAŽININGA DALYKINĖ PRAKTIKA: TEISĖS DOKTRINA IR TEISMŲ PRAKTIKA

Raktiniai žodžiai: *sąžiningumas, sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, piktnaudžiavimas teise.*

Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas yra įtvirtintas kontinentinės teisės tradicijos valstybių doktrinos bei tarptautiniuose sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose (UNIDROIT Principuose, PECL ir Europos civilinio kodekso projekte). Skirtingose valstybėse šiam principui suteikiamas skirtingas vaidmuo bei apimtis – Vokietijoje sąžiningumui skiriamas itin didelis dėmesys, o Prancūzijoje daugiau koncentruojamasi į šalių valią ir sąžiningumo doktrina yra nedaug išplėtotą. Lietuvos 2001 m. Civilinio kodekso 6.158 straipsnyje įtvirtintas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas yra recepuotas iš UNIDROIT Principų 1.7 straipsnio. Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo turinio neįmanoma apibrėžti *a priori* – jis paliekamas suformuluoti teismams konkrečių aplinkybių kontekste. Lietuvos teisės doktrinoje yra beveik nenagrinėjamas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas bei jo aspektai. Manytina, kad, kaip ir UNIDROIT Principuose bei PECL, Lietuvos sutarčių teisėje šis principas turėtų būti suvokiamas objektyviaja prasme.

Sistemiškai aiškinant 2001 m. Civilinio kodekso nuostatas matyti, kad 1.5 straipsnį, kuriame įtvirtinti teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai, bei 6.158 straipsnio 1 dalį, kurioje įtvirtintas sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas, sieja subordinacinis santykis. Šiame darbe daroma išvada, kad 1.5 straipsnis turėtų būti laikomas *lex generalis*, o 6.158 straipsnio 1 dalis 1.5 straipsnio atžvilgiu – *lex specialis*. Tad sutartiniuose santykiuose turėtų būti taikytinas būtent 6.158 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas principas.

Lietuvos teismai dažniausiai nesuformuluoja konkretaus sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos turinio – tik fragmentiškai užsimena apie šalių pareigą elgtis sutartiniuose santykiuose sąžiningai. Tokia praktika būtų keistina. Taip pat pastebėtina, kad iškyla piktnaudžiavimo teise ir nesąžiningumo atribojimo problema. Teismai dažnai pasitelkia sąžiningumo principą piktnaudžiavimo teise institutui aiškinti – sąžiningumo principas tampa teisės aiškinimo instrumentu. Neleistinumas piktnaudžiauti teise ir sąžiningumo bei sąžiningos dalykinės praktikos principas yra neabejotinai koresponduojantys institutai.

Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principas pasižymi išimtiniu pobūdžiu, tai yra turi būti taikytinas tik išimtiniais atvejais, kai nėra konkrečios specialios teisės normos. 1.80

straipsnio ir 6.158 straipsnio kombinacija turėtų būti taip pat taikytina tik išimtiniais atvejais – sandoris turėtų būti griaunamas tik išimtinio atveju atsižvelgiant į proporcingumo principą.

Autorė siūlytų pasinaudoti pagal teismų praktiką Vokietijoje suformuluotomis sąningumo principo funkcijomis – tai palengvintų teismų darbą aiškinant šį principą konkrečios bylos aplinkybėmis.

SUMMARY

GOOD FAITH AND FAIR DEALING: LEGAL DOCTRINE AND CASE LAW

Key words: *good faith, the principle of good faith and fair dealing, abuse of rights.*

The principle of good faith and fair dealing is established in the doctrines of continental law tradition countries and the international documents harmonizing contract law (UNIDROIT Principles, PECL and European Civil Code project). This principle possesses different role and volume in different countries: in Germany, good faith is especially important, while France is more concentrated on the willpower of parties, while good faith doctrine is poorly developed. The good faith and fair dealing practice was receipted from UNIDROIT Principles, Article 1.7 and established in the Lithuanian Civil Code of 2001, Article 6.158. The content of good faith and fair dealing can hardly be described *a priori* – it is the courts to formulate them in the context of a definite situation. Good faith and fair dealing is not widely analysed in the doctrine of Lithuanian law. This principle is thought to be understood in the objective way, as it is in UNIDROIT Principles and PECL.

According to systematic explanation of the Civil Code regulations of 2001, Article 1.5, which establishes the principles of justice, rationality and good faith and the Article 6.158, part 1, establishing the principle of good faith and fair dealing are in the subordinate relation with each other. This study concludes that the Article 1.5 must be considered as *lex generalis*, while the Article 6.158, Part 1, must be considered as *lex specialis* in relation to the Article 1.5. Thus the principle established in the Article 6.158, part 1, must be applied in the contractual relations.

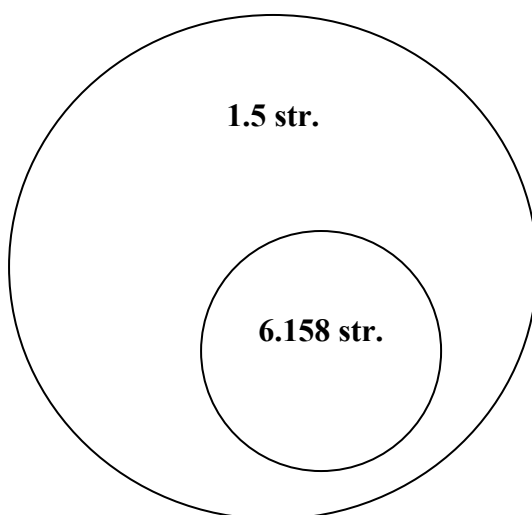
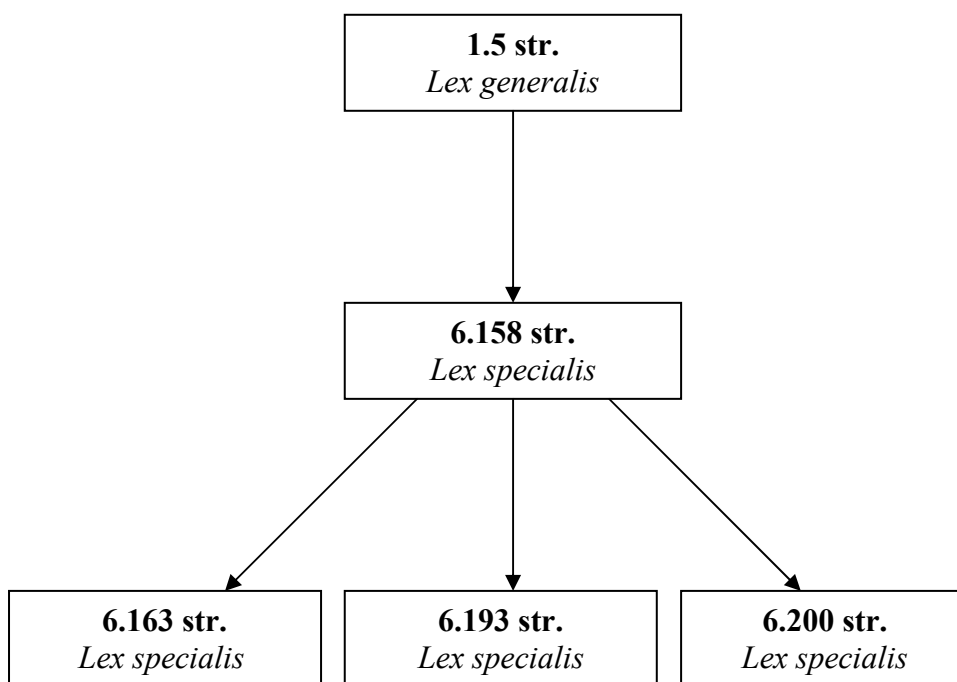
Lithuanian courts often do not formulate a specific content of good faith and fair dealing. Instead, they just fragmentary mention the duty of parts to behave in good faith in contractual relations. This practice is to be changed. It is also notable that the problems of abuse of rights and dishonest delimitation may occur. Courts often use the principle of good faith to describe the institution of abuse of rights – the principle of good faith becomes an instrument to describe law. The prevention of abuse of rights and the principle of good faith and fair dealing are undoubtedly corresponding institutions.

The principle of good faith and fair dealing is distinguished by exceptional character, i.e. it must be applied only on exceptional cases when there is no specific special rule of law. The combination of the Articles 1.80 and 6.158 must also be applied only on exceptional cases – the contract must be disrupted only on exceptional cases taking into account the proportion principle.

The author suggests using the functions of the good faith and fair dealing formulated according to the German law – this would facilitate the courts to explain the principle on the specific case circumstances.

PRIEDAI

Schema Nr. 1. 1.5 str. ir 6.158 str. santykis

Subordinacinis santykis